

andrea hudáková: letem tichým světem str. 6
o poezii v českém znakovém jazyce str. 9
ivo fencel o valentově románu str. 10
o vztahu neslyšících k literatuře a čtení str. 12
ivan matoušek stále a neúnavně pokračuje str. 15
povídky e. choroby str. 16
verše f. speciána a m. matzenauera str. 18 a 19

17/09/2009, 25 Kč

www.itvar.cz

jazyk nejsou jenom slova

ROZHOVOR S ALENOU MACUROVOU

Eliška Vyorálková

Přes síto hluchoty

*Přes síto hluchoty
přesívám zvuky
Díky Bóže, za trochu dobroty
Našla jsem bubnů tóny*

*Přes síto hluchoty
přesívám věty
Díky Bóže, za trochu dobroty
Našla jsem krásu psaného slova*

*Přes síto hluchoty
přesívám obrazy
Bóže, pomoz mi najít barvy
Chci kreslit životy*

Prof. PhDr. Alena Macurová, CSc., se narodila v roce 1946 v Klatovech. Vystudovala bohemistiku a anglistiku na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, pokračovala vědeckou aspiranturou na katedře českého a slovenského jazyka FF UK. Na tomto pracovišti také od roku 1968 s přestávkami vyučuje, v roce 1995 byla jmenována profesorkou pro obor český jazyk. Ve své vědecké práci se věnuje stylu, textu, otázkám komunikace či překladu, od poloviny 90. let též problematice jazyka a komunikace neslyšících. Je autorkou nebo spoluautorkou několika odborných monografií, učebnic češtiny, slovníkových děl a bezpočtu studií, článků a recenzí. V roce 1998 iniciovala na pražské Filozofické fakultě otevření studijního oboru Čeština v komunikaci neslyšících.

Každoročně přijímáte na váš obor kolem pětadvaceti nových studentů, většinou slyšících. Jakou mají motivaci ke studiu takového oboru právě slyšící zájemci?

My už dnes máme pouze písemné přijímací zkoušky, a tak motivaci studentů nemůžeme zkoumat dopodrobna, leda snad prostřednictvím výsledků toho úsilí, které věnují přípravě na přijímačky. Nicméně dřív, když ještě byly přijímací zkoušky ústní, se dost jasně ukazovalo, že většina zájemců měla poněkud mylnou představu, totiž že vystudují a pak budou mezi neslyšícími – teď to trochu přeháním – chodit, hladit je po hlavičce a pomáhat jim, což se však trochu míjí se zaměřením našeho oboru. Mnozí lidé jsou pak při střetu s realitou zklamaní, že studium neklade na tuto „pomáhající“

linii důraz. To neklade, náš obor je založen především na lingvistickém přístupu k hluchotě.

Neslyšících zájemců o studium vašeho oboru ubývá. Jak si to vysvětlujete a co s tím chcete dělat?

Že se hlásí víc slyšících, je dáno jejich větším zastoupením v populaci. Nám se nehlásí zas až tak málo neslyšících, pravda je, že ne všichni neslyšící zájemci o studium jsou přijati. Ale to platí i pro slyšící uchazeče. Jsme totiž toho názoru, že k tomu, aby člověk u nás mohl relativně úspěšně studovat a nebyl nešťastný opakovanými neúspěchy, musí u přijímacích zkoušek prokázat nějaký objem znalostí a taky nějaké předpoklady ke studiu. A to, možná i vzhledem k povaze předchozího

vzdělání, ne všichni uchazeči – ať už slyší nebo ne – dokážou. Mohli bychom samozřejmě udělat výjimku a přijmout všechny neslyšící zájemce, ale jednak by to nebylo úplně spravedlivé vůči těm slyšícím, byla by to vlastně diskriminace naruby, jednak si nemyslím, že by si u nás neslyšící kolegové nakonec připadali dobře: pokud by opakovaně neuspívali, prohloubil by se u nich nejspíš pocit permanentních selhání – a to nedělá dobře žádnému člověku.

ČNES lze na FF UK studovat už více než deset let, co se za tu dobu změnilo? Jaké byly úplně začátky? Jak jste se k pro-

**POEZIE POKOUŠENÁ
PÝCHOU TICHA**

1 Básník Miroslav Holman (nar. 1938 v Chodské Lhotě – „*Ze starých míst je vlaku hvízd / nic pohlednic a půl dne mluvy v nářečí*“ – a žijící dnes v Brně) publikoval zatím pouze v nakladatelství *Vetus Via* (sbírky *Kolem osy*, 1996 a *Krokem*, 2003, prózu *Z dopisů neznámého...*, 1997). Jeho nová sbírka *Glosy veršem (Kroužení)* však tentokrát potvrzuje kvalitativní vzestup edice *Srdeční výdej* (vydávané brněnskou Masarykovou univerzitou).

Budeme-li se snažit nalézt v ní to podstatné, započneme svoji cestu tím, co nás upoutá nejdříve, totiž titulem (a podtitulem). Sémantické napětí sbírky je dáno svárem mezi aktuální službou dne a odpověďmi na jeho výzvy (tolik *glosy*) a potřebou čehosi trvalejšího, nadosobně platného, doplňujícího zkušenost až hmatavou tuchou metafyzickou (již v sobě přináší poezie). *Kroužení* může znamenat let, přítomnost křídel, a tedy i nadhledu (tento rozměr je ironicky transformován v názvy oddílů: *Hra na křídla, Kroužení, Kroužkování*), avšak také tápání, marné dosahování středu, podstaty. (Kroužíme-li kolem něčeho, často tak činíme ze strachu dotknout se anebo z neschopnosti vyslovit, doslovit.)

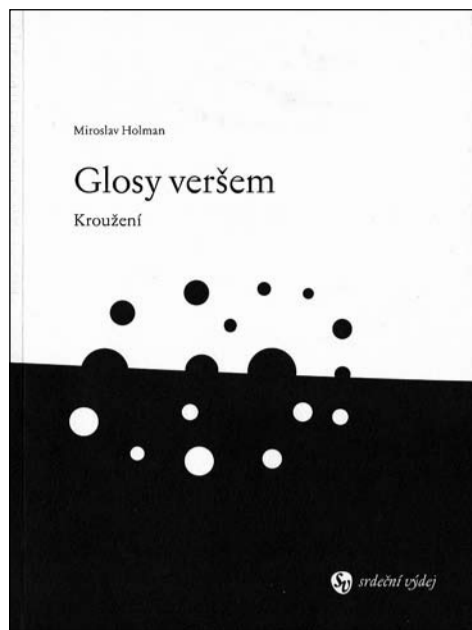
Řekněme tedy raději hned, že Holmanovo básnění zobrazuje nedostatečnost řeči, nedokonalost básnickových snah, propastný rozestup mezi představou a jejím vyjádřením, tajemství, na něž nedosáhneme („*Co slovy vidím matně jest*“). Nazval bych ho filozofující lyrikou v hávu lyriky sebereflektivní,

experimentující s jazykem (včetně básnických etymologií), lyrikou tematizující proměnu jazyka v řeč.

A mluvíme-li už o napětí, hledejme je také v protikladu mezi tvarovou sevrěností (školenou Skácelovými čtyřveršími, včetně záliby v mnohoslabných emblémech, a vzdáleně snad i Reynkem či Šiktancem, viz Holmanovy vnitřní rýmy) a řadou vybočení z ní. A to takových, která zdůrazňují místa významově zatížená, vytvářejí moment zklamaného očekávání, posilují pointu. (Smím snad prozradit, že jsem něco podobného četl například v poezii Demlově.)

Pokud zmiňujeme opěrné sloupy Holmanovy poezie, nesmíme zapomenout ani na baroko, byť to je přítomno pouze jakousi vzdálenou ozvou (až na samý práh slyšitelnosti). Baroko se svým hledáním nadsmyslově platného skrze tento svět, baroko básnických etymologií, které hledají klíč k označovaným pomocí označovaných („*pokoj kojí v nepokojí*“). Baroko rozehrávající fasety řeči ve vzájemném zrcadlení se slov, zatímco jemné proměny hláskové posunují a generují význam (jaksi mimoděk přitom se zachycením přítomného místa, času a stavu budují přesah k symbolické platnosti verše): „*Ta ves kde pes a zvon / a kohout drží v rytmu / světlo i tmu / vzdálena vzdálena je mi / Ze zemitého kdysi / obraz ve mně visí / němý.*“ Tím dosahuje Holman maximální sevrěnosti poezie, v níž není nic nadbytečného.

Jeho *glosy* vznikají tedy nikoliv proto, že by neměl co sdělit, že by jeho talent byl nerozsáhlý a verše vyprázdněné. Stručnost je tu dána redukcí na nezbytně nutné, na základní osnovu nesoucí vtipná zjištění,

pozorování, poučení. Nesmíme však zamlčet ani nebezpečí, které v této souvislosti Holmanovu básněni hrozí.

Něco jsme řekli už výše, když jsme hovořili o sklonu k emblematickosti. Slova tzv. *velká* v sobě snáze koncentrují význam a symbolickou platnost a ovoněna tradicí vplétají básně do vztahů intertextových. Nejsou-li úspěšněna hlinou, zůstávají vznešenou abstrakcí, pod níž nenajdeme nic konkrétního. To se však bude dít především tehdy, pokud nepochopíme, že hra s jazykem je tu hrou o život, pokud zůstaneme u neúčastného obdivování autorova nakládání s češtinou (když nejen tvorbu textu, ale i díla ponecháme na něm), abychom směli setrvat

v pozici pouhého pozorovatele, kterého se to netýká.

Před nechtěnou komičností básníka, který velkoustě poučuje, chrání Holmana žádoucí (sebe)ironie: „*Do chrámu vstupuji po částech / Z chrámu vycházím celý / Eh ještě na schodech se trhá steh / a už se dělím / na pondělí.*“ Jinde je zase Holmanova vtipná zkratka až příliš vysušená, efektní, a tedy také zjednodušující: „*Jeho parta / Její part / Jeho parte*“ (b. *Scenário*). Myslím, že tady už sám od sebe nenabízí čtenáři dveře, jimiž by mohl vstoupit.

Ale jinde? „*Padají barvy pod obraz,*“ v básni *Bíloucká*. A náhle víme a vidíme, že možná opilé a možná neviditelné (právě v této chvíli), nezachytitelné, mimo naše vnímání, mimo naši schopnost uvidět, zachytit, rozjímat, podržet v mysli i paměti. A náhle jsme nuceni uvidět ono vodou a krví nasáklé listí, doteď jen neslyšně šustící pod nohama.

Právím tedy nakonec, že jsem nad Holmanovou poezií rozmýšlel o jednom z nejdůležitějších imperativů veškeré poezie: o nutnosti dosadit do básnickova textu svoji osobní zkušenost (lecdky bolavou, občas i mylně vykládanou, byť třeba v úplnosti nepřenositelnou, nevysslovitelnou) a naplnit džbán abstrakce vodou a krví. Například tam, kde se píše „*O bytí k nebytí / k nebi tíhnutí mylném / O nutné ztrátě všeho k čemu přilnem*“, neboť s básníkem i my sami víme, že „*Přesto vždy něčí / hlas smlouvá s marností / slova a řeči*“. Mám tedy na mysli vodu našich literárních lásek či animozit, krev vlastní. Třeba tu, která kdysi ulpěla na kameni z kolen dávno již zacelených.

Ivo Harák

PODZIM BÁSNÍKŮ

2 Po dvou sbírkách básní (*Kolem osy*, 1996, *Krokem*, 2003) a jedné povídky (*Z dopisů neznámého...*, 1997, vše *Vetus via*) přichází naturalizovaný Brňan Miroslav Holman, původem z Chodska, se třetí knihou veršů. Jak název napoví, najdeme v ní větší počet menších básní, zkratka *glos veršem*, a to v poměru 64 básně ku 47 stranám.

Holman (nar. 1938) je básníkem bytostně melancholickým. Takový autor, či spíše způsob psaní takového autora, se obrací nazpět, k věcem minulým, zašlým, vzpomínaným. Jakési minulostní prožívání přítomnosti je typickým tónem elegií, žánru, kterému se Holman obsahem textů často blíží: „*Rodný můj kraj Šumavo západní / jak v jinotaji jsme si záhadní / Loučím se s Loučimi / kde jsem byl pokřtěný / Loučím se Nezní mi / pozdravu ozvěny.*“

Avšak zdoluhavost, kterou jindy s elegiemi spojujeme (neboť to, co není, je třeba řádně oplakat), je Holmanovi cizí: minimální textová plocha, maximálně zhuštěný výraz. Takovými verši glosuje Holman přinejmenším v prvních dvou třetinách knihy. Poslední oddíl, nazvaný *Kroužkování*, je už bohužel trochu jinde: jeho rytmus je trochu umělý, rýmy mírně násilné, významově se však nikam neposouvá, spíše zastírá. Ale nepředbíhejme.

První oddíl, jednoznačně nejkratší, nazvaný *Hra na křídla*, obsahuje jen tři básně (*Hravý život* a dvě bez názvu). Už zde jsou ale patrné základní rysy sbírky: vědomí konečnosti („*Na všechno můžeme si hrát Na všechno můžeme hrát // O všechno můžeme hrát / jen jedenkrát*“, b. *Hravý život*) a touha ji nějak překonat („*Přesto vždy něčí / hlas smlouvá s marností / slova a řeči*“, bez názvu, s. 11), s vědomím si toho, že vše podstatné už bylo řečeno („*Všechno už se řeklo: / O nedokonalostech Stvoření / i oslaveno bylo peklo / O bytí k nebytí / k nebi tíhnutí mylném / O nutné ztrátě všeho k čemu přilnem*“, tamtéž); časté vnitřní rýmy, inverze, hra se slovy („*a budu v sále šum / jímž končí potlesk šumaři*“, bez názvu, s. 10) a vázaný, leč ne svázaný verš. Objeví se i určující křesťanská motivika,

která protéká sbírkou jako spodní vody a živí ji. Z nějakého důvodu tyto spodní proudy Miroslavu Holmanovi ještě nevyschly.

V druhém oddílu, *Kroužení*, se objevuje další podstatný moment knihy a tím je vzpomínání na dětství a rodný (i jiný) kraj: „*Ne každý pramen se řekou stane / Potůčky v lese rozhádané: To ne Ty ne To já! / Ó ne Ó nein Ó ja!*“ (b. *Ze šumavy*) Místy postupuje Holman téměř až bezručovsky, to když třídí a sestavuje básně podle názvů lokalit; chybí mu však jeho bezejmenné rebelantství a zemitý přístup k jazyku. *Kroužení* rovněž podle mého názoru obsahuje i nejzdařilejší básně celé knihy: „*Z příslibů jiter a ros / je ještě něco co smím? // Zpěvem mě buďval kos / (někdy se budil kos mým) // Dozpíval Dospěl jsem v cos / v čem už jen nesníci dospím?*“ (bez názvu, s. 17), „*Do chrámu vstupuji po částech / Z chrámu vycházím celý / Eh ještě na schodech se trhá steh / a už se dělím / na pondělí*“ (b. *Nedělní*). V prvním případě máme co dělat se skvělou miniaturou, která jde zkratkou hned k cíli, jímž je však otázka. V tom druhém čteme z básněný onen dobře známý pocit, který následuje po mešním usebrání, pocit *oken v bouři*.

Dalším zásadním tématem druhého oddílu je jazyk a řeč. Vzájemné pnutí mezi abstraktním jazykovým systémem, s jehož pomocí se velmi chabě snažíme *vyřknout*, a promlouvající řečí, která se vzpírá pravidlům, je nosnou základem Holmanovy lyriky. Je patrné implicitně, ale je také explicitně tematizováno: „*Co slovy vidím matně jest / Ó zřetelnosti dotyků! / Tu dlaň Tu ret Tu v oku pěst / Prst do ran Bohu člověku // Co slovy vidím zjasní důvěrou / že duše navzájem / se mazlí a neperou*“ (bez názvu, s. 19). Jazyk je prohmátáván ze všech stran, básník se snaží nahlédnout do chřtánu duše a spatřit tam – co? „*Co stálo tam kde nestojí / co klečelo už neklečí.*“

Při všem tom uvažování a meditování má však Holman občas sklony k rozumování: „*Krajinám vdechuje člověk duši / ta je buď zohaví / nebo jím sluší.*“ Poměrně časté archaismy začnou také po chvíli překážet: všechna ta *jest*, inverze, infinitivy na *-ti* – to vše je dost samoúčelné, neboť pouze *ad hoc*, aby se to rýmovalo, aby to hrálo: „*Západu hostina / obětí začíná*“ apod. Ale pořád to čte-

náři nebere chuť číst a zkoumat dál, pořád se mu s Holmanem líbí.

A to nezmění ani ve třetím oddílu. Holman totiž básnickou glosu neopouští, naopak ji dále cizeluje. To samé dělá i s verši, s rytmem, s rýmy, ale bohužel se tím poněkud vytrácí to nejpodstatnější: smysl. Zdá se, jako by byl Holman jen abstraktnější, jen moudřejší než na začátku, ale není tomu tak: „*Jen málo slov nám stačí k životu / I málem slov je životu / Marná slov sláva // Kdo duchem otrok / újmu neshledává.*“ (b. *Píseň otroka*) To už je prostě opakování již dříve a lépe řečeného, jen nastavování lyrické kaše. A to je prostě a jednoduše škoda; Holmanové lyře by slušelo méně tónů, méně akordů. Bohužel se zde ani ve chvílích uskovnění (třeba v podobě trojverší) nenajdou příliš dobré texty: „*Jeho parta / Její part / Jeho parte*“ (b. *Scenário*), „*Oni mají Darwina / My máme dar viny // ... motýlku můj Evo luční!*“ (b. *Něžný Adam*). Jsou to prvoplánové hříčky bez hlubšího smyslu, které nepřekročí rámec

vymezený svými vlastními slovy. I tak je ale v této poslední části několik velmi dobrých textů: „*Sdílení rytmu – princip slasti / Láska – prý sould vibrací / A život – tanec nad pastí / po kraj plnou matrací*“ (bez názvu, s. 38). Takové momenty celý třetí oddíl trochu ospravedlňují a dávají mu dýchat.

Glosy veršem Miroslava Holmana jsou pozoruhodnou sbírkou, která měla nakročeno hodně vysoko, ale bohužel tam nedokázala došlápnout plnou vahou. Básníkovi trochu sklouzla noha a musel se chytit zábradlí. Přesto tato kniha obsahuje spoustu velmi dobrých básní, které by bylo věcná škoda si nepřepříst. Mezi takové jistě patří i *Podzim básníků*: „*Jak rybníky jsme po výlovu / kdy slovo o slovo se plácá / a každá ryba hraje vdovu / Jsme rybník Karel – Hynek – Máca / Mha na nás sedá Hlasy polyká / Nenaslouchá nám vrba Mlčí osika / Rybníky v prázdnou svém se zhlíží / Slovo výlov ukončen / a v bahně mllo je Kříži.*“

Ondřej Hanus

INZERCE

RUBO
RUBO

t ó n y   k l u b
b a r v y   o b c h o d
v ů n ě   č a j o v n a

Mánesova 87, Praha 2
(metro A, stanice Jiřího z Poděbrad)

www.rybanaruby.net,
e-mail: rybanaruby@rybanaruby.net

To, že autor přítomnou prózu podepsal pseudonymem, není zas tak neobvyklé. Zajímavější je, že se k tomuto gestu na zadní straně obálky knihy ochotně přiznal, a tím je vlastně zdůraznil a zvýznamnil. Přinutil totiž čtenáře k úvahám, kdo se za touto autostylizací asi skrývá, případně nakolik deklarované pohlaví či věk odpovídají skutečnosti. Platí například uvedený rok narození (1954), nebo má čtenář raději dát na sémantiku zvoleného jména a na řadu indicií ve vyprávění, které vedou k možnosti, že by mohlo jít o autora až o generaci staršího?

Nevím a nechci hádat. Proto se raději přikloním ke strukturalistické tezi, že vše podstatné o literárním díle lze najít především v něm samém. Ponechám tedy fyzického autora stranou a spokojím se s textem a s tím, jak se v něm představil jako stylizovaný interní subjekt výpovědi.

Nuže, leží před námi soubor dvaceti povídek, které zřetelně prozrazují nepochybnou literární dovednost: zdá se mi evidentní, že je napsal člověk zběhlý v psaní, občas se uchylující dokonce až k jistě samozřejmé rutině vhodných obrátů a uměleckých metafor. Pokud jde o tematickou vrstvu jeho vyprávění, tak je patrné, že je to autor kultivovaný, vzdělaný a sečtělý. Nepochybně si také už ledacos pamatuje. Nemalou část svého života prožil – bez velkého nadšení – v socialismu, má však také velkou osobní znalost Portugalska a zemí Latinské Ameriky. Nikaraguou a zejména Kubou je natolik fascinován, že do souboru zařadil i několik textů, v nichž jejich historické peripetie vykreslil stylem zaujatého novináře, či spíše rozhlasového reportéra.

Pravda ovšem také je, že tyto beletrizované „reportáže“ nejsou pro Abrahámův soubor nejničtivější. Příznačnější jsou prozaické momentky konstruované vždy jako evokace několika málo všednodenních okamžiků, během nichž se přítomnost hrdinů prolíná s jejich reminiscencemi na to, co bylo, a s připomínkou rozmanitých událostí, jež je formovaly na jejich pouti světem a časem. Ostatně je to právě motiv neuzavřené cesty, který je autorovi zpravidla výchozím impulzem k rozvíjení fabulačního řetězce. Jednotlivým povídkám proto dominují postavy stárnoucích mužů, případně žen, kteří jsou na cestě: ať už touto cestou míníme reálné putování určitou krajinou, obvykle spojené s návratem do míst, kde už někdy byli a cosi zajímavého zažili, nebo „jen“ putování a bloudění mentální: mezi minulostí a přítomností, ale i mezi domovem a cizinou. Na této cestě není zpravidla ani tak důležitý sám cíl jako spíše pohyb, a to i tam, kde jde o cestu od narození ke smrti.

Zdá se, že Abrahámovu knihu chválím. Do jisté míry ano – tedy trochu. Faktem však také je, že mne její četba jako kritika přivedla do nemalých rozpaků. Racionálně a teoreticky má téměř vše, co od kvalitního literárního díla osobně očekávám a požaduji: zajímavou tematiku, promyšleně koncipovaný literární tvar a pro mne přijatelný výklad světa. Nechybí jí autorova obstojná schopnost plynule vyprávět o živých a vnitřně věrohodných postavách, jeho snaha kombinovat obraz neopakovatelného individuálního bytí s jeho společenským a politickým rozměrem ani (dnes tak často opomíjený, nevnímaný) smysl pro plastické vykreslení prostředí, jimiž procházíme a jež nás utvá-

řejí. Působivost popisu prostorů je o to větší, že ji umocňuje exotismus dalekých krajín, do nichž autor své postavy přivádí. Jeho důraz na vizuální rozměr vyprávění spolu se smyslem pro vykreslování významné bezvýznamnosti obyčejných dnů mi u některých textů knihy asociuje umělecké filmy ze šedesátých let, tj. díla z časů, kdy umění ještě bylo uměním a nemuselo sázet na akčnost dějů a scén a diváci byli ochotni hodiny sledovat příběhy, v nichž se nic nedělo. Tedy skoro nic – pokud však nepočítáme to, že tu několik bezvýznamných postav prošlo určitým vnitřním přerodem a sebepoznáním či uvědoměním si kouzla, ale i zrádnosti okamžiku. Je to přitom četba, která počítá s inteligentním čtenářem, jehož neobtěžuje, že jednotlivé povídky a nastolované situace tu představují jakési myšlenkové uzly, v nichž se přítomnost prostupuje s reflexí minulosti a drobné aktuální postřehy vyvolávají asociativní proud reminiscencí a esejistických úvah.

Společným jmenovatelem nejlepších textů knihy jsou přitom dvě, respektive tři vzájemně propojená témata. Prvním z nich je sama lidská existence v čase: prchající, ztrácející se a nutící autora i jeho postavy neustále se vracet zpět a hledat kořeny svých jistot i nejistot. Individuální bytí je tu tak propojeno s dějinnými souvislostmi, ale také s mýty, které autor vnímá jako autentický výraz lidského prožívání událostí. S tím pak souvisí i druhé klíčové téma Abrahámovy prózy, tedy jeho hledání adekvátního vztahu k rodné zemi, byť často velmi vzdálené a nejednou proklínané. Autor přitom neuvažuje ani tak v geografických a politických pojmech, jako je Českosloven-

sko, nýbrž spíše s důvěrnou znalostí určitých konkrétních krajín a reálií. A jakkoli jsou tyto kraje většinou nahlíženy z velkého odstupu časového, prostorového i hodnotového, jejich hledání je současně pátráním po vlastní identitě jako po místě, z něhož kdysi spolu se svými postavami vyšel do světa.

Prostorové souřadnice knihy utvářejí konfrontace domova s cizinou. Beskydy či Praha se tu tak potkávají s krajinou kolem Lisabonu, vzpomínky na dětství s příběhy odehrávajícími se v Havaně či Managuí. Z pozadí tak vystupuje třetí klíčové téma: despekt vůči despotickým režimům, které v různých podobách ovládly dvacáté století a neodčinitelně zdeformovaly lidskou touhu po obyčejném a pokojném životě. Autorova potřeba vynést jasný ideový soud nad totalitou a jejich nositeli je tu natolik silná, že nejednou zvítězí nad potřebou být spisovatelem vnímajícím mnoharozměrnost jevů. Tento soud pak posunuje jednotlivé prózy směrem k ilustrativnímu plakátu.

Dostávám se tak zpětně k nemalým rozpakům, které jsem prožíval při četbě Abrahámovy knihy. Jakkoli má téměř vše, co by podle mě měla hodnotná próza mít, nemohu se zbavit pocitu, že jí něco přece jenom chybí – právě ono tajemné a těžko definovatelné „něco“, které má schopnost udělat z četby zážitek, z vědnosti událost, z jazyka sdělení a z chytré teze opravdovou myšlenku, jež je schopna adresáta oslovit a začít žít vlastní existencí. Výsledkem je tak text téměř dokonalý, avšak poněkud předvídatelný a nudný. Přiradil jsem si ho k těm, které mě neurazí, nicméně v několika málo dnech po četbě mizí v říši zapomnění.

Pavel Janoušek

JEDNA OTÁZKA PRO

foto archiv L. K.

Dvuměsíčník Gong, jehož jsi šéfredaktorkou, nese podtitul časopis sluchově postižených. Lidé se sluchovou vadou sice neslyší nebo slyší špatně, ale číst mohou jako všichni ostatní. Proč je tedy potřeba, aby měli vlastní časopis?

Je pravda, že neslyšící mohou číst jako všichni ostatní. Proto si také většina lidí myslí, že všichni neslyšící číst umějí. Ale tak tomu rozhodně není. V České republice existuje několik generací převážně prelingválně neslyšících lidí, kteří byli vzdělávání výhradně orálně, neboť tento neblahý trend bohužel u nás až do roku 1989 převládal. Znakový jazyk byl ve školách zakazován. I úplně malé neslyšící děti byly tudíž nuceny odezírat a vyslovovat slova, která nikdy neslyšely a pod nimiž si nedokázaly nic nepředstavit. Mnozí z těchto lidí zmíněné jazykové „zpoždění na startu“ již nikdy nedohnali a potřebnou slovní zásobu nezískali ani v dospělosti – a v žádném jazyce. Výsledkem je to, že velký počet neslyšících lidí určitého věku neumí číst, respektive číst

s porozuměním. přečtou text, i nahlas a lecdky s dobrou výslovností, ale nerozumějí mu. Takovým lidem se písemné informace předávají jen velmi obtížně – zjednodušeně řečeno potřebují hodně obrázků a fotografií, velké písmo a holé věty... Něco jako bulvár. I takové čtenáře máme, ale netvoří většinu, takže se jim tolik nepřizpůsobujeme. Mladá generace neslyšících, která má do výuky již od raného věku nějakým způsobem zabudován znakový jazyk, problémy se čtením v takové míře nemá, ačkoli i pro ně je samozřejmě český jazyk celoživotní výzvou a bojem. Důležité však je, že mají šanci vyhrát. Kromě znakového jazyka jim v tom může pomoci právě četba, pomocí níž si slovní zásobu udržují či rozšiřují.

Nyní k otázce samotné. Sluchově postižení lidé tvoří z hlediska preferovaného způsobu komunikace poměrně nesourodou skupinu, k níž se řadí neslyšící, nedoslýchaví, ohluchlí, případně hluchoslepi lidé. Nicméně všichni mají podobné problémy, stejně jako valná většina zdravotně postižených v České republice. Patří k nim

především vysoká nezaměstnanost a omezený přístup ke vzdělání či k informacím. Běžná média se problematikou sluchového postižení zabývají minimálně nebo často velmi povrchně či tendenčně: například zaměňují nedoslýchavé za neslyšící, tvrdí, že s kochleárním implantátem „budou děti zase slyšet“, regionální deníky již několik let objevují „první tísňovou SMS linku policie pro neslyšící“ právě v jejich městě a není jim divné, že v mnoha jiných městech už dávno je a má jiné číslo atd. Takové články mi jdou na nervy. Každý měsíc jich vyjde několik. Neslyšícím spíše škodí, proto tito lidé potřebují spolehlivé informační kanály. Pro neslyšící uživatele znakového jazyka jsou k nezaplacení například televizní *Zprávy ve znakovém jazyce*.

Ale některé věci prostě musíte mít černé na bílém. A tady, pevně v to doufám, hraje důležitou roli speciální tištěná periodika. Jsou celkem tři: náš dvuměsíčník *Gong*, který je určen lidem všech sluchových vad, časopis pro komunitu neslyšících zvaný *Unie* a konečně *INFO-Zpravodaj*, časopis pro rodiče sluchově postižených dětí. *Gong* vydává Asociace organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel za částečného finančního příspěví Ministerstva zdravotnictví ČR. Čtenáři zde naleznou informace, které jinde nejsou, například rozhovory s inspirativními neslyšícími a nedoslýchavými lidmi mnoha profesí a zájmů, ale i zprávy o nejrůznějších příspěvcích a sociálních dávkách. Náš systém sociální péče je totiž vůči zdravotně postiženým občanům nevstřícný, řekla bych až arogantní. Je záměrně složitý, aby si lidé dobře rozmysleli, zda budou stát o něco žádat, ačkoli nejde o žádný nadstandard, ale o příspěvek na pomůcku, která kompenzuje zdravotní handicap. Jako by nedoslýchavý mohl za to, že si potřebuje pravidelně kupovat baterky do sluchadel. Lidé s komunikační bariérou se v tomto systému, bohužel, zcela ztrácejí. Čtenářům proto v rámci možností zprostředkováváme i e-mailové právní poradenství a snažíme se zajistit určitý informační

LUCII KŘEŠŤANOVOU

servis v oblasti kompenzačních pomůcek (sluchadel, bezdrátových soustav pro poslech televize aj.).

Poskytujeme také jazykové informace speciálně upravené pro lidi se ztrátou sluchu. Například naše rubrika *Nebojte se češtiny* seznamuje čtenáře s novotvory v českém mluveném jazyce či s přejatými slovy a jejich fonetickými podobami (*ímejl, dývidý, čízburgr, dýdžej* atd.). Již řadu let u nás na pokračování vychází slovník znakového jazyka, na jehož přípravě se podílejí sami neslyšící. Část textů je věnována i specifické sluchové vadě, z níž se postupně stal obávaný civilizační problém – ušní šelest neboli tinnitus (pískání, hučení, dunění v uchu či v hlavě). Vybrané články z tištěného *Gongu* je možné sledovat také na www.gong.cz. **bl,miš**

INZERCE

CELÝ ŽIVOT

**literárně-hudebně-dramatický večer
věnovaný
Janu Zábravovi**

středa 23. září 2009 ve 20.00
Skleněná louka

Galerie
Kounicova ulice, Brno

Program:
Norbert Holub: Jan Zábrana pro 21. století
Miloš Kocman: Blues Josefa Nováka
Ivan Petlan: „Básníci, věštci...atd.“
Petr Čermáček: Jan Zábrana a detektivky
Kolektiv:
Srdce ženy – scénické čtení z povídek
Jana Zábrany

www.janzabrana.cz

jazyk nejsou jenom slova

ROZHOVOR S ALENOU MACUROVOU

blematické znakových jazyků a jejich mluvčích vůbec dostala?

Někdy v polovině devadesátých let nás tehdejší ředitel Institutu pro neslyšící seznámil s existencí znakového jazyka a navrhl, abychom začali s jeho výzkumem – a to v situaci, kdy jsme nevěděli o hluchotě ani o znakovém jazyku vůbec nic. Dost brzy potom mi bylo jasné, že bez lingvisticky školených neslyšících kolegů a bez mladých slyšících lidí se znalostí českého znakového jazyka a s lingvistickým vzděláním to prostě nepůjde. Takové lidi, kteří by si výzkum českého znakového jazyka vzali za svůj, ale bylo třeba vychovat. A tak jsem začala usilovat o to, aby na našem pracovišti, tehdy katedře českého jazyka, vznikl obor, který by se českému znakovému jazyku věnoval. Nejdřív jsme jednooborovým studentům českého jazyka a literatury nabídli takzvaný mezioborový doplněk. O ten byl velký zájem. Jeho existence nám napověděla ledač o tom, jak budoucí obor postavit. Připravili jsme podklady k akreditaci a nakonec byl obor akreditován – podrobnostmi nebudu obtěžovat. Za těch deset let, které zmiňujete, došlo ke spoustě změn: začínali jsme s jednooborovým bakalářským studiem, teď máme také navazující magisterské studium a v bakalářském ještě studium dvouoborové, částečně se – vždycky s každým prodloužením akreditace – měnila náplň jednotlivých předmětů a jejich rozsah.

Své studenty na jedné z prvních hodin konfrontujete s větou: „Hloká kuzdra tavnela žumka e rupuje žumátka.“ Jaký je klíč k této větě?

Tu slavnou větu používám proto, aby si studenti uvědomili, že jazyk nejsou jenom slova. To je právě v souvislosti s českým znakovým jazykem a taky se vzděláváním neslyšících zvláště důležité. Spousta lidí, i vzdělavatelů neslyšících, ztotožňuje totiž znalost jazyka s velikostí slovní zásoby a vůbec si neuvědomuje, že kromě ní existuje taky něco, čemu se říká gramatika. Na téhle větě by studenti měli poznat, jak důležitou úlohu gramatika v jazyce má, měli by pochopit, jak a čím vším je ta věta vystavěna – a uvědomit si, že něčemu z toho nesrozumitelného celku jsou přece jenom schopni rozumět: říct si například, že ona kuzdra bude nejspíš ženského rodu, že jí přiražujeme nějakou vlastnost, že něco dělala a něco dělá teď – a že všechny tyto informace jsou dány právě gramaticky.

Tvrdí se, že znakové jazyky posunuly hranice v našem chápání jazyka jako takového – v čem přesně?

Přínejmenším rozšířily pojem jazyka. Od začátku 20. století se lidskému jazyku přiřazovaly určité „závažné“ rysy, a jakmile nějaký komunikační systém tyto rysy neměl, dostával se do podezření, že snad ani opravdovým jazykem není. Tvrđilo se například, že vztah mezi označujícím a označovaným je v přirozených jazycích arbitrární, nahodilý, že mezi nimi nemůže být žádná podobnost, leda snad výjimečně – jak to v mluveném jazyce máme třeba u některých citoslovců. Znakové jazyky, v nichž je podobnost mezi označujícím a označovaným, tedy ikonická, poměrně častá, však ukázaly, že to tak úplně neplatí. Také se mělo za to, že jazyky musí být lineární: zvuky řazené za sebou tvoří slova, jednotlivá slova zase věty, ty pak text. Ale ve znakovém jazyce je to jinak, promluvu v něm ani neprodukuju, ani nevnímám za sebou, ale simultánně, v jednom okamžiku. Naznačuju – a ještě hodně

zjednodušeně – jen něco z odpovědi, kterou by si vaše otázka zasloužila; o tom, jak se pod vlivem studia znakových jazyků proměnil pohled na jazyk nebo na to, co je všem jazykům společné, existuje spousta tlustých knih, které odpovídají mnohem obsírněji.

Ikonická nicméně ve znakových jazycích pomalu ustupuje arbitrárnosti – znaky jako by se zřikaly věrného zobrazování reality. Čím si tento vývoj vysvětlit?

Vyvíjí se každý jazyk, tedy i jazyky znakové. A to, o čem mluvíte, je jen jedna vývojová tendence, která je u znakových jazyků popsána. O co jde? Zase budu trochu zjednodušovat. Ikonické posunky, tedy posunky nějak podobné tomu, k čemu odkazují, mnohdy nenaplnují pravidla daného znakového jazyka. Užívají se v nich třeba jiné než v jazyce dané, „povolené“ tvary ruky, porušují se v nich pravidla určující tvar a pohyb rukou ve znacích, které se produkují oběma rukama a podobně. Takové ikonické posunky do systému daného znakového jazyka nezapadají a postupně se mu, jeho pravidlům přizpůsobují – a mění se tak, jak vaše otázka naznačuje.

Znakový jazyk nemá písemnou podobu, jeho záznam je možný v poslední době díky technickému pokroku a novým médiím v čele s internetem. Nemáme tak představu, jak vypadal například český znakový jazyk před padesáti lety, chybí nám diachronní perspektiva. Jak se s tím handicapem vyrovnává lingvistika znakových jazyků?

To máte pravdu, představu o starší podobě českého znakového jazyka nemáme. Jeho první slovník pochází z konce osmdesátých let minulého století, a protože to je slovník, zachycuje pouze slovní zásobu, víc nic. Podobná situace je ale i jinde ve světě, i když možná malinko lepší – třeba první slovník amerického znakového jazyka je už z počátku 20. století. Lingvistika znakových jazyků prostě vychází z toho materiálu, který má k dispozici. Ale i v takovém „mladém“ materiálu je přece jen možné vystopovat nějaké posuny ve vývoji – o jednom jsme se už zmiňovali. U nás by bylo strašně užitečné, kdyby se někdo z neslyšících studentů zaměřil na popis českého znakového jazyka nejstarší generace neslyšících, abychom ještě zachytili to, co bude za pár let ztraceno. Zárodek takové bakalářské práce existuje...

Je český znakový jazyk kodifikovaný?

Není a doufám, že se nic takového ani nechystá! Ačkoliv člověk nikdy neví...

Jsou kodifikované jiné znakové jazyky?

Ne, nejsou, alespoň ne v tom smyslu, jak chápeme kodifikaci u nás. V Británii začali někdy před pěti šesti lety uvažovat o standardizaci britského znakového jazyka, ale zcela rozumně se shodli na tom, že jazyk se standardizuje postupným pronikáním do povědomí jeho uživatelů – tím, že se bude čím dál častěji objevovat v médiích nebo že na filmových DVD bude vedle jiných překladů i verze pro neslyšící. Já si myslím, že to je jediná cesta – že sejt se někde na ministerstvu a říct, tak a takhle to bude, to je nesmysl.

Jak se ale řeší potřeba označovat nové nebo dosud nepojmenované skutečnosti? To přece nemůže být ponecháno na libovůli každého mluvčího. Jak vzniká

kají v českém znakovém jazyce nové znaky, například odborné názvosloví?

V podstatě podobně, jako vznikají nové výrazy nebo termíny v jiných jazycích. Buďto si výraz nebo termín, pokud je potřebný, jazyk vypůjčí odjinud, anebo se v souladu s pravidly daného jazyka utvoří, začne se užívat a buď se osvědčí a v užívání zůstane, nebo se nahradí něčím jiným, vhodnějším. V souvislosti s terminologií je dobře vidět, jak strašně důležitá je ta podmínka „pokud je potřebný“. Potřeba vyjadřovat se odborně totiž poukazuje, asi nejvýrazněji, na proměnu sociokulturních potřeb českých neslyšících, která má počátek v době zhruba před deseti patnácti lety. Předtím žádné soustavy termínů, jen namátkou třeba biologických, zeměpisných nebo lingvistických, potřeba nebyly – nepotřebovala je ani věda, ale ani škola, protože český znakový jazyk se ve škole neužíval. Teď se situace, aspoň v některých školách, proměňuje a terminologie potřebná je. Kdybych měla uvést příklad: Když jsme s naším oborem začínali, žádná lingvistická terminologie v českém znakovém jazyce neexistovala. Protože se ale naši studenti – a taky jejich tlumočníci – potřebovali o jazyce vyjadřovat, soustava termínů nutně vznikala, termíny začaly „žít v komunikaci“, užívaly se v lingvistických předmětech oboru – a během minulých deseti let se konsenzuálně, dohodou, ustálily. Jsou už dokonce zpracovány ve slovníku, který mimochodem získal první cenu za elektronický slovník v soutěži *Slovník roku 2009*.

Dá se říct, že při hledání takového konsenzu mají největší vliv právě fakulta a organizace sluchově postižených? Jak se k tomu staví komunita neslyšících?

Z mé perspektivy se to tak jeví a kolikrát si říkám, do jaké míry vzorčky českého znakového jazyka, s kterými se pracuje třeba v našich bakalářských a diplomových pracích a které pocházejí od poučených uživatelů jazyka, odpovídají jazyku, můžu-li to tak říct, obecnému – například jazyku neslyšících učňů, kteří o českém znakovém jazyce moc informací nemají.

Důležité je, že naši neslyšící učitelé a studenti o svém jazyce něco vědí, přemýšlejí o něm, nemyslí si, že je horší než čeština, naopak jsou přesvědčeni, že stojí za to zabývat se jím a vyučovat ho. Fungují rovněž jako určitý sociální vzor – jsou ve většinové společnosti úspěšní. A velmi pravděpodobně – řekla bych, že to je skoro jisté – fungují také jako vzor jazykový. Tohle je ta cesta nenásilné standardizace: existuje nějaká skupina nositelů jazyka, která je „vzorem“, a ta tím, jak jazyk užívá, ostatním naznačuje: právě tak vypadá náš „pravý“ jazyk. Samozřejmě ne všichni ostatní neslyšící musí být názory této skupiny okouzleni, mohou se jim dokonce nelíbit, ale do nějaké míry se, myslím si, respektují a přebírají. Stačí se podívat na servery o hluchotě – tam je vidět, že o českém znakovém jazyce začíná přemýšlet stále víc jeho uživatelů. A to je perfektní!

Zaujal nás případ internátu pro neslyšící v Nikaragui, kde lingvisté mohli být přítomni u vzniku nového jazyka.

Ano, to je opravdu něco! Když v Nikaragui proběhla koncem sedmdesátých let revoluce, došlo také k reformě vzdělávacího systému. Bylo rozhodnuto, že neslyšící, kteří do té doby žili v jednotlivých rodinách a obvykle na venkově, budou shromážděni v internátní škole v hlavním městě a poskytně se jim vzdělání. Ona škola se definovala jako

foto archiv ČKTZJ

Alena Macurová

orální, to znamená, že dávala přednost mluvenému jazyku, učila neslyšící odezírat a mluvit. Neslyšící žáci tam přijeli vybaveni vlastními domácími znaky – určitými posunků, které jim zaručovaly elementární domluvu s jejich nejbližšími – a začali tyto posunky používat při mimoškolních aktivitách. Během velmi krátké doby se začal na základě různých individuálních posunků vytvářet jakýsi všemi přijímaný smíšený dorozumivací systém, odborně bychom řekli pidžin, který si vzal z každého idiolektu něco a který začali postupně užívat všichni žáci a všichni mu taky rozuměli. A když tam posléze přicházely nové generace žáků, přijaly ho jako jakési komunikační východisko a dále ho rozvíjely tak, že ho čím dál tím víc přibližovaly struktuře znakových jazyků, jejich pravidlům – například posunky nebo znaky, chceme-li, se produkovaly už jen ve vymezeném prostoru, gramaticky se začala využívat mimika, objevila se směrová slovesa, klasifikátory, simultánní konstrukce.

O čem to svědčí? O přirozené potřebě člověka dorozumět se? Máme si nějak podobně představit i vznik mluveného jazyka kdysi na úsvitu lidstva?

Potřeba člověka dorozumět se tu jistě hraje jistou roli – a také to, že každá lidská bytost je pro jazyk jistým způsobem „naprogramována“. Důležitá tady určitě je existence nějakého vkladu, oněch domácích znaků, na nichž bylo možno stavět. Jestli si můžeme nějak podobně představit i vznik mluveného jazyka, to nevím. Pravda je, že existuje takzvaná posunková teorie vzniku jazyka, zastává ji vedle jiných i William Stokoe, otec lingvistiky znakových jazyků. Podle ní už dávno před vývojem mluvené řeči využívali hominidé posunky, gesta, která se později, když ruce začaly být vytěžované třeba výrobou, nošením nebo používáním nástrojů, proměnila v jazyk založený na zvuku. Primárně gestické vyjadřování s nějakým vokálním doprovodem se proměňovalo a proměnilo v primárně vokální jazyk doplňovaný gesty. Ovšem jak k této proměně došlo, to je otázka. Nemohlo jít – ale moc se o tom zatím neví – jen o změnu v chování, tedy o přechod od ukazování na věci a od jejich „předvádění“ k mluvení, ale také o anatomické změny láozku a hlasového ústrojí.

Jak dnes vnímáme neslyšící? Nakolik jsme svázáni předsudky a mýty? Koneckonců lingvistika znakových jazyků, alespoň ve své počáteční fázi,

je založena na boření právě takovýchto mýtů.

Nemyslím si, že by většinová společnost jako celek byla vůči neslyšící menšině zaměřena nějak negativně. Trošku mi, pravda, vadí, že mezi některými vzdělavateli neslyšících dodnes přetrvávají názory, že znakový jazyk je vlastně k ničemu, že úplně nejlepší by bylo, kdyby se neslyšící naučili mluvit, teprve to že je udělá rovnocennými s námi, kteří mluvíme odjakživa. Nemyslím si, že je možné zavírat oči před tím, co se ukázalo jinde: tedy že znakový jazyk není jen nějaké mávání rukama, ale že je to plnohodnotný jazyk s vlastní strukturou, i když jiný než jazyk, na který jsme zvyklí. A nemůžeme nebrat na vědomí ani to, jak úspěšně je vzdělávání neslyšících jinde ve světě, pokud je opřeno o znakový jazyk. Lidé, kteří mají pocit, že český znakový jazyk je něco „míň“ než čeština a že ve škole nemá co dělat, zároveň třeba nerozlišují mezi verbálním a neverbálním, mezi jazykem a řečí, nemají tedy očividně potřebné lingvistické školení. Není tak divu, že vlastně vůbec nejsou připraveni přijímat jazykovědné argumenty.

Spousta lidí si také neuvědomuje, že neslyšící se češtinu učí jako cizí jazyk. Vy s výukou češtiny coby cizího jazyka máte bohaté zkušenosti – učila jste cizince a jste také autorkou učebnic češtiny pro neslyšící. V čem tedy spočívá rozdílný přístup k těmto dvěma skupinám, pokud jde o výuku naší mateřštiny?

Jde asi hlavně o to, mít nějaký první jazyk, jazyk, kterým uchopuji svět, jeho v širokém slova smyslu uspořádání, mít jazyk, který

mi umožní domluvit se s ostatními. Pokud člověk první jazyk má, je výuka druhého jazyka o hodně snazší. Problém je v tom, že velká většina neslyšících dětí se narodí ve slyšících rodinách, a tak je to s jejich prvním jazykem komplikované. Mluvenou češtinu svých rodičů nedokážou smyslově vnímat a s českým znakovým jazykem, který by smyslově vnímat mohli, zase nepřicházejí do kontaktu. Základ pro vyučování češtiny jako druhého nebo cizího jazyka tak vlastně neexistuje – anebo je jen strašně chabý. Pokud žák první jazyk má, je to prostě: v češtině pro anglicky mluvící lidi je třeba zdůraznit to, co je jiné v angličtině a co je jiné v češtině, kdežto v češtině pro neslyšící zdůrazňujeme to, co je jiné v českém znakovém jazyce oproti češtině. Velký a důležitý rozdíl je v tom, že u těch uživatelů angličtiny – předpokládám, že slyší – budu chtít, aby také česky mluvili a aby rozuměli mluvenému slovu. U neslyšících tohle chtít nemůžu.

A snad bych ještě dodala, že ono se nějak vůbec nepočítá s tím, že by se neslyšící děti měly češtinu učit jinak, než se ji učí děti slyšící. Neměly by se, určitě ne v první řadě, učit o jazyce, ale spíš jazyk sám. Ovšem určitě ne jazyk mluvený. Spousta času se ve škole věnuje řečovému tréninku a takovým věcem, které jsou podle mě na nic, protože podstatnější než umět hezky vyslovovat, je myslet. Řekla bych, že si to uvědomuje stále víc učitelů neslyšících, takových, kteří si už nemyslí, že defektní čeština k hluchotě tak nějak patří a nic se s tím nedá dělat.

Nicméně ve vlastním zájmu neslyšících je, aby se naučili psát...

No samozřejmě, psát smysluplné české texty a taky číst s porozuměním. Cílem učitele češtiny pro neslyšící musí být – aspoň podle mého názoru – právě tohle, tedy gramotnost jeho žáků.

Protože bez psané češtiny je neslyšící člověk v našem světě ztracen – je negramotný. Uvědomme si jen to, že všechny učebnice jsou psané česky – a jak jim může člověk, který česky neumí, rozumět? Jaký je potom přístup takového člověka ke školním informacím a jaký asi je jeho přístup k informacím vůbec? Škoda je, že tohle si neuvědomují ani mnozí neslyšící. Z takových těch názorů typu „mně stačí náš krásný český znakový jazyk“, které se někdy objevují na internetu, by člověk vyletěl z kůže.

Díky jednomu odbornému článku jsme si uvědomili překvapivou skutečnost: je-li pro neslyšící čeština cizím jazykem, pak mezi námi existují Češi, kteří neumějí česky, ba dokonce i lidé, kteří žijí bez jazyka. Jak si takové bezjazyčí představit?

Už jsem mluvila o tom, že člověk má jistou vrozenou dispozici pro jazyk. Jeho mozek je jako mozek jediného živého stvoření ustrojen k tomu, aby byl schopen si jazyk osvojit. Ovšem jenom to ustrojení či biologické naprogramování nestačí. K tomu, aby si člověk jazyk osvojil, potřebuje nějaké podněty zvnějšku. A buď se mu těchto podnětů dostane, nebo ne. A jak už jsem byla pravila: neslyšící děti, jsou-li opravdu neslyšící – to znamená nedokážou vnímat zvuky češtiny, které rozlišují význam, třeba vnímají nějaký hluk, ale ne už zvuky „jazykové“, fonémy tak prostě mluvenou češtinu svých rodičů ani okolí neslyší. Čili tento vklad je pro ně vyloučen. Oni by mohli jazyk vidět, mohli by si osvojovat znakový jazyk, s ním ale nepřijdou do styku. Zcela chápu, že většina rodičů, kterým se narodí neslyšící dítě, nechce mít doma někoho jiného, ale někoho, kdo by byl jako oni, kdo by byl jako všichni ostatní. Proto se snaží – neumím říct, do jaké míry pod vlivem lékařů a logopedů – zařídit to tak, aby jejich dítě bylo stejné jako většina, tedy aby mluvilo. Nemůžou zajistit, aby slyšelo, ale můžou ho podrobovat různým procedurám sloužícím k tréninku zbytků sluchu, mohou

s ním cvičit odezírání – tedy hledat nějaké náhradní cesty k tomu, aby bylo schopno vnímat mluvené slovo.

Bojím se ale, že to velké úsilí, které se těmto procedurám obvykle věnuje, se moc neúčtuje. Dítě se samozřejmě nemůže naučit plnohodnotně slyšet, to prostě nejde, a obávám se, že se obvykle nenaučí ani mluvit tak, aby jeho mluva byla srovnatelná s mluvou slyšících lidí. Takové dítě, jak už jsem naznačila, nedokáže materiální nositele znaku vnímat ušima a nemá ani přístup k jazyku, který by mohlo vnímat jinak, vizuálně. Přístup k nějakému přirozenému jazyku je mu tak v období kritickým pro osvojení jazyka odepřen. Proto bezjazyčí.

Z toho pak plyne většina komplikací v životě takového člověka...

Ano. Protože nejde jen o jazyk sám, jde také o to, že jazyk člověku pomáhá pochopit, jaký je svět, jak to v něm chodí, že jazykem tenhle svět sdílíme s ostatními lidskými bytostmi...

Příspěla lingvistika k emancipaci neslyšících? Je dnešní neslyšící mládež sebevědomější než generace jejich rodičů nebo prarodičů?

Generaci prarodičů neznám vůbec a z té generace rodičů dva tři neslyšící. Přesto si myslím, že lingvistika udělala velký kus práce. Vidím to na našich neslyšících absolventech, nebo líp – na tom, co a jak dělají. To by bez jejich kontaktu s lingvistikou možné nebylo. Patrně je to taky třeba při čtení různých diskuzí na internetových serverech, o kterých jsme už mluvili: i lidé, kteří nejsou našimi studenty či absolventy, tam píšou o tom, že čeština není jejich mateřským jazykem, ale až druhým, cizím jazykem, v němž tudíž můžou dělat určité přijatelné chyby, nebo třeba o tom, v čem je český znakový jazyk krásnější než čeština – chápou znakový jazyk jako opravdový jazyk, navíc jako svou mateřštinu. Ani to by před dvaceti lety, myslím, nemohlo být. Doufám jenom – a zase se opakuju, pokládám to ale za strašně důležité –, že i jejich názory se budou vyvíjet a že brzy si všichni neslyšící uvědomí, jak důležitá pro ně psaná čeština je, a začnou po nás, oni sami nebo jejich rodiče, požadovat, abychom je psanou češtinu naučili. Tak, aby ji ovládali na úrovni srovnatelné s úrovní jejich slyšících vrstevníků. Skoro bych řekla, že teprve potom bych byla s tím, co náš obor dokázal, úplně spokojená.

V roce 1998 jste spolu s dalšími lidmi přispěla k přijetí zákona o znakové řeči. Co tento zákon stanovuje a co znamenal prakticky pro komunitu neslyšících?

Podarilo se jej prosadit na poslední chvíli před volbami a je v zásadě kompromisní, vlastně už svým názvem – používá se v něm termín „znaková řeč“. V dané době a za daných okolností to však bylo maximum dosažitelného. Důležitý byl v tom, že příznával neslyšícím právo na vzdělávání v jejich jazyce, že hovořil o tlumočení a vůbec uvedl celou problematiku do naší legislativy. Ono je zvláštní, že mnohé země, které takovýto zákon nepřijaly, mají vzdělávání neslyšících na daleko vyšší úrovni než u nás – v našich školách pořád ještě přežívá pocit, že opravdu nejdůležitější pro rozvoj neslyšících je umět mluvit. Když jsem na jedné diskuzi s učiteli před pár lety argumentovala výsledky dosaženými jinde, v zemích, kde je vzdělávání opřeno o znakový jazyk, řekli mi: ale rodiče si to přejou takhle a my musíme jejich přání respektovat...

Jak složité bylo tento zákon prosadit?

Byla s tím nemalá práce právě vinou těch zaběhnutých stereotypů – neslyšící jsou takoví a takoví, potřebují to a to –, které ale byly reprezentovány daleko širším fórem, než jsme byli my, skupinka několika málo lidí. Většina učitelů a ředitelů škol pro sluchové postižené stála proti návrhu zákona.

Nakonec jsme však přece jen vyhráli, především zásluhou docenta Hrubého a několika osvětených poslanců, kteří celé věci věřili a dokázali o ní přesvědčit své kolegy.

V jednom rozhovoru jste se vyjadřovala proti moderním a polopatickým přístupům českých literárních klasiků pro děti...

Však jsou taky strašné!

Ale co neslyšící čtenář? Zjednodušit mu text, složitý dnes už mnohdy i pro slyšící, nebo ne?

To je otázka. V anglosaském světě existuje velmi propracovaná tradice tzv. *readers*, úprav textů pro čtenáře, kteří nezvládají jazyk na úrovni rodilého mluvčího. Za ideální se považuje, když pro každý stupeň zvládnutí jazyka – dneska je základem Evropský referenční rámec pro jazyky – existuje nějaká přístupná literatura. Přepisy se ale musí dělat kvalifikovaně a podle přesně stanovených pravidel a algoritmů, ne nahodile – to pak z literárního díla vznikne pas-kvil. Proti tomu se stavím. To bych byla spíš pro to, abychom neslyšící naučili česky tak, aby mohli číst českou literaturu v té podobě, v jaké vznikla.

Jak si má ale dětský čtenář – a teď je jedno, zda slyšící nebo neslyšící – poradit např. s mou oblíbenou větou z jedné Rezáčovy knihy, citovanou mimo jiné i Slovníkem spisovného jazyka českého, „Kluci na jaře šukají kuličky a drandí káču“?

A vy si myslíte, že v uměleckém textu musím nutně rozumět každému výrazu? To někdo psal už o Březinovi: proč prý použil výraz *třpytných konstelac*, když by mohl napsat *třpytných souhvězdí*. Literárnímu textu nemusí člověk plně rozumět, on přece může i jen působit. Navíc kontext je mnohdy takový, že význam daného výrazu napoví. Jako v té vaší větě – kontext onen význam, který dnešnímu člověku zřejmě naskočí jako první, úplně vyloučí. Vy byste spíš soudil, že některé lexikální výrazy té vaší věty by bylo na místě nahradit?

Chraň bůh, takových z dnešního pohledu kuriozit by byla věčná škoda, bez nich by z textu zůstal jen suchopár...

To je jednak, a jednak každé takové nahrazení svědčí o tom, že čtenáři – slyšící i neslyšící – bývají často podceňováni a všechno se jim servíruje hezky srozumitelně, aby se nemuseli namáhat – pokud možno vůbec. Když jsem se zabývala tím, co se děje s texty v čase a jak se nejrůznější texty přizpůsobují dnešním čtenářům, četla jsem si taky nové edice klasických pohádek Boženy Němcové, snad bych měla říct jejich adaptace – protože z Němcové v těchto „nových“ textech zůstalo pramálo. Analyzovala jsem mimo jiné i pohádku o Bajajovi. Přitom vyvstala spousta otázek, uvedu jen jednu: je, myslíte, opravdu nutné, aby byl Bajajův bratr v adaptaci pojmenován? Jen na okraj: říká se mu tam Bajadán. Proč? Z jakého důvodu? Jak to, když už bychom tak chtěli uvažovat, vychází čtenáři vstříc? Jak a čím mu to zaručí ono plné porozumění, s nímž se různí úpravci textů rádi ohánějí? Jako by v uměleckém textu nemohl existovat bratr beze jména...

A jak na to takový úpravce přijde, že Bajajův bratr se jmenuje zrovna Bajadán?

To věru nevím, snad by mohlo to společně první „Baja-“ naznačovat příslušnost k jedné rodině...? Ale pořád je to přece jen o něco málo lepší, než když se v úpravách textů pro neslyšící vychází čtenáři vstříc vysvětlivkami – a třeba výraz *omdlel* se vysvětluje jako *tvrdě usnul*, výraz *sláma* jako *suchá tráva* nebo *citlivá* jako *často je nemocná*.

Připravili Blanka Lavičková a Michal Škrabal

psát

neslyšící

Iletem tichým světem

Všichni to máme v živé paměti: léto, dovolená, bedekry. Podle vyčtených informací se snažíme co nejlépe se připravit: vybavit se přiměřeným finančním obnosem v odpovídající měně, požadovanými doklady, vhodným oblečením a potřebným vybavením. Průvodce ale neodkládáme ani v samotném místě dovolené – kromě toho, že v nich najdeme turistické mapy s popisy památek, řídíme se radami a doporučeními, jak se v dané destinaci chovat a nechovat, kam chodit a kterým místům se vyhnout, jak komunikovat, jak se přepravovat, jak dodržovat tamější zvyklosti, jak neurazit hostitele atd.

Většina z nás se ve svém životě ještě osobně nesetkala s člověkem, který špatně slyší nebo neslyší vůbec. Při setkání s někým takovým si můžeme připadat jako turisté, kteří si před cestou do neznámých míst zapomněli prostudovat turistické průvodce. Nevíme, jak komunikovat, jak se tvářit, jak se chovat. Jsme prostě ztraceni. Protože nikdo předem neví, kdy ho osud překvapí, využijme dozvuků léta, kdy jsme tak nějak přirozeně naladěni na objevování dosud nepoznaného, a začteme se do stručného „průvodce“ tichým světem.

Obyvatelé

V každém turistickém průvodci je jedna z prvních kapitol věnována charakteristice obyvatel popisované oblasti, jejich počtu, etnickému, národnostnímu, socioekonomickému a věkovému složení. Máme-li pojednávat o obyvatelích České republiky, kteří slyší méně nebo jinak, než je obvyklé, eventálně neslyší vůbec, musíme si představit velkou (některé zdroje uvádějí až půlmiliónovou), velmi heterogenní skupinu osob. Jediným společným jmenovatelem všech těchto lidí obou pohlaví, různého stáří, vzdělání, zaměstnání a zálib, stoupců různých náboženství, členů rozličných etnických a socioekonomických skupin, je to, že slyší odlišně než většina a že často čelí předsudkům a někdy také diskriminaci. Přestože je každý člen této skupiny individualita, pro zjednodušení je rozdělíme do několika podskupin. Máme přitom na vědomí to, že jeden člověk může být zároveň členem více podskupin, že na každého člověka je třeba pohlížet jako na jedinečnou bytost – a hlavně, že špatný sluch je jen jednou z mnoha jeho vlastností, mnohdy zcela nepodstatnou.

Z medicínského hlediska lze osoby, o nichž zde pojednáváme, dělit podle několika kritérií. Prvním z nich je velikost ztráty sluchu. Stupeň ztráty sluchu (udává se v decibelech a měří se vždy na tzv. lepším uchu) tvoří kontinuum, na jehož jednom konci jsou lidé neslyšící, tj. lidé, kteří ani s největším zesílením zvuku nic neslyší, a na konci druhém lidé nedoslýchaví, tj. lidé s lehkou ztrátou sluchu. V roce 2007 provedl Český statistický úřad mezi praktickými lékaři a pediatry dotazníkové šetření za účelem zjištění aktuálního počtu „zdravotně postižených osob“. Mezi 10 287 000 občanů České republiky bylo napočítáno celkem 74 700 osob se sluchovým postižením, z toho ve věku 0–14 let 2902 osob, ve věku 15–29 let 3835 osob, ve věku 30–44 let 4733 osob, ve věku 45–59 let 11 226 osob, ve věku 60–74 let 15 205 osob a ve věku nad 75 let 36 684 osob. I když celkový počet osob, které špatně slyší, je zde celkově evidentně poddimenzován, výše uvedené údaje zcela jasně dokládají, že drtivou většinu těchto lidí tvoří starší lidé, u nichž se projevuje tzv. stařecká nedoslýchavost, vzniklá v důsledku přirozeného opotřebování organismu. Příčinu nízkého celkového počtu osob s postižením sluchu v lékařských statistikách hledáme v tom, že většina lidí se stařeckou nedoslýchavostí o svém slabším sluchu ani neví, a z těch, kteří si jsou této skutečnosti vědomi, vyhledá odborného lékaře jen velmi malá část.

Dalším medicínským kritériem, podle něhož lze dělit osoby, které slyší oproti většině nestandardně, je typ vady sluchu. Pokud

vada sluchu vznikla v důsledku narušení nebo porušení mechanické části sluchové dráhy, tj. ve vnějším nebo středním uchu (např. následkem častých zánětů středního ucha), mluvíme o osobách s převodní vadou sluchu. Převodní vady sluchu nikdy nevedou k úplné hluchotě a jsou velmi dobře kompenzovatelné sluchadly, někdy též operovatelné. Osoby, jejichž příčina špatného slyšení tkví ve vnitřním uchu nebo ve vyšších úrovních sluchové dráhy, jsou osoby s percepční vadou sluchu (např. osoby, které prodělaly hnisavý zánět mozkových blan nebo jejichž matka v začátku těhotenství onemocněla zarděnkami). Ačkoli mezi percepční vady sluchu řadíme i již zmíněnou stařeckou nedoslýchavost (vzniklou postupným věkově podmíněným odumíráním vláskových buněk ve vnitřním uchu), jsou percepční vady sluchu často mnohem závažnější než vady převodní. Převodní a percepční vady se samozřejmě mohou kombinovat.

Poslední zde uvedené hledisko pro dělení osob, jejichž slyšení se odlišuje od běžné normy, vychází z etiologie sluchové vady: Pokud je etiologie vady sluchu známá, můžeme mluvit o osobách s vadou sluchu získanou po narození (např. následkem úrazu nebo nemoci), o osobách s vadou sluchu vrozenou a o osobách s dědičnou vadou sluchu (ta se může projevit už při narození, ale také až v dospělosti).

Z lingvistického hlediska je klíčové dělení podle doby vzniku vady sluchu – zásadní je, zda vada vznikla před osvojením jazyka, nebo po něm. Rozlišujeme tak osoby s vadou sluchu prelingvální a osoby s vadou sluchu postlingvální. Kombinací kritéria velikosti ztráty sluchu a kritéria doby vzniku vady sluchu lze vyčlenit podskupinu lidí prelingválně neslyšících, podskupinu lidí prelingválně nedoslýchavých, podskupinu lidí postlingválně neslyšících (jinak též lidí ohluchlých) a podskupinu lidí postlingválně nedoslýchavých. Výše již bylo uvedeno, že posledně jmenovaná podskupina je zdaleka nejpočetnější. Naopak lidí s prelingvální vadou sluchu žije u nás jen několik tisíc (podle některých údajů u nás žije zhruba 15 tisíc lidí, tj. 1,46 % populace, jejichž vada vznikla před nástupem do školy). Úplně nejmenší podskupinu tvoří lidé prelingválně neslyšící. Takových lidí, jimž od narození nebo od raného dětství jejich sluch neumožňuje rozumět mluvené lidské řeči, a to ani s použitím zesilovací a/nebo kompenzační techniky, žije u nás podle některých propočtů asi 7600, tj. zhruba 0,74 ‰ populace.

Kromě lidí, kteří slyší méně než ostatní, žijí mezi námi také jedinci, kteří slyší zvuky, jež ostatní lidé neslyší. Tito lidé s ušním šelestem (odborně nazývaným tinnitus auris) slyší trvale nebo nárazovitě v jednom nebo v obou uších různě silné pískání, hučení, šumění, šustění a podobné nepříjemné zvuky. Příčinou tohoto velmi stresujícího jevu, jenž se navíc může pojit se ztrátou sluchu, mohou být například onemocnění páteře či cév. Většinou je však příčina neznámá, a také proto je léčba velmi obtížná a často vlastně nemožná.

Už jsme ve skupině lidí, kteří slyší jinak než ostatní, vyčlenili celkem dost podskupin, náš přehled však stále není u konce. Není divu, tato skupina lidí je opravdu mnohočetná a značně nesourodá! Zatímco dosavadní podskupiny byly charakterizovány vcelku objektivními medicínskými nebo lingvistickými kritérii, následující dělení vychází

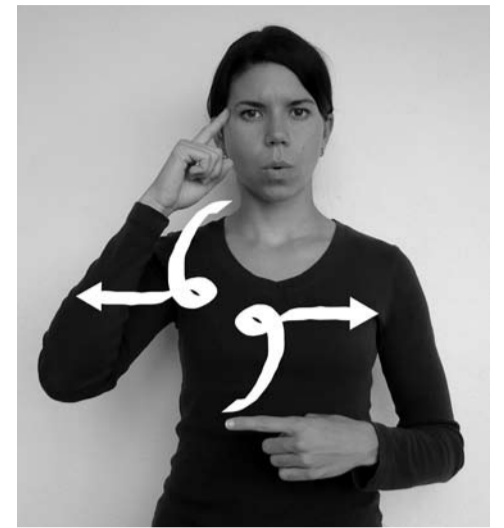
často spíše ze subjektivního pojmání sebe sama – z citění jednotlivých lidí a z jejich identifikace s některou (pod)skupinou osob. Jako samostatná podskupina lidí se slyšením odlišným od běžné populace bývají někdy vydělováni lidé s kochleárním implantátem. Kochleární implantát je funkční smyslová náhrada pro osoby s velmi závažnou oboustrannou percepční vadou sluchu, kteří ze sluchadel nemají žádný přínos nebo je tento přínos nedostatečný pro porozumění mluvené řeči. Kochleární implantát má vnitřní a vnější část. Vnitřní část se skládá z přijímače a svazku elektrod. Přijímač se operativně umístí pod kůži za uchem a svazek elektrod je zaveden do hlemýžďe vnitřního ucha, kde přijímač elektrickými impulzy stimuluje vlákna sluchového nervu. Stimuly jsou nervovými vlákny přenášeny dále do mozku, kde jsou rozpoznávány jako zvuk. Vnější část implantátu pak tvoří řečový procesor s vysílací cívkou, která je přichycena magnetem přes kůži k přijímači. Řečový procesor, který kóduje zvuk a posílá ho do vysílací cívky, má buď podobu krabičky (tu používají hlavně děti – nosí ji pod oděvem v malé kapsičce, v kapse či na opasku), nebo závěsu za ucho. Původně byly kochleární implantáty vyvinuty pro postlingválně ohluchlé lidi, kterým navracely sluch. U nás byli první dospělí pacienti operováni v roce 1992, záhy implantát získaly i první postlingválně ohluchlé děti a následně i děti prelingválně neslyšící. Dnes u nás s kochleárním implantátem žije okolo stovky dospělých lidí a přes 350 dětí a každý rok několik dospělých a asi 30 dětí přibude.

Osoby, které slyší výrazněji hůře než většina populace, často sami sebe souhrnně označují jako neslyšící. Toto označení od nich pak přebírá i odborná veřejnost. Většinou se tím nemyslí jen lidé, kteří opravdu nic neslyší, tj. lidé prelingválně neslyšící a lidé postlingválně ohluchlí, jak jsme je přiblížili výše, ale často také lidé prelingválně nedoslýchaví (s různou velikostí zbytků sluchu). Lidé se stařeckou nedoslýchavostí a lidé s ušním šelestem se většinou jako neslyšící neoznačují. Zajímavé je, že lidé z dvou posledně jmenovaných skupin se v drtivé většině nepovažují ani za osoby se sluchovým postižením. Proto jsou často označeni neslyšící a sluchově postižení (včetně variant lidí se sluchovým postižením, osoby s vadou sluchu apod.) používána synonymně.

Kromě termínu neslyšící se lze setkat i s termínem Neslyšící (srov. anglické deaf/Deaf). Pak máme na mysli členy jazykové a kulturní minority Neslyšících. Primárním komunikačním prostředkem těchto osob je (český) znakový jazyk a způsob jejich chování (odtud kulturní minorita) je založen na vizuálním vnímání světa – život s absencí zvuků v nich nevyvolává pocity lítosti, ochuzení nebo handicapu. Typickým Neslyšícím je člověk prelingválně neslyšící. Ovšem cítit se kulturně Neslyšícím a chovat se tak jazykově (tj. preferovat v komunikaci znakový jazyk) může i člověk s méně závažným postižením sluchu (nebo dítě bez vady sluchu, jehož rodiče jsou Neslyšící). Naopak žije mezi námi mnoho lidí zcela beze zbytků sluchu (nejen ohluchlých v relativně vyšším věku, popř. až ve stáří), kteří kulturně-jazykovou identitu Neslyšícího (a existenci takové jazykové a kulturní minority celkově) z různých důvodů striktně odmítají a s Neslyšícími nejsou v žádném kontaktu.

Když jsme v úvodu uvedli, že většina z nás se dosud nesetkala s člověkem, který špatně slyší nebo neslyší vůbec, neměli jsme tak úplně pravdu. Snad každý má v rodině nebo v sousedství člověka se stařeckou nedoslýchavostí, mnozí máme příbuzné a známé s ušním šelestem. Co je pro většinu z nás dosud nepoznané, je život lidí neslyšících/Neslyšících. Především jim se budeme dále věnovat.

Andrea Hudáková

kultura

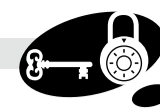
Komunikace

Jak komunikují lidé prelingválně neslyšící, lidé prelingválně nedoslýchaví a lidé postlingválně ohluchlí? Na tuto zdánlivě jednoduchou otázku neexistuje jednoznačná odpověď. Je pravděpodobné, že všichni tito lidé budou na jisté úrovni komunikovat v češtině. Kompetence při porozumění a produkci mluvené a psané češtiny se ale u jednotlivých osob mohou značně lišit. Jisté zdaleka ne všichni budou ovládat český znakový jazyk. I když uživatelů českého znakového jazyka u nás podle dostupných zdrojů žije jen 7300, budeme se jako prvním věnovat právě jemu. Zaslouží si to – je to jazyk českých Neslyšících.

Se znakovým jazykem (znakový jazyk je souhrnný název pro různé nevolkální jazyky užívané menšinovými komunitami neslyšících/Neslyšících různých národů – u nás se jedná o český znakový jazyk, ve Velké Británii o britský znakový jazyk, v USA o americký znakový jazyk atd.) a s jeho uživateli se po mnoho století setkávali pouze zdravotničtí pracovníci a odborníci zabývající se vzděláváním lidí s vadou sluchu. Ti se domnívali, že tento vizuálně-motorický komunikační systém se nemůže rovnat audio-vizuální komunikaci mluvenou řečí. K tomu byl znakový jazyk opředen mnoha mýty, často si zcela protirečícími. Tak například, že existuje jeden mezinárodní znakový jazyk a zároveň že jde o uměle vytvořený komunikační systém kopírující jednotlivé národní mluvené jazyky, že jde vlastně o převedení národních mluvených jazyků do vizuálně-motorické podoby. Nebo že se jedná o primitivní systém založený na pantomimě a přirozených posuncích, který si intuitivně samo od sebe osvojí každé neslyšící dítě, a zároveň že znakový jazyk je natolik obtížné se naučit, že je to nad síly rodičů a pedagogů neslyšících dětí.

Zlom v nahlížení na znakové jazyky nastal před téměř padesáti lety, když v roce 1960 publikoval Američan William Stokoe (1919–2000) první lingvistickou analýzu amerického znakového jazyka, v níž dokázal, že americký znakový jazyk je plnohodnotný komunikační systém s atributy přirozeného jazyka. O pět let později pak vydal první slovník amerického znakového jazyka sestavený na lingvistických principech.

Jestliže je přirozeným a plnohodnotným jazykem americký znakový jazyk, není důvod pochybovat o tom, že stejné vlastnosti mají i ostatní znakové jazyky. Nový vědní obor lingvistika znakových jazyků se postupně rozšířil i mimo území USA, a tak bylo analyzováno množství dalších národních znakových jazyků, např. znakové jazyky používané v severní Evropě. Všechny tyto studie prokázaly srovnatelnost mluvených a znakových jazyků, co se týče struktur, funkcí, osvojování a zpracování v operační a dlouhodobé paměti. V podstatě stejné jsou i typy stratifikace znakových jazyků: geografická, sociální a funkční.

Dále bylo mnohokrát popsáno, že specifické struktury znakových jazyků jsou odvozeny od jejich vizuálně-motorické existence v trojrozměrném prostoru. Významy jsou ve znakových jazycích nesený manuálními (rukama – místem artikulace, tvarem, pozicí a pohybem ruky nebo rukou) a nemanuálními nosiči (mimikou, pozicí a pohybem hlavy a horní části trupu). Nejmenší jednotkou znakového jazyka nesoucí význam je znak. Ve znacích jsou komponenty (převážně manuální) uspořádány simultánně. Simultánně jsou komponenty (manuální a nemanuální nosiče významů) uspořádány i v jednotkách vyšších jazykových rovin. Neboli zatímco v mluvených jazycích jsou jazykové jednotky produkovány a vnímány pouze lineárně (za sebou), ve znakových jazycích je vždy několik jazykových – manuálních a/nebo nemanuálních – jednotek produkováno a vnímáno simultánně. Většinou se má za to, že manuální komponenty znakových jazyků nesou hlavně lexikální významy a nemanuální komponenty bývají převážně považovány za nosiče především gramatických významů.

Lingvistický výzkum českého znakového jazyka byl zahájen až poměrně nedávno – roku 1993 na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Ústavu českého jazyka a teorie komunikace v týmu pod vedením profesorky Aleny Macurové. Od té doby jsou postupně publikovány dosavadní výsledky analýzy komunikace českých neslyšících/Neslyšících včetně analýz projevů ve znakovém jazyci. První slovník obsahující znaky českého znakového jazyka byl však vydán už roku 1988. Jedná se o *Slovník znakové řeči* a stejně jako většina jeho následovníků z nepřeberné řady papírových, elektronických i internetových slovníků nevychází z lingvistických zkoumání a nerespektuje běžné lexikografické principy.

Všechny ostatní komunikační systémy neslyšících, nedoslýchavých a ohluchlých osob vycházejí z *českého jazyka*. Taktéž používání českého jazyka těmito lidmi je opředeno mnoha „zaručenými pravdami“. Za všechny jmenujme dvě: Neslyšící lidé mají problémy s ušima, proto špatně rozumějí mluvené češtině, ale oči a ruce mají v pořádku, takže čtení a psaní jim nedělá žádné problémy; chytřejší (schopnější, snaživější) neslyšící lidé umějí mluvit a odezírat, ti hloupější (méně schopní, líní) neslyšící mají s mluvením a s odezíráním potíže, v nejhorším případě musejí komunikovat prostřednictvím znakového jazyka.

Skutečnost je taková, že ještě před dvaceti lety byla našimi lékaři a pedagogy za jedinou přípustnou komunikaci „na lidské úrovni“ považována komunikace v mluvené češtině. U dětí prelingválně nedoslýchavých a postlingválně ohluchlých mohl být (ale ne vždy byl) tento způsob komunikace úspěšný – umožňoval plnohodnotnou obousměrnou komunikaci. U části těchto dětí a zejména téměř u všech prelingválně neslyšících dětí však tento průběh „komunikační výchovy“ zákonitě vedl k *bezjazyčí*. Tito lidé neuměli (a dodnes uspokojivě neumějí) komunikovat ani v mluvené, ani v psané češtině (v jazyci, který neovládám, nelze pochopitelně odezírat, mluvit, číst a psát), a dokonce ani v českém znakovém jazyci – češtinu se prostřednictvím mluvení a poslouchání vzhledem ke své vadě sluchu naučit nemohli (mnohokrát uváděný argument, že vnímání sluchem lze nahradit odezíráním, je zcela lichý) a český znakový jazyk je nikdo neučil. Jak potom bylo jednoduché na základě setkávání s těmito lidmi tonoucími beznadějně v *bezjazyčí* vynášet soudy o jejich neschopnosti abstraktně myslet, o tom, že jsou nevzdělaní (a někdy dokonce nevzdělavatelni), hloupí, nesamostatní a zcela závislí na lidech, kteří slyší... Odtud byl jen krůček k přesvědčení, že tito výbušní, vztahovační a citově labilní lidé mohou pracovat jen na pozicích pomocných sil, pod dohledem slyšících lidí a dokonce že nejsou schopni samostatně vychovávat vlastní děti. Je pochopitelné (a zároveň téměř neuvěřitelné), že tyto názory „odborníků“ následně přijímala i laická veřejnost.

V podkapitole o školství bude nastíněno, jak se u nás po roce 1990 radikálně změnil systém vzdělávání ve školách pro děti s vadou sluchu. Tato změna přinesla do života neslyšících, nedoslýchavých a ohluchlých lidí zcela nové impulzy a možnosti. Dnes se můžeme s těmito lidmi setkat na středních a vysokých školách, na manažerských a vedoucích postech, ve vlastních firmách a organizacích (např. v organizaci Pevnost – Českém centru znakového jazyka). Stále se však jedná o první vlašťovky a cesta k plné emancipaci – zejména u lidí prelingválně neslyšících – bude ještě dlouhá a trnitá. Bohužel je mezi námi dosud hodně lidí, kteří osobnost člověka redukují na jeho (ne)schopnost komunikovat mluvenou řečí. A postoje těchto lidí neslyšícím lidem situací v žádném případě neulehčují.

Přes jistá problematická místa (např. používání termínu *znaková řeč* jako zastřešujícího termínu pro český znakový jazyk a znakovanou češtinu) bylo v roce 1998 velkou událostí pro neslyšící občany České republiky schválení *Zákona o znakové řeči*. V jeho novele, jež vešla pod názvem *Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob* v platnost vloni na podzim, jsou poprvé souhrnně vyjmenovány komunikační systémy neslyšících osob vycházející z češtiny: znakovaná čeština, prstová abeceda, vizualizace mluvené češtiny a písemný záznam mluvené řeči.

Znakovaná čeština je umělý vizuálně-motorický komunikační systém usilující o vizualizaci mluvené češtiny – ta je současně bezhlasně artikulována. Spolu s jednotlivými českými slovy jsou ukazovány jednotlivé znaky vypůjčené z českého znakového jazyka, speciální znaky vytvořené přímo pro znakovanou češtinu, popř. další prostředky vizualizace češtiny, jako je např. prstová abeceda. Znakovaná čeština tak přináší vizuálně-motorické informace o lexikálních významech velké části slov obsažených v česky pronesených promluvách, gramatické významy však zhusta opomíjí nebo předává v různé míře a úplnosti. Znakovaná čeština může pro některé osoby představovat dobrou podporu odezírání. Zatímco sdělení z českého jazyka do českého znakového jazyka a obráceně převádí tlumočnick, o převod z češtiny do české znakové češtiny se stará transliterátor.

Prstová abeceda využívá formalizovaných a ustálených postavení prstů a dlaní jedné nebo obou rukou k zobrazování jednotlivých písmen české abecedy. U nás není obvyklé, že by člověk komunikoval výlučně prstovou abecedou. Prstová abeceda je často využívána k odhláskování cizích slov, termínů a neznámých jmen, a to v projevu proneseném jak v českém znakovém jazyci, tak ve znakové češtině, tak v mluvené češtině – jde vlastně o podporu při odezírání.

Vizualizaci mluvené češtiny se rozumí zřetelná artikulace jednotlivých českých slov ústy tak, aby bylo umožněno nebo usnadněno odezírání mluveného projevu osobami, které ovládají český jazyk a odezírání preferují jako prostředek své komunikace. Tuto činnost zajišťuje vizualizátor mluvené češtiny.

Konečně *písemný záznam mluvené řeči* je převod mluvené řeči do písemné podoby v reálném čase. V současné době probíhá projekt České unie neslyšících ověřující možnosti přepisu mluvené řeči. Díky němu už bylo uskutečněno několik desítek přepisů na konferencích, jednáních a společenských akcích s účastí neslyšících osob. Další úsilí směřuje k on-line distančnímu přepisu mluvené řeči (obdobně některé organizace, např. Agentura profesního poradenství pro neslyšící, už provozují distanční tlumočení). Zatím přepis provádějí velmi rychlí strojopisci, ale k většímu rozšíření tohoto způsobu komunikace může výraznou měrou přispět software na automatické rozpoznávání a zapisování mluvené řeči. Jeho vývojem se zabývají vědci na několika českých univerzitách a dosavadní výsledky jsou velmi slibné.

Jak tedy komunikovat s lidmi, kteří neslyší nebo slyší hůře, než je obvyklé? Neexistuje jeden správný způsob komunikace. Co člověk, to jiné jazykové a komunikační preference, zvyklosti a dovednosti, jiný profit ze zesilovací a kompenzační techniky atd. Velký vliv na komunikační chování má i situace (znalost/neznalost komunikačních partnerů, známá/nová situace, její oficiálnost/neoficiálnost, formálnost/neformálnost atd.). Ideální je následovat způsob komunikace navržený neslyšícím, nedoslýchavým nebo ohluchlým komunikačním partnerem, nestydat se využít služeb tlumočnicků (transliterátorů, vizualizátorů) a dostupné technické možnosti (včetně těch nejmodernějších v podobě písemného záznamu mluvené řeči a distančních služeb).

Ne vždy však jsou podmínky ideální. Pokud nemá člověk s limitovaným sluchovým vnímáním možnost komunikovat písemně (v některých situacích dobře poslouží i „primitivní řešení“, např. psaní na displeji mobilního telefonu; ovšem ani písemná komunikace nemusí být vždy bezproblémová – k tomu podrobněji v podkapitole *Školství*), nezbývá mu než se spoléhat na odezírání. Přestože si většina lidí myslí, že každý člověk, který špatně slyší, umí odezírat, není to pravda: neexistuje žádný vztah mezi biologickým stavem – špatným slu-

chem – a předpoklady k odezírání. To lze sice do určité míry, v rámci vrozeného nadání, zlepšit, ale nedá se naučit. A ani ten, kdo umí odezírat opravdu excelentně, nemůže v komunikaci na odezírání spoléhat, protože jím nikdy nezíská stejné množství informací jako člověk, který stejně sdělení poslouchá. Při tomto velmi složitém a psychicky náročném způsobu komunikace jde v podstatě o hádání ve velmi rychlém tempu a s velmi malým počtem potřebných informací: některé zdroje udávají, že zatímco při poslechu získáme při zapojení zhruba 25 % mentální kapacity 100 % informací (zjednodušeně řečeno hlásek), při odezírání při zapojení veškeré mentální kapacity jich získáme maximálně jednu třetinu. Pokud chceme odezírajícímu člověku jeho situaci co nejvíce usnadnit a umožnit mu z odezírání vytěžit co nejvíce, je vhodné dodržovat mezi komunikačními partnery zhruba metrovou až dvoumetrovou vzdálenost. Partneři by k sobě měli stát čelem a udržovat spolu nepřetržitý oční kontakt (oči by měly být přibližně ve stejné výšce). Komunikace by měla probíhat v dostatečně osvětlené místnosti, za mluvčím by neměl být žádný oslňující zdroj světla (lampa, slunce v okně apod.). Komunikace by měla být přirozená (ne vyumělkovaná, strojená nebo příliš strohá). Mluvíci by měl zřetelně (ne však přehnaně) artikulovat a řeč obvyklého tempa a rytmu by měla být doprovázena nenuceným neverbálními chováními. Odezírajícího člověka je nutné – vizuálně (nejlépe navázáním očního kontaktu, popř. zamáváním apod.) nebo hmatem (dotykem na rameno či paži) – upozornit na začátek komunikace. K porozumění výrazně přispěje upřesnění tématu před začátkem hovoru a upozornění na změnu tématu vždy v jeho průběhu. Nesmírně důležité je získávání průběžné zpětné vazby. Jakmile dojde k neporozumění nebo komunikačnímu šumu, je vhodné své sdělení ihned přeformulovat, je-li to potřeba, i několikrát. Nikdy bychom ale neměli zapomínat na to, že soustředění se na odezírání lze maximálně 20 minut. Pak je opravdu nutné do komunikace zařadit minimálně pětiminutovou přestávku (totéž pravidlo o přestávkách platí i při komunikaci za využití služeb tlumočnicků).

Školství

Před rokem 1990 bylo téměř vyloučeno, aby dítě se zhoršeným sluchem navštěvovalo běžnou mateřskou, střední a zejména pak základní školu. Takoví žáci byli rozděleni na školy pro děti hluchoněmé (později pro neslyšící), školy pro děti se zbytky sluchu, školy pro děti nedoslýchavé a školy pro hluchoněmé a slabě nadané (později zvláštní školy pro neslyšící). Všechny tyto školy byly internátní a děti služeb internátů hojně využívaly.

Přesně před dvaceti lety existovaly *mateřské a základní školy pro nedoslýchavé* v Praze-Ječné ulici, v Liberci, v Kyjově a v Brně. V Ostravě byla jen základní škola pro nedoslýchavé, předškolní děti měly své zařízení ve Frýdku-Místku. Zvláštní školy pro nedoslýchavé byly ve Vodňanech (tato škola dnes už neexistuje), v Liberci a v Praze-Ječné ulici. *Mateřské a základní školy pro děti se zbytky sluchu* byly v Praze-Výmolově ulici, v Olomouci-Svatém Kopečku (od roku 1999 sídlí škola v novém objektu v centru Olomouce), v Brně, v Plzni a v Liberci. V Hradci Králové byla mateřská škola pro děti se zbytky sluchu, ale základní škola sídlila v Horičkách v okrese Náchod (od roku 1991 jsou mateřská i základní škola umístěny v nové budově v Hradci Králové). *Mateřské a základní školy pro neslyšící* se nacházely v Praze-Holečkové ulici, v Ivančicích a ve Valašském Meziříčí. Ve Valašském Meziříčí byla i zvláštní škola pro neslyšící, druhá zvláštní škola pro neslyšící byla v Českých Budějovicích. Ve všech těchto školách byla školní docházka prodloužena o jeden rok.

LETEM INTERNETOVÝM SVĚTEM NESLYŠÍCÍCH

Informační portály o světě neslyšících:

www.ruce.cz; www.ticho.cz; www.neslyšici.cz.

Asociace, organizace a kluby:

www.asnep.cz – Asociace organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel; www.cun.cz – Česká unie neslyšících; www.frpsp.cz – Federace rodičů a přátel sluchově postižených; www.frpsp.cz/informacni-centrum-o-hluchote-2 – Informační centrum o hluchotě; www.cktjy.com – Česká komora tlumočnicků znakového jazyka; www.cmjn.cz – Českomoravská jednota neslyšících; www.snnrcr.cz – Svaz neslyšících a nedoslýchavých.

Český znakový jazyk:

www.pevnost.com – České centrum znakového jazyka; www.jazykove-centrum-ulita.cz – Jazykové centrum Ulita; www.trojrozmer.cz – Brněnské centrum českého znakového jazyka; www.3dimenze.net – Moravské centrum znakového jazyka.

Kultura:

www.neslyšici.net/photovisual – Stránky neslyšících fotografů; www.awifilm.com – Filmová společnost neslyšících tvůrců; www.zavriusi.eu – Občanské sdružení na podporu kultury neslyšících a jejího šíření mezi slyšící majoritu; www.ecpn.cz – Evropské centrum pantomimy neslyšících.

Ostatní:

ucjtk.ff.cuni.cz/cnes – Studijní obor Čeština v komunikaci neslyšících (FF UK); www.lorm.cz – Společnost pro hluchoslepé; www.helpnet.cz/sluchove-postizeni – Informační portál pro sluchově postižené osoby; www.ceskatelevize.cz/ivysilani – Archiv ČT s dostupnými pořady *Televizní klub neslyšících* a *Zprávy v českém znakovém jazyci*.

Letem tichým světem

V základních školách pro nedoslýchavé bylo učivo prvních dvou ročníků rozvrženo na roky tři. V souladu s tím měli žáci pro první dva ročníky vlastní učební materiály a ve vyšších ročnících se vzdělávali podle stejných učebních plánů (navýšených o hodiny individuální logopedické péče), učebních osnov a učebnic jako jejich vrstevníci v ostatních základních školách.

Zcela odlišná byla situace žáků ve školách pro děti se zbytky sluchu a pro neslyšící. Hlavním posláním těchto škol nebylo děti vzdělávat, ale demutizovat je. Přirozeným východiskem jazykové výchovy – jednalo se vlastně o logopedický trénink – byl rozhovor. V rozhovorech se měly děti učit poslouchat, odezírat a srozumitelně vyslovovat nejdříve jednotlivá slova a po nástupu na základní školu postupně i celé věty. Protože se slova a věty nacvičovaly jako celky, děti se např. dlouho a pracně nazpaměť učily (mimočodem zcela nesmyslné) věty *Máma dává boty*. a *Táta dává boty*. jako dva oddělené a spolu nesouvisející celky, princip tvoření vět ze slov jim zůstával dlouho (nebo navždy) utajen. Některé zdroje uvádějí, že při vstupu na základní školu ovládalo prelingválně neslyšící dítě aktivně třicet slov, což odpovídá aktivní slovní zásobě průměrného šestnáctiměsíčního dítěte bez vady sluchu. To, že se slova a věty skládají z omezeného počtu jednotek, které se mezi sebou dají nekonečně kombinovat, se většina neslyšících dětí a dětí se zbytky sluchu nikdy nedozvěděla.

Permanentním důrazem na procvičování mluvené komunikace byla determinována podoba všech vyučovacích hodin v základních školách pro neslyšící a pro žáky se zbytky sluchu: ve „školní práci“ převládala ve všech předmětech rozhovor. Během něj měl učitel s jednotlivými žáky procvičovat konverzační stereotypy (modely vět), slovní zásobu a tzv. slovní formy (tvary slov). Ostatní žáci pravděpodobně většinu konverzace nemohli sledovat, protože ideální podmínky k vnímání učitelovy mluvené řeči (případně podpořené prstovou abecedou) měl právě jen jeden žák a mluvenému projevu konverzního žáka rozuměl často pouze učitel. Bezděčné učení bylo téměř znemožněno.

Navíc žáci a učitelé neměli žádný plnohodnotný společný komunikační kód, který by mohli použít pro vzdělávání v předmětech, jako je matematika, dějepis, chemie atd. Žáci nerozuměli ani učitelé (a učitel často nerozuměl jim), ani učebnicím a zhusta ani spozužákům. Z těchto důvodů byl obsah všech předmětů, nejen českého jazyka a literatury, tzv. zredukován. Cizí jazyk nebyl v učebním plánu vůbec. Naopak navíc v něm byly hodiny individuální logopedické péče, kterou většinou – stejně jako český jazyk – vyučoval třídní učitel.

V té době v Československu existovaly jen dvě střední školy pro žáky s vadou sluchu zakončené maturitní zkouškou: Gymnázium pro sluchově postiženou mládež v Praze-Ječné ulici a Střední průmyslová škola oděvní pro sluchově postiženou mládež ve slovenské Kremnici. Studovat na těchto školách měli možnost jen absolventi základních škol pro nedoslýchavé. Absolventi základních škol pro děti se zbytky sluchu a pro neslyšící neměli vzhledem k tzv. redukovaným osnovám na základní škole na přijetí na maturitní střední školu šanci, zbývala pro ně jen střední odborná učiliště pro sluchově postiženou mládež v Praze na Smíchově, v Brně nebo ve Valašském Meziříčí. Tehdejší nabídka oborů sestávala z následujících učebních oborů: klempíř, krejčí/krejčová, obuvník/obuvnice, čalouník/čalounice, strojní mechanik, elektrovýroba, obráběč kovů a v Bratislavě ještě kni-

hař/knihařka (na Slovensku zato chyběly obory klempíř a obuvník/obuvnice).

Transformace politických poměrů po roce 1990 přinesla převratné změny také do školství pro žáky s vadou sluchu. Jednou z nich bylo umožnění integrace žáků a studentů s vadou sluchu do běžných škol a zrušení kategorizace škol pro žáky s vadou sluchu podle stupně vady. Od té doby všechny školy nesou označení *školy pro sluchově postižené* a v souladu s tím vzdělávají žáky se všemi vadami sluchu. Ke studiu na středních školách zakončených maturitní zkouškou se tedy najednou mohli začít hlásit žáci se všemi typy a stupni sluchových vad. Během poměrně krátké doby se podařilo otevřít k stávajícímu pražskému gymnáziu a kremnické oděvní průmyslovce další školy a obory, v nichž mohli žáci s vadou sluchu – včetně žáků prelingválně neslyšících – získat maturitní vysvědčení. Dnes mohou kromě gymnázia studovat ve čtyřletých nebo pětiletých maturitních oborech asistent zubního technika, oděvnictví, elektronické počítačové systémy, informatika v ekonomice a předškolní a mimoškolní pedagogika a v dvouletém nebo tříletém nástavbovém oboru hotelnictví a turismus, společně stravování a dřevařská a nábytkářská výroba.

Nabídka maturitního vzdělání ve středních školách pro sluchově postižené je oproti minulosti nevidaná. Současně se rozrostla i nabídka oborů studia nematuritního. Pokud jde o vysokoškolské vzdělání, existují v České republice v současné době dva vysokoškolské obory, jež už programově počítají s účastí (také) neslyšících, nedoslýchavých nebo ohluchlých studentů. Jde o bakalářský obor *Výchovná dramatika pro neslyšící* na Divadelní fakultě Janáčkovy akademie múzických umění v Brně (otevřen 1992) a bakalářský obor s možností navazujícího magisterského studia *Čeština v komunikaci neslyšících* na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (otevřen 1998). Je logické, že téměř všichni vysokoškoláci s vadou sluchu a všichni frekventanti vyšších odborných škol studují v tzv. integraci. Aby jejich studium bylo úspěšné, měli by mít přístup k takzvané studijní podpoře, tzn. měli by mít dle své volby k dispozici tlumočnické, zapisovatelské, konzultantské a tuteurské služby, doplňkovou výuku češtiny a cizích jazyků, e-learning atd. Zdá se, že zatím nejkomplexnější studijní podporu poskytuje svým studentům s vadou sluchu brněnská Masarykova univerzita.

Kultura

V nejširším smyslu slova je kultura neslyšících/Neslyšících ovlivněna zejména vizuálním vnímáním a následnou vizuální organizací světa a používáním specifických (pro veřejnost neobvyklých) způsobů komunikace, především znakového jazyka. To se projevuje ve všech oblastech života, v pravidlech chování, ve zvycích a tradicích i v kultuře v užším smyslu slova. Komunikaci jsme věnovali zvláštní podkapitulu, nyní se krátce – stále při vědomí toho, že individuální zvyklosti konkrétních lidí se mohou výrazně lišit – zastavíme u dalších bodů.

Velmi časté je sdružování do spolků, stacionářů a klubů. Existence těchto svépomocných organizací, k neznámějším v současnosti patří Svaz neslyšících a nedoslýchavých v ČR, Česká unie neslyšících, Českomoravská jednota neslyšících a Český klub ohluchlých „HELP“, jež jsou spolu s dalšími organizacemi (např. s Federací rodičů a přátel sluchově postižených a se Společností pro hluchoslepé – LORM) sdruženy do Asociace organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel (ASNEP), má u nás dlouhou a bohatou tradici. Lidé se v nich scházejí, aby

se pobavili, ale zejména proto, aby si „jen tak popovídali“ – bez bariér, bez překážek, v uvolněné atmosféře, mezi „svými“. Komunita neslyšících/Neslyšících je poměrně malá a uzavřená, takže se v ní – podobně jako ve vesnických komunitách – „nic neutají“. Výborná informovanost, o tom, kdo se přestěhoval, kdo se oženil, kdo se rozvedl, koho zavřeli atd., je již tradičně daná mimo jiné velkou zálibou mnoha neslyšících/Neslyšících lidí v cestování. K popularitě tohoto koníčku přispívají i různé slevy na dopravu z důvodu „postižení“ a jistá míra vzájemné srozumitelnosti znakových jazyků různých zemí (proto hranice „komunity“ často přesahují hranice zemí). Nově k rychlému šíření informací mezi neslyšícími/Neslyšícími výrazně přispívají nové komunikační technologie – sms, e-mail, chaty, diskuzní fóra, služby Skype, ICQ apod. Informace ze života neslyšících/Neslyšících (ale třeba také monitoring článků) lze najít např. na internetu: www.neslyšici.cz, www.ticho.cz nebo www.ruce.cz.

Tradičním zdrojem informací z komunity neslyšících, nedoslýchavých a ohluchlých lidí jsou pak časopisy. Nejstarší, vycházející nepřetržitě od roku 1973, je původně měsíčník, dnes dvouměsíčník *Gong*. Po roce 1990 začalo vycházet několik nových časopisů, z nichž dodnes existují dva – dvouměsíčník *Unie* (časopis České unie neslyšících) a čtvrtletník *InfoZpravodaj* (časopis Federace rodičů a přátel sluchově postižených).

Vraťme se ale zpátky k činnosti sdružení a spolků. Kromě prostého sdružování, umožňují svým členům navštěvovat jak pravidelné aktivity (např. besedy, šipky, stolní tenis, kuželky, žolíky, bowling, turistický klub, klub důchodců, klub žen, klub dětí, klub rybářů atd.), tak příležitostní akce, jako jsou vánoční a mikulášské besídky, večírky u příležitosti Dne matek, soutěže k Mezinárodnímu dni dětí, pálení čarodějnic, diskotéky, plesy, taneční zábavy a nejrůznější taneční párty. Hudbu tanečníci vnímají jednak sluchem (bývá dosti hlasitá), jednak vibracemi a zároveň se řídí cedulkami vedle pódia s nápisy *valčík, polka, tango* atd.

Velmi důležité místo v životě neslyšících lidí zaujímají různé festivaly a divadelní představení. Můžeme se na nich setkat s tradiční pantomimou (např. na mezinárodním festivalu neverbálního, pohybového a pouličního divadla Kašparův kolínský Mimoriál) a nověji s tvorbou spojenou se znakovým jazykem. Vedle monologů ve znakovém jazyce (např. na přehlídce Příběhy z rukávu) jsou velkým tématem několika posledních let písně v českém znakovém jazyce (průkopníkem na tomto poli je soubor Tichá hudba) a tlumočení písní, ale i vážné hudby do českého znakového jazyka. Pionýrem v tomto oboru je Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. Výkony neslyšících zpěváků a tlumočnicků českého znakového jazyka lze obdivovat např. na přehlídce Mluvíci ruce nebo na akci Tříkrálové setkání. Některá vystoupení (např. v rámci benefičního koncertu Podepsáno srdcem) přenáší Česká televize.

Značné oblibě se mezi neslyšícími (ale i mezi slyšícími) diváky těší dramatická tvorba neslyšících/Neslyšících. Mezi herci najdeme zejména studenty a absolventy brněnské Janáčkovy akademie múzických umění, oboru Výchovná dramatika neslyšících (část absolventů dramatuje vlastní Divadlo Neslyším), ale také herce bez akademického vzdělání.

Zcela zvláštní místo v životě neslyšících lidí zaujímá film a televize. Kromě toho, že od roku 2007 platí pro producenty povinnost opatřit české filmy na DVD českými titulky pro neslyšící, provozuje občanské

klasifikátor osob

sdružení CAMINO Pohyblivý klub neslyšícího diváka, v jehož rámci nabízí filmová představení s českými titulky pro neslyšící. Většina projekcí je realizována v Praze v Kulturním centru Kaštan, ale Klub vyjíždí i na cesty po republice, již tradičně se např. zapojuje do projekcí karlovarského filmového festivalu. Neslyšící lidé se však objevují i mezi filmovými tvůrci, konkrétně ve společnosti Awi film.

Co se týká televizního vysílání, již dlouho platí zákonná povinnost opatřovat určité procento pořadů skrytými titulky pro sluchově postižené diváky. Podle nyní platného zákona z roku 2001 se u celoplošného televizního vysílání s licencí (TV Nova, Prima) jedná minimálně o 15 % a u celoplošného televizního vysílání ze zákona (Česká televize) o 70 % pořadů. V připravované novele je pak vysílání České televize přizpůsobené divákům s vadou sluchu rozšířeno o povinná minimálně 2 % pořadů tlumočených do českého znakového jazyka. V současné době Česká televize titulkuje všechny předtočené pořady a aktuálně skončil půlroční projekt zkušebního automatického simultánního titulkování televizních pořadů a připravuje se zavedení tohoto způsobu titulkování k vybraným pořadům vysílaným v přímém přenosu. Kromě titulkových pořadů vysílá Česká televize vybrané pohádky s tlumočením do českého jazyka, tlumočeny jsou také pořady *Pomáhejme si* a *Sama doma*. Jednou za dva týdny můžeme v pondělní premiéře a v úterní repríze na obrazovkách České televize sledovat magazín *Televizní klub neslyšících*, jehož moderátoři používají český znakový jazyk nebo znakovanou češtinu, a každý všední den připravuje tým neslyšících editorů a moderátorů večerní desetiminutové *Zprávy v českém znakovém jazyce*.

Sport

Významné místo v životě mnoha neslyšících lidí zaujímá sport. Existuje mnoho žákovských a dorosteneckých soutěží a soutěží dospělých. Neslyšící lidé, jež u nás zaštiťuje zejména Český svaz neslyšících sportovců, se utkávají na vnitrostátní i na mezinárodní úrovni. Vrcholem sportovního dění neslyšících lidí na celém světě jsou pak letní a zimní deaflympiády, pořádané v pravidelných čtyřletých cyklech. V minulých dnech, v první polovině září, bojovali naši sportovci v tchajwanské metropoli Tchaj-pej na XXI. letní deaflympiádě. Nejbližší zimní deaflympiádu (už XVII.) bude v únoru 2011 hostit nám blízké Štrbské Pleso.

Ve stručnosti jsme se dotkli jednotlivých aspektů života lidí, kteří slyší jinak než většina z nás. Byla to opravdu jen rychlá exkurze. Možná ale některé čtenáře nalákala ke koupi nějakého mnohem objemnějšího a podrobnějšího průvodce po tomto fascinujícím vizuálním světě.

Andrea Hudáková

zkoušíme, co všechno nám nabízí

ROZHOVOR SE ZUZANOU HÁJKOVOU O POEZII V ČESKÉM ZNAKOVÉM JAZYCE

Čtou neslyšící rádi – a co?

Se čtením se to má tak. Vlastním jazykem neslyšících je znakový jazyk. Jazyk, o kterém se teď bavíme v souvislosti se čtením, je čeština. Ta je však pro neslyšící cizím jazykem, hodně tedy záleží na tom, do jaké míry ji ten který neslyšící umí. Neslyšící, kteří umějí dobře česky, čtou určitě rádi, já sama znám dost takových. V opačném případě je pro ně čtení ale hrozně náročné, a to to pak většinou vzdají.

Jaké literární žánry neslyšící vyhledávají? Jaký žánr máte ráda vy osobně?

Sama zrovna vášnivý čtenář nejsem. Čtu nejčastěji noviny a časopisy, žádné tlusté romány. Většinou si vybírám komiksovou literaturu, tu má myslím ráda většina neslyšících: čtení je pro ně srozumitelnější a zábavnější, komiksy jsou založené na obrázcích a nejsou v nich tak dlouhé texty.

Jaký je vztah neslyšících k české poezii?

Obávám se, že většinou záporný. Má to svůj původ v ne úplně kvalitní výuce na základních školách. Pamatuju si, že jsme se jako děti museli učit básničky nazpaměť, ale nikdo nám nevysvětlil, o čem jsou; nikoho vlastně ani nezajímalo, jestli jim rozumíme – učili jsme se tedy prázdná slova. Nevzpomínáme na to příliš rádi a z toho také vyplývá nedobrý vztah, který máme k české poezii a poezii vůbec. Nicméně jsou mezi námi i lidé, kteří poezii čtou a dokonce ji i píší, těch je však velmi málo. Pro většinu neslyšících není jednoduché zvládnout češtinu samu o sobě, a pokud se bavíme o básnickém jazyce, je to pro ně ještě náročnější. Básnický jazyk obsahuje spoustu metafor a jiných složitých jazykových prostředků, kterým ne každý neslyšící rozumí, koneckonců i spousta slyšících poezii nerozumí.

Jak je vyučována česká literatura na školách pro neslyšící? Které autory jste probírali?

Povinnou literaturu jsme měli i my, učili jsme se pochopitelně o těch nejznámějších postavách české literatury, jako je třeba Mácha, Tyl, Němcová, Čapek, Neruda nebo Jirásek. Výuka ale nebyla příliš kvalitní. To však mluvíme o dřívější době, kdy se ještě razila orální metoda. Cílem takové výuky je to, aby neslyšící uměl hlavně dobře vyslovovat a mluvit; co říká, to už bylo vedlejší. Pokud měl někdo to štěstí, že jeho učitel uměl alespoň základy znakového jazyka, ovlivnilo to pozitivně způsob a styl výuky ve třídě – to ale bývaly spíš jen výjimky z pravidla. Dneska už je to naštěstí trochu jinak, i když...

Učitelé na školách pro sluchově postižené stále ještě nevedou své žáky k tomu, aby si vážili svého jazyka, aby ho dokázali ocenit, hledali jeho krásu a pracovali s ním jako slyšící děti s češtinou. V tomto ohledu máme ještě co dělat.

Jak moc byly osnovy pro výuku literatury přizpůsobené potřebám neslyšících žáků?

Na základní škole jsme byli rozděleni do dvou skupin: jednu tvořily nedoslýchavé děti, druhou neslyšící. Já jsem patřila mezi nedoslýchavé a tam se osnovy hodně přiblížovaly osnovám pro slyšící děti. Skupina neslyšících dětí však měla osnovy úplně jiné.

Ve své nedávno dopsané bakalářské práci se věnujete poezii v českém znakovém jazyce. V čem se podobá poezii v psaném jazyce a v čem se od ní liší?

Ty rozdíly jsou pochopitelně obrovské, nicméně ve své práci jsem došla k závěru, že je možné vysledovat i určité podobnosti: základní rysy uměleckého textu jsou pro oba typy poezie shodné.

Hlavní rozdíl spočívá pochopitelně v povaze obou jazyků: jeden způsob vyjadřování poezie je založený na slovech lineárně řazených, kdežto ten druhý se zakládá na znacích a simultánním projevu. Díky tomu má znakový jazyk svá specifika, která se v mluveném jazyce nevyskytují – a ta se dají použít i v uměleckých textech. Na tom stojí například tzv. 123 příběhy nebo ABC příběhy, v nichž se pracuje s čísly (od nuly do pěti, v americkém znakovém jazyce dokonce až do 999) nebo s písmeny jednoruční abecedy. Každé číslo, každé písmeno má určitý tvar ruky, který však při přednesu ztrácí svůj původní význam a stává se básnickým prostředkem.

Znakový jazyk má oproti jazyku mluvenému nevýhodu, protože nemá psanou formu. Básnickou sbírku si můžete kdykoliv vzít a číst si v ní, můžete se k ní vracet. Ve znakovém jazyce to nejde, respektive nešlo. Dnes už máme možnost uchovat znakový jazyk např. na DVD nebo internetu.

Rozdíl je rovněž v přednesu básně: poezii v psaném jazyce většinou někdo poslouchá čte z papíru, kde ji má zaznamenanou, ve znakovém jazyce ale takovou možnost opory nemá a musí se spolehnout na svou paměť.

Improvizuje se na pódiu? Mají neslyšící interpreti své soutěže srovnatelné například s klánými ve slam poetry?

U nás nemá znakový jazyk a tedy ani poezie v něm zatím tak velkou tradici. Nemyslím si, že by tu nějaký takový specialista byl. Něco podobného by se snad dalo vysledovat u *storytellingu*, což je jiný umělecký způsob předávání textu, který k nám přišel z Británie a Ameriky. Jde v podstatě o vyprávění krátkého vymyšleného příběhu ve znakovém jazyce. Tady už bychom našli autory, kteří svůj text vytvářejí skutečně až na pódiu. Ale přednes poezie ve znakovém jazyce je dost náročný – jak pro interpreta, tak pro diváka – a vyžaduje značnou přípravu, improvizovat se příliš nedá.

Existuje vůbec rým v poezii neslyšících?

Poezie ve znakovém jazyce zná rým, ale ten vypadá jinak, než jsme zvyklí z psaného jazyka: není zvukový, ale vizuální. Většinou se tvoří pomocí určitého tvaru nebo pohybu ruky, který se v básnickém textu objevuje v pravidelných intervalech, vrací se, i s případnými obměnami, a vytváří tak dojem rýmu.

Jaké specifické výrazové prostředky se používají v poezii neslyšících? Čím neslyšící básníci své básně ozvláštňují?

Hodně se pracuje s pauzami, tvary ruky či neologismy. Pro potřeby konkrétního uměleckého textu jsou vytvářeny nové znaky, v poezii se jen velmi zřídka používají znaky ustálené – ty, kterých se užívá v běžném hovoru. Hojně se objevují klasifikátory. Jde o speciální tvary ruky, které neoznačují něco úplně konkrétního, specifického, ale skupinu nějakých předmětů, tvarů, věcí, které mají něco společného. Např. tento tvar (viz obrázek na předchozí straně) je zástupka pro osobu. V běžné mluvě nemůžeme klasifikátor použít samostatně, protože nenese jeden konkrétní význam; musím použít ustálený, běžný znak, třeba člověk nebo osoba, a teprve potom k němu přidat zastupující tvar ruky. Ale v poezii si můžu dovolit pracovat jenom s klasifikátory.

foto archiv Z. H.

Zuzana Hájková se narodila v roce 1984, je prelingválně neslyšící. Navštěvovala Střední pedagogickou školu v Hradci Králové, v současnosti dokončuje bakalářské studium na pražské filozofické fakultě, ve své absolventské práci se zabývá problematikou poezie v českém znakovém jazyce. Je členkou umělecké skupiny Vol5Vis50. (Ukázky poezie ve znakovém jazyce najdete na internetové stránce [ucjtk.ff.cuni.cz/cnes.](http://ucjtk.ff.cuni.cz/cnes/))

Při uměleckém vyjádření se tolik nedbá na gramatiku, také jednotlivé znaky nejsou od sebe tak striktně odděleny, splývají, transformují se jeden v druhý, projev je plynulejší.

Využívá se také dvojznačnosti. Použije-li neslyšící interpret nějaký znak, který může mít více významů, nechává na pozorovateli, aby si vybral ten z významů, který je mu nejbližší.

Jaká témata jsou pro poezii neslyšících typická?

Opět narážíme na problém malé tradice poezie v českém znakovém jazyce, u nás je to nová věc, se kterou se teprve seznamujeme a zkoušíme, co všechno nám nabízí. Témata většinou záleží na konkrétních osobách a jejich preferencích, a těžko je lze zobecňovat. Autoři se nechávají inspirovat nějakým zážitkem nebo věcí, která je zaujme svým vzhledem či tvarem, a rozpracují ho do básnické formy. Jde zpravidla o konkrétní prožitky nebo docela obyčejné předměty: květiny, houby...

Čekali bychom například častou tematizaci ticha. Nakolik neslyšící básníci ve své tvorbě reflektují svůj handicap?

Vím, kam míříte. Třeba Eliška Vyorálková o tichu píše hodně, ale v samotné poezii ve znakovém jazyce není toto téma časté, podobně ani téma postavení neslyšících ve slyšícím světě. Častější jsou básně o lásce nebo o přírodě.

Čeští autoři, zvláště ti začínající, mají publikační prostor na mnoha literárních serverech. Mají podobné literární fórum k dispozici i neslyšící tvůrci?

U nás ne, ale ve světě takové servery existují, i když není snadné je najít. Není jich ani tolik jako serverů pro psaný text, už proto, že videonahrávky, jimiž se dá znakový jazyk zaznamenat, jsou náročné na kapacitu webových stránek. Hodně se proto využívá DVD, mimo jiné i proto, že vystavovat tak cenné zboží na internetu zadarmo neslyšící moc nechtějí, prosadit

se ve většinové společnosti není pro ně vůbec snadné.

DVD a internet jsou ale nová, donedávna nedostupná média. Těžko si představit situaci před dvaceti třiceti lety...

Tehdy umělecká tvorba stála na osobním předání, vždycky šlo o jedinečné dílo: co text, to originál. Nicméně poezie ve znakovém jazyce má obecně dosti krátkou historii, vždyť teprve v 60. letech minulého století byl znakovým jazykům přiznán status přirozených, plnohodnotných jazyků. Teprve potom v nich mohlo vzniknout tak specifické odvětví, jakým je poezie.

Dá se básně vytvořená ve znakovém jazyce vůbec přeložit do mluveného jazyka, neztratí příliš mnoho ze své specifické formy?

Já myslím, že ji přeložit lze, záleží vždy na tom, jak dobrého tlumočnicka máte k dispozici. Rozhodně to není jednoduché – s textem se musí hodně pracovat, nestačí jen mechanický překlad. Takový tlumočnick by měl být i odborníkem na poezii obecně, aby byl jeho převod do mluvené řeči co nejméně kvátnější.

Vy se věnujete poezii nejen teoreticky, ale i prakticky, v rámci umělecké skupiny Vol5Vis50. Co stojí za touto šifrou?

S Monikou Zaoralovou a Maruškou Basovníkovou jsme založily feministickou uměleckou skupinu, která se věnuje již výše zmiňovanému *storytellingu*. Všechny tři jsme dříve byly členkami skupiny *Tichá hudba*, která dosud funguje, má však jiné cíle než my. Oni překládali různé písničky slyšících autorů do znakového jazyka, my si témata vymýšlíme samy, bez vlivu slyšících – jsou vesměs ze života, hlavně toho s muži. Vol5Vis50 znamená Volume 5, Visual 50 – hlasitostí se projevujeme opravdu jen výjimečně, zato u nás hraje důležitou roli vizuální stránka.

Připravili Blanka Lavičková a Michal Škrabal

„hluché“ a snové finále

O VALETOVĚ ROMÁNU JDI ZA ZELENYM SVĚTLEM

Sledujete-li dnes v „proklaté“ televizi film a začnou reklamy, ohluší vás – ty reklamy. Anebo tedy skoro. Je to zverstvo, řekneme lidově, protože ony reklamy jsou podle všeho záměrně nastaveny hlasitěji než film samotný. Ten efekt znají ovšem i lidé nahluchlí, kteří ještě registrují kupříkladu exploze či štěkot kulometu, nicméně prostý hovor jsou si často nuceni domýšlet, ba odezírají jej ze rtů.

Je to tak, a kdyby měl takový člověk o určitých událostech dodatečně pojednat písemně, bezpochyby si vymyslí do líčených scénérií, které si živě pamatuje, dialogy. Také ony zmíněné exploze zůstaly vtisknuty v jeho mozku, nicméně běžné ruchy, šumy a dejme tomu čvachtání vody okolo holínek, to už jako by neexistovalo... Je to úplně jiný svět.

Ne, netvrdím, že tohle byla doslova i situace Edvarda Valenty (1901–1978) ve chvíli, kdy psal svůj slavný román *Jdi za zeleným světlem* (1956), soudím jen, že symptomy získatelné přímo z textu tomu nasvědčují. Dosti zjevně. Ostatně, netýká se to pouze tohoto jeho románu.

Edvard Valenta trpěl – podobně jako například Jonathan Swift – už od mládí tzv. Ménierovým syndromem. Ten jej nakonec bez milosti učinil hluchým. Cesta k absolutní hluchotě byla u Edvarda Valenty sice pozvolná, její symptomy jsou však jasně i méně zřetelně roztroušeny po celé jeho literární dráze. Zvláště silně ovšem působí právě ve finální pasáži románu *Jdi za zeleným světlem*, která – samozřejmě, a to uznávám – současně i připomíná *opis snu*. Ano, sny tak často bývají také jakoby bezzvukné...

EJHLE ZNAK

FRONTA, KTERÁ BYLA TAK DLOUHÁ, ŽE SE VINULA AŽ ZA ROH, A VLASTNĚ ANI NEVÍM, KDE JÍ BYL KONEC

Těchto devatenáct českých slov lze ve znakovém jazyce vyjádřit znakem jediným. Jde, pravda, o příklad poněkud extrémní, výmluvně však poukazuje na jednu z konstitutivních vlastností znakových jazyků – simultánnost. Mluvíč má k dispozici trojrozměrný prostor, což mu přináší neuvěřitelnou vyjadřovací volnost: vedle nepostradatelných rukou může (ve skutečnosti většinou musí) zapojit také horní část těla a mimiku a využívá rovněž samotného prostoru – všechno to jsou nositelé informace, kombinovaní současně v témže okamžiku promluvy –, zatímco nám uživateli jazyků mluvených nezbyvá, než ze sebe postupně vypouštět jednotlivé hlásky.

Michal Škrabal

Pravdou ale také je, že ona kapitola začíná, co se týká vnímání zvuků, úplně normálně. Valenta dokonce usilovně píše o „hřmění a řinčení“ poražené armády (tj. německé) a čtvrtý odstavec dokonce začíná větou: *K druhé hodině sem zalehl zvenčí křik, který je poděsil, dusot kopyt... Ne, ty rány neznamenají nic, pokračuje text, to jen Germánci vyhazují do povětří vlastní municie... Tak končí i odstavec osmý. Na posledních dvou stránkách knihy se autor jakoby propadá do Šimonova (hlavní hrdina) nepřiznaného (?) snu, který je ale současně zřetelně totožný i s podivnou hluchotou děsu, či chcete-li, podivným děsem hluchoty.*

Sledujeme ovšem i vnitřní hrdinův monolog o „poslední hodině války“ a Valenta jej snad intuitivně podává právě v oné „hluché“ podobě. Vše vnímáme už jen, anebo skoro jen, očima; pravda, celé Valentovo dílo lze do značné míry chápat jako „vnímání očima“, nicméně málokde je tohle specifické vnímání tak intenzivní jako tady. A ono imaginární ticho tak důsledně navozené...

Onomu tichu, které ale jako by chtěl autor přece jen i maskovat, anebo naopak orámovat, předchází ovšem i ještě jeden „akustický“ odstavec tohoto znění:

Ke vzdálenému řinkotu, kilometr odtud, na hrázi, na dálnici, kde se stále posunovalo procesí světél, přidal se pojednou zvuk jiný, podivný, z lesa, z dálky a shora, ale jako by sílil, jako by se blížil, až konečně bylo možno poznat, co to je, je to kovový rachot tanku sjíždějícího Jelení cestou. Asi je dálnice příliš přeplněna, napadlo ho, přecpána, a někdo z nich věděl o této oklice, podle hájovny Na valše nebo vesnicí Olešnou, chtějí odlehčit hlavní tepně. Řinčivé rachocení se rychle blížilo. Kozák skočil do garáže a ostatní tři, Ivan, Šimon a Stein, chvátali k perníkové chaloupce. Zamkl, pro všechny případ. Není potřeba, nic to neznamena, leda trochu rámusu přímo pod okny, i zde, tak stranou, ale nemůže škodit.

Pravda, z úryvku se zdá, že se tu autor ve zvucích (naopak) přímo vyžívá a ráchá, nicméně osobně se domnívám, že právě ono zdůrazňování má jen rafinovaně zakrýt či orámovat *ono veliké ticho smrti*, k jehož zobrazení Valenta intuitivně využil vlastní nemoc a které obestírá celé finále *Světla* jako dým. Ten se neviditelně rodil už ve Valentově myšlení. Tichý, mlčící, zlověstný, ale zřetelně sledující každý pohyb, akt – vše... A vše nám je předkládáno už pouze v obrazech, tak jako film, už jenom v obrazech ze sna, anebo jako ze sna, strašného sna, kde se nezadržitelně musí stát právě to, co si nejvíc nepřejeme, čeho se nejvíc statečnosti, ale právě v ní – též Valentův odevzdaný hrdina, který přežil celou válku, aby:

A nyní se zjevil, tygr, tak mu říkali... A druhý... Za ním obrněné auto... Tygr se stočil a zavadil o Kozákovu garáž, takže roh odletěl a stříška se náchýlila. Zároveň viděli, že z obrněného auta vyskakuje několik mužů... Viděli, jak Kozák vyběhl ze dveří a srazil se s třemi muži, kteří vešli branou... Jeden z mužů ho střelil z pistole do hlavy. Objevila se Slávka, v košili jenom a bosá, s nesmírným těhotenským břichem, a vrhla se na vojáka...

Zde, všimněme si, Valenta němohru přece ještě jednou přerušuje: *Těsně u Šimonovy hlavy zahřmělo a slyšel třeskot skla, rozspaného okna, hala se naplnila mlhou a čpavým pachem výstřelu* (zdůraznil IF). Ale

protičeří to snad našim vývodům? Právě naopak anebo jenom zdánlivě, nelze totiž pominout, nakolik hrdina respektuje pouze a jenom „hřmění“ a onen jakoby třeskot, zatímco ostatní zvuky skutečně a doopravdy zůstávají jako za jakousi azurovou clonou nebe. Buďto clonou snu, nebo clonou neslyšení, nejspíše však clonou obého... *„To nedobré, jich mnoho!“ slyšel Šimon Ivana. „To nemělo být!“* I tato slova však jako by hrdina jen odhadoval, jako by je na dálku odezíral.

Napadený Němec rychle zastřelil Slávku a všichni pak odskočili za bránu, za garáž... Stein vyskočil na truhlu a přehoopl se oknem přes dehtovou stříšku králikárny přiražené zde k perníkové chaloupce. Pak Šimon. Dva, tři skoky. Stál v potoce, po kolena ve vodě, po obou stranách olše, přikřčen...

Ivo Fencel

A ještě jednou a přece se ticho kratičce rozbíjí... *Slyšel výstřely. Kdo to střelil a kam, odkud – to uslyšel hlasitý rachot automatu a viděl Ivana, to Ivan střelil.*

Fakt, že spřátelený Rus užil samopalu, si hrdina uvědomuje opět až při pohledu na něj! Těžiště líčení tak ve skutečnosti i dál zůstává snovému vizuálu. Ale to už jsme na úplném závěru příběhu:

Něco ho udeřilo hroznou silou do pravého ramene. Trhl sebou a vzhlédl – na lávce přes potok, několik kroků od něho, u branky vedoucí do lesa, stáli v těžkém šeru tři muži s helmami na hlavách...

Prostřední z těch tří přiložil znovu pušku. Šimon hleděl přímo na něho, teď vzprímený, na temné obrysy jeho postavy. Tedy přece. Konec cesty.

Uviděl smrt a usmál se.

INZERCE

Gagarin, Kyselak a další Hvězdy nad Brnem

Ve dnech 2. a 3. října 2009 proběhne v Domě Pánů z Kunštátu první ročník festivalu Brněnské kulturní HOSTOVÁNÍ, jehož cílem je nabídnout krátkou, ale intenzivní a pestrou přehlídku různých forem umělecké kreativity: literárních čtení a prezentací, panelových diskusí, filmových projekcí, expozic výtvarného umění, divadelních představení a koncertů.

První den bude věnován hostům ze zahraničí. Vídeňský performer a profesionální revolucionář Walter Famlar předstoupí před brněnské publikum s komponovaným programem *Wostok 1* přistává v Brně, v jehož rámci proběhne vernisáž výstavy obrazů skandalózního malíře Josefa Schützenhöfera a projekce filmu Christiana Reisera *Always Remember Juri Gagarin*. V následné panelové diskusi, již se jako čestný host zúčastní i první český kosmonaut Vladimír Remek, bude průkopník letů do vesmíru Jurij Alexejevič Gagarin představen nikoli jako produkt politické propagandy, nýbrž jako moderní inkarnace mýtu o Faethónovi a symbol věčné lidské touhy přiblížit se ke hvězdám. Besedu na vesmírné téma zakončí básník Miloslav Topinka svými kosmickými verši a večer uzavře koncert písničkářky Pavly Milcové, autorky skvělého alba *Apollo 14*.

Druhý den festivalu bude věnován dalším tématům. Nejprve nabídneme pásmo věnované Josefu Kyselakovi, statečnému vídeňskému úředníkovi z počátku 19. století, který svým podpisem spojil staré mocnářství v jediný prostor pro všechny lidi dobré vůle. V jeho rámci vystoupí s Brnem spjatí autoři Pavel Řezníček a Jiří Kuběna a nakonec zazní kyselakovská přednáška

básníka Bogdana Trojaka. Podvečer bude potom věnován poetické soutěži Brněnská sedmikráska o nejlepší oslavnou báseň o Brně. Po slavnostním vyhlášení výsledků přednese soubor Listování ukázky nejzdařilejších soutěžních textů a vzápětí vystoupí se svým programem Pánské pěvecké sdružení extrémního folklóru Krása. Na závěr, již ve večerních hodinách, proběhne koncert moderního bigbandu Chorchestr, který celý festival uzavře svou rytmičkou jízdou.

Nebylo by to však Brno, kdyby tak velkolepá akce nebyla zakončena ohňostrojem. Kdo vydrží až do samotného finále, spatří zatím zdaleka nejvelkolepější ohňovou show v dějinách města.

Podrobný program a další informace na www.hostbrno.cz

čtenářka poezie

foto archiv E. V.

Eliška Vyoraláková

Přestala jsem slyšet v předškolním věku, kolem pátého roku života, po streptomycinu na zánět mozkových blan. Mám ztrátu sluchu 99,9 %. Navštěvovala jsem základní školu pro děti se zbytky sluchu na Svatém Kopečku u Olomouce. Vyučila jsem se jako jemná mechanika na OU Meopta v Přerově už mezi slyšícími. Posledních 17 let pracuji jako zlatnice. Jsem vdaná, mám dceru. Od roku 1982 bydlím ve Zlíně. Mezi mé zájmy patří turistika, i vysokohorská, nebo četba. Vyloženě oblíbené autory nemám. Líbí se mi básně Jiřího Žáčka nebo fejetony Rudolfa Křestana. Závidím jim tu lehkost psaní, slova jim chtě nechtě samy letí do ucha, zatímco já slova pracně odkudsi doluju... Občas napíšu báseň, abych popustila v sobě ventil, když jsem plna prožitků, zážitků, citů.

Pantomima

Kamkoli jdu,
cítím na sobě tvoje tělo,
jak by jsi na mně umřela.

Já zůstal živ.
Jak Donatello

táhnu je s sebou od lži ke lži –
a hledám duši bez těla.

Chce se mi spát.
Však míjejí mě herci z města...
a z okna, rdoušen Markétkou,

mává mi Faust.
Má něžná gesta –

a ruce k loktům pořezané
tvou bledě modrou žiletkou.
*Karel Šiktanc: Utopenejch voči
(Československý spisovatel, 1991)*

Báseň je smutná, tíží splín. Básník se chce ze všeho vyspat (ne umřít), a pak se probudit do jiného času – lehkého, jiskřivého. A stejně cítí, že i v tom lehkém jiskření bude tíha táhnoucí dolů.

...

S jakými slovy se stárne
a o čem se mluví
Všechno jsem napsala

když jsem byla jiná
Stárnu si jako jiná žena
než na kterou jsem chystala se
v dětství

Nemluví o tom
S takovými slovy
dřív člověk nepočítá
*Martina Komárková: Prašní lidé
(Klub přátel Tvaru, 2007)*

Bohužel, ta báseň jde jaksi mimo mě, nedokázala jsem ji uchopit. Snad jen to, že básnička je nesmířená se smířením v sobě.

Stromy v slunci

stín listnatý a po okrajích zlatožlutý
košaté stromy nabodly na tlusté pruty
do slunce hodily jej jako návnadu
kol silnic rybaři
smutek radost náladu
stromy rybaři stromy rybaři
*Ladislav Dvořák: Stromy
(BB art, 2004)*

Ten, kdo tuto báseň psal, jistě v životě hodně hledá, anebo jen tak pozoruje přírodu a přirovnává ji k lidským činnostem a pocitům, ne každodenním, ale ke vzácným urvaným chvílím, kde může a chce být sám. Osamělost je mu cizí. Rozjímání o samotě je pro něj dar.

Kroky

Jde krajem bílá noc
přikrytá do spánku
a kolem ticho tich.
Kde jsi můj skřivánku
kde je tvých trylků smích?
Po noční cestě stměle
zapadlé v závějí
ozvěnou osamělé
kroky se zachvějí
Ne, to snad nebyl vzlyk.
*Eva Tesárková: Sosna
(ASNEP, 2002)*

Hodně mi to připomíná půlnoční. Cestu půlnoční krajinou do kostela v dětství, kdy jsem ještě slyšela. Ani teď by mi nebyla cizí, i když cítím zmrzlý sníh pod nohama jen vrzat. To nejsou vzlyky, ale spíš pomalé vplouvání do ticha, uchopení a snaha dát tomu Tichu tvar, obrysy, ba i barvy. Je to báseň úsměvně bolná. Vůbec ne srdceryvná.

Tesárkovou jsem ráda četla, ale neznám všechny její básně, přiznám se, že ani knihu *Sosna*. Nějak jsem se bála ji číst. Už i tak se v jejích některých básních vidím.

Hrál kdosi na hoboj

Hrál kdosi na hoboj, a hrál již kolik dní,
hrál vždycky navečer touž píseň mollovou
a ani nerozžal si oheň pobřežní,
neb všechny ohně prý tu zhasnou, uplovou.

Hrál dlouze na hoboj, v tmách na pobřeží,
v tmách,
na plochem pobřeží, kde nikdo nepřistál:
Hrál pro svou Lhostejnost, či hrál spíš pro
svůj Strach?
Byl tichý Pastevec, či vyděděný Král?

Hrál smutně na hoboj. Vzduch zhluboka se
chvěl
pod písni váhavou a jemnou, mollovou...
A od vod teskně zpět mu hoboj vlhkem zněl:
Jsou ohně marny, jsou, vždy zhasnou,
uplovou.
*Karel Hlaváček: Hrál kdosi na hoboj
(Československý spisovatel, 1978)*

Král noci jdoucí, a nikdy nedohoní Slunce.
Človíček ztracený na Zemi, a přece vyrovnaný v sobě, smířený v sobě s tím, i když se mu všechny sny nesplnily, smířený s tím, že byl komusi vždy jen stínem, málokdy sluncem, a přesto je si jistý, že šel v životě správnou cestou. Takhle bych chtěla zestárnout...

poezie

próza

Básník povědomý... muselo to být moc dávno zamlada. Tehdy jsem to jistě jinak vnímala než teď.

Pro ticho

Sleduji jak slova
kterým jsem nedala ani nezvažitelnou
oporu písma
zacházejí zvolna
odkud přišla
Hledím upřeně na to co mělo být řečeno
a neřeknu
nepovím
nevydám hlásku
Nesnažím se ani vědět proč
Jen pro ticho

*Sylvie Richterová: Čas věčnost
(Torst, 2003)*

Volání po klidu, po umření. Neříct, co mě bolí, tíží, trápí?! Působí na mě depresivně, jako by se básnička těžko vymaňovala nebo nechtěla vymanit z nějakých okovů. Pocity mně cizí. Jsem oheň, bouře.

...

Zní nad krajinou žlvy teskný hlas
a končí léta požehnaná sláva.
Zas ke klasu se tiskne plný klas
a s hadím svistem srp je podsekává.

Blýskají žnečkám nahá kolena,
sukně jak prapor svátečně se vzdouvá.
Teď smět tak zvednout víčka zemlená,
v zpěv rolníček se zaposlouchat znova.

Tuším však tmu – a lásku o závrat
už neprosím. Meď slov mě neomýlí.
Jen ještě jednou do ráje se vrať,
kde blažení a nevinní jsme byli.

*Anna Achmatovová in: Ústa slunce.
Básníci ruského akméismu.
(Odeon, 1985, přeložila Hana Vrbová)*

Báseň mi hned byla povědomá, mám od té básničky doma sbírku. Z básně cítím jistý smutek, smutek ženy, když jí končí roky zaplněné poslání, kde získala životní moudrost a nadhled. Ale může to mít i politický podtext. Zvláště závěr k tomu skrytě vybízí.

Báseň ticha

Sesbírej
hromádku oblázků
a sestav z nich
kdekoliv

i s nadpisem
oblázkem za oblázkem
jako slovo za slovem
řádku za řádkou

jako verš za veršem
pohlednou báseň

*Jiří Kolář: Návod k upotřebení
(Dialog, 1969)*

Oblázky (uhlazené, omílané, hladounké, hezky padnoucí do ruky, po chvíli samy hřející) evokují u mě život bez ostrých hran, snad si básník užívá klidu středního věku a totéž chce i po jiných... žádné životní kotrmelce, žádné extempore. Jen klid, pohodu, něhu, teplo. Tuhle báseň nepsal nikdo z neslyšících osob. Není jim to podobné. A teď se kouknou, kdo to psal, jo?

Básníka jsem neuhodla, ale je slyšící... Zjišťuji, že mám mezery ve znalostech básníků. Nevím, jestli to už vůbec někdy napravím.

**Připravili Blanka Lavičková
a Michal Škrabal**

opravdu je to tam napsané?

O VZTAHU NESLYŠÍCÍCH K LITERATUŘE A ČTENÍ (A VLASTNĚ I ČEŠTINĚ)

Lucie Půlpánová

„Littera scripta manet“

Než začneme hovořit o neslyšících a jejich přístupu k literatuře, zopakujme si něco o funkci písemnictví samého – snad je to na stránkách literárního časopisu poněkud troulfale, ale specifčnost společenského postavení neslyšících budiž nám omluvou.

V dobách minulých byla znalost písma a četba knih jediným způsobem získání vzdělání, všeobecného i odborného. Psané slovo bylo „paměť lidstva“, jeho prostřednictvím se předávaly vědomosti i zkušenosti dalším generacím. Dříve četli jen vzdělanci a platilo okřídlené latinské úsloví „littera scripta manet“, tedy „co je psáno, to je dáno“. Mějme to na paměti, až budeme hovořit o znakovém jazyce, třebaže ten do písemnictví nevstoupil: nemá totiž psanou podobu (ponechme nyní stranou jeho nejrůznější notační systémy) a rozvíjí se jen ve formě „mluvené“.

Dnes je tomu obecně, tedy v majoritní společnosti slyšících, trochu jinak: především došlo k obrovskému rozvoji šíření informací i jiným způsobem než jen písemnou formou – informace předávané novými audio-vizuálními prostředky (např. telefonem, rozhlasem, televizí) často zcela nahrazují psaný text, převádějí jej do mluvené formy jazyka, pohybu, vizuálního symbolu a zkratky. Důsledkem rozvoje zvukového filmu, rozhlasu a televize byla u široké populace vazba na klasicky tištěný text jaksi potlačena. Důraz na obrazovou stránku informace ovlivňuje i samotnou literaturu. V honbě za čtenářem a ve snaze mu čtení co nejvíce ulehčit či zpříjemnit, nakladatelé vydávají knihy, v nichž je text zjednodušován a omezován na úkor obrazového doprovodu. Vydávají se audioknihy. Některá literární díla jsou adaptována pro film či televizi.

Vývoj jde dál: v internetovém věku lze dalším propojováním obrazu a slova hovořit o určitém návratu k psanému textu jako prostředku komunikace a vzdělání. Na webových stránkách jsou v písemné formě k dispozici prakticky okamžitě nejnovější zprávy, ale i celá literární díla, slovo (vy)googlovat se stalo běžnou součástí slovníku uživatelů internetu. Web umožnil bezprostřední zpětnou vazbu pisatelů článků se čtenářem i vzájemně čtenářské diskuze (pomiňme teď úroveň většiny z nich). Velké oblibě se těší nejrůznější encyklopedické servery, tu lepší, tu horší kvality. Také e-learning a další výukové nástroje si získávají stále větší popularitu. Lidé si – písemnou formou – povídají prakticky o čemkoli prostřednictvím služeb MSN, ICQ, Skype či Facebook. Samozřejmě že se v tomto krátkém popisu dopouštím hrubých zjednodušení, jde mi však pouze o to naznačit, že i v majoritní společnosti dochází v průběhu dějin ke komunikačním proměnám ve vazbě na technologický rozvoj.

Neslyšící dítě v slyšící rodině

Řekneme-li o někom, že čte, máme tím na mysli většinou beletrii (která ovšem zahrnuje vedle literárních skvostů i čtivo pokleslé). Pokud však někdo čte literaturu odbornou, hovoříme spíš o studiu. Tak či tak, primárním předpokladem pro oba typy čtení je funkční gramotnost – tedy schopnost číst s porozuměním napsaný text a umět informace z něj získané adekvátně použít či přizpůsobit k jinak poznaným souvislostem. Podmínkou této gramotnosti, která je vlastně vstupenkou do světa literatury, je osvojení si základů mateřského jazyka a určité slovní zásoby, kterou si četbou dále rozšiřujeme. Jak uvidíme dále, není tohle všechno tak úplně samozřejmé, minimálně pro lidi, kteří nemohou používat v plné míře

všech pěti smyslů. V našem případě bude řeč o dysfunkci sluchu; zaměříme se na lidi neslyšící – na ty, kterým se dříve říkalo *hluchoněmi*. Jaký je jejich přístup k literatuře?

Představme si situaci, kdy se slyšícím rodičům narodí neslyšící dítě, aniž by o jeho handicapu věděli. Až někdy kolem jednoho roku si matka všimne, že dítě na její zavolání nereaguje. Rodiče začnou mít pochyby, zajdou k lékaři a dozvědí se onu strašlivou zprávu. Jejich předchozí vize týkající se způsobu výchovy jsou v troskách; ať už je kulturní orientace rodičů jakákoli, dochází k obrovskému zlomu. Vezme za své představa o tom, jaké říkanky a příběhy budou dítěti vyprávět – prioritou se stane naučit se s ním vůbec komunikovat, najít způsob, jak mu předávat informace a naopak je od něj získávat.

Rodiče se přirozeně zaměří na „uši“; první myšlenkou bývá, jak dítěti navrátit sluch či zachovat jeho zbytky. Doktoři jim většinou doporučují, aby na dítě neustále mluvili, tím že třeba slova pochyty. Tento způsob přináší jistý efekt lidem nedoslýchavým, ne však lidem s úplnou ztrátou sluchu, takovým, kteří snad mohou zachytit velmi silné hluky (třeba zvuk letadla či rachot sbíječky), nikdy ale neuslyší mluvené lidské slovo. Jak vlastně mohou tyto děti rodnou řeč svých rodičů vůbec vnímat? A co psané slovo? Napišeme-li dítěti větu, kterou nikdy předtím neslyšelo, nemůžeme očekávat, že jí porozumí jen proto, že jí před sebou vidí napsanou. Dítě nemá šanci slova a věty odposlouchat přirozeným způsobem, jakým si řeč osvojuje slyšící dítě. K tomu, aby si mohlo jazykové struktury osvojit, potřebuje se svým okolím komunikovat takovým jazykem, který je schopno vnímat jinak než sluchem. V opačném případě se ocitá ve stavu *bezjazyčí*, které negativně ovlivňuje jeho následný vývoj.

Čeština – cizí jazyk

Opustme nyní nešťastné slyšící rodiče neslyšícího dítěte, existuje totiž ještě jedna skupina, a sice neslyšící děti neslyšících rodičů – jejich pozice v rodině i v jazykovém prostředí je podstatně jiná. Říkejme těmto jedincům vyšlým z neslyšícího prostředí stručnost *rodilí neslyšící*. U nich mají neslyšící rodiče mnohem snazší situaci, neboť vědí, jak svému potomkovi předat informace – používají k tomu český znakový jazyk. Komunikace s neslyšícím dítětem, včetně základních předpokladů jako třeba připoutání pozornosti a navázání očního kontaktu, jim nedělá žádný problém. Neslyšící prostředí je pro ně prostředím přirozeným, a tak své dítě neneurotizují žádnými nesmyslnými požadavky, ale vychovávají je tak, jak je to v rodině běžné. Dítě zrakem přirozeně vstřebává komunikační zvyklosti a kulturu své komunity, vytvářenou po mnoho generací, a získává tak mnohem snadněji pocit zázemí; ví, kam patří, a zejména má možnost vnímat krásu svého rodného jazyka – znakového jazyka.

Avšak pozor, nezaměňujme znakový jazyk s pantomimou! Jde o *vizuálně-motorický* jazyk, oproti jazyku mluvenému, jenž má *audio-orální* charakter. Znakový jazyk má rysy přirozeného jazyka, je *mateřským jazykem rodilých neslyšících* a je plnohodnotným dorozumívacím prostředkem, srovnatelným s jazykem mluveným; neslyšící dítě dokáže pomocí něj získat stejný přehled o světě jako jeho slyšící vrstevník, stejně tak jím může i cokoliv vyjádřit. Jedinou jeho nevýhodou je, že nemá psanou podobu. Předchozí generace neměly k dispozici žádné „konzervy znakového jazyka“, jeho historické formy tedy pozvolna vyhasínají. A tak už se asi nikdy nedozvíme, jaký znak

neslyšící ve středověku používali třeba pro *fanfrnoch*.

Pro neslyšící děti platí, že vyrůstají v prostředí dvojazyčném, protože jsou ze všech stran obklopeny jazykem majoritní společnosti. Neslyšící budou vždy žít s většinovou společností a pro komunikaci „na dálku“, prostorovou či časovou, se neobejdou – a to ani mezi sebou – bez psané podoby mluveného jazyka. Čeština je pro české neslyšící vlastně cizím jazykem, s výrazně odlišnou gramatikou a pochopitelně i slovní zásobou. Činí jim tedy potíže, mají-li vyjádřit větu znakového jazyka písemnou formou – vždy jde totiž o přechod z jednoho jazykového systému do druhého. V tom myslím tkví podstata problému, od něhož se odvíjí vztah neslyšících k čtení a psaní.

Klopotná cesta k literatuře

Slyšící dítě si hledá cestu k literatuře ještě předtím, než začne chodit do školy – už od útlého věku se seznamuje s pohádkami, říkankami, rýmováčkami, jednak díky společnému čtení s někým z rodiny, jednak třeba prostřednictvím televize a jiných médií. Jak je tomu v neslyšící rodině, jak se tam děti dostávají k příběhům, například pohádkám? Zná-li neslyšící rodič tradiční pohádky, bývá cesta do literárního světa otevřená. To se ovšem týká spíše současné generace rodičů, ta dřívější měla situaci značně ztíženou: museli si jednotlivé příběhy sestavovat jen z obrazového sdělení – z filmových pohádek či televizních večerníčků, aniž by mohli vnímat veškeré detaily děje. Dnes jsou nově k dispozici přeznakované pohádky – buď na DVD, nebo v televizi s tlumočnickem v rohu obrazovky. I to samozřejmě rozšiřuje slovní a znakovou zásobu, takže dnešní neslyšící děti jsou bilingválnější než dřív.

Ale nepředstavujte si, že cesta neslyšícího dítěte k literatuře probíhá kdovíjak idylicky – naopak, je to pořádná dřina, jak ze strany dítěte, tak především rodiny. Dvaadvacetiletá neslyšící dívka k tomu říká: „*Každý den mě mamka nutila opakovat slova, seděla se mnou u stolu a omílala o všem možným... Měli jsme zrcadlo. Na něj sem musela dívat, abych viděla, jak slova vypadají (písmena), když je vyslovím. Měli jsme k nim obrázky, díky nim jsem pochopila význam slova, hodně jsem kreslila k obrázkům říkali, co znamenají.*“ (Citáty neslyšících v tomto článku nejsou redigovány, zůstaly ve své původní, autentické podobě – pozn. red.) Sama si vybavuji, jak mi moje slyšící babička, která neuměla znakovat, každý večer převypravovala příběhy z Karafiátových *Broučků* do jednodušší, mně srozumitelné podoby a já při jejím vyprávění mohla nahlížet do knížky; když už jsem byla odezíráním unavená, tak jsme ji četly společně a místy mi babička vysvětlovala význam jednotlivých slov, dokud jsem neusnula. Vyžadovalo to její bezmeznou trpělivost, ale byl to krásný zážitek a právě babičce a její obětavosti vděčím za svůj vřelý vztah ke knihám.

Znakový jazyk se může pochlubit i svými specifickými uměleckými formami vyprávění – například *storytellingem*; toto „převyprávění příběhů“ (mnohdy převzatých z knih, ale i původních) patří do oblasti literatury, ačkoliv jde vlastně o „ústní“ slovesnost. *Storytelling* je v posledních letech velmi populární (objevuje se např. na přehlídce tvorby neslyšících ve znakovém jazyce *Mluvící ruce*, pořádané každoročně Českou unií neslyšících) a překročil dokonce už i hranice neslyšící komunity; řada českých divadel uvedla inscenace, kde je umělecké tlumočení příběhu do znakového jazyka zakomponováno přímo do představení – právě toto spojení dodává divadelním kusům zcela nový rozměr. Podobně progresivní ráz má i snaha

číst

tlumočnicků překládat na koncertech neslyšícím do znakového jazyka hudbu – zprostředkovat jim vlastně pocity, které hudba přináší slyšícímu posluchačstvu.

Výuka ve školách pro sluchově postižené

Když neslyšící dítě nastoupí do školy, která je vedle rodiny druhou zasvěcovatelkou do tajů literatury, nastávají další potíže. Dříve se tradičně vyučovalo orální metodou, tedy výhradně česky a pomocí odezírání, a tato praxe mnohdy přetrvává dodnes; ne každý učitel totiž ovládá znakový jazyk a i ti, kteří jej umějí, si kladou otázku: jak dětem vše srozumitelně vysvětlit, jsou-li oba jazyky úplně jiné? Ke vzdělávání neslyšících se hledají různé přístupy, stručně se zmiňme o těch nejrozšířenějších:

Při *orální metodě* probíhá výuka v mluveném jazyce, důraz je kladen na to, aby žák uměl dobře mluvit. Tato metoda je velice výhodná pro nedoslýchavé, kteří si tak zlepšují znalosti českého jazyka i schopnost konverzovat se slyšícími. Někdy se však upřednostňuje zvládnutí výslovnosti před porozuměním obsahu.

Systém *totální komunikace* kombinuje více komunikačních prostředků vhodných k domluvě s neslyšícími: prstovou abecedu, znakový jazyk, znakovanou češtinu, odezírání atd. Důležité je, aby dítě dokázalo těmito prostředky svět pochopit. Musí se však dávat pozor, aby nebylo několika komunikačními systémy zmateno.

Bilingvální přístup spočívá ve střídání obou jazyků – mluveného a znakového, přičemž oba mají stejnou váhu. Takzvaný bi-bi přístup (bilingvální-bikulturní) respektuje dva odlišné světy: slyšící a neslyšící.

U totální komunikace a bilingvismu mívají slyšící učitelé k dispozici neslyšícího asistenta, což žákům umožňuje poznávat oba jazyky přirozenou cestou. Hlavním problémem bilingvismu je nutnost osvojit si slovní zásobu a zvládnout velmi odlišnou gramatiku i stavbu vět obou jazyků. Něco jiného je pak umět číst písmena a porozumět významu věty. Dítě se musí naučit od sebe oba jazyky důsledně odlišovat, musí si uvědomovat, kdy používá češtinu a kdy znakový jazyk. Například tvary *dům* a *domy* označují stejnou věc, lišící se jen v množství. V českém znakovém jazyce se v tomto případě množné číslo vyjádří opakováním stejného znaku s pohybem zleva doprava (*domy* = *dům* + *dům* + *dům*). V ideálním případě by se mělo užívat obou jazyků se stejnou frekvencí. Odsouvá-li totiž jeden jazyk ten druhý na okraj, má i jeho gramatika tendenci

„podsunout se“ do jazyka méně frekventovaného. A tak se může stát, že se znakový jazyk začne víc podobat znakové češtině (z hlediska rodilých neslyšících takový člověk jakoby „koktá“ a mluví nepřírozně). Užívá-li se méně čeština, začnou do písemného projevu pronikat rysy českého znakového jazyka – neskloňuje se ani nečasuje a stavba vět kopíruje slovosled znakového jazyka; takový text by se dal připodobnit k telegramu. Do podobné situace se dostávají neslyšící děti slyšících rodičů při delším pobytu mezi rodilými neslyšícími. Při čtení je velkým problémem neslyšících nedostatečná slovní zásoba – nejen ta aktivní, ale i pasivní – a samozřejmě složitá gramatika českého jazyka. Potýkají se zejména s těmito problémy:

- neznalost tvarosloví, slovo známé v 1. pádě už nedokáže rozpoznat v pádě jiném: já × mne × mně × mě (ostatně nám to činí problémy jen při psaní, jim i při čtení);
- záměna významu slov, která se navzájem podobají: med × měd, bit × býty;
- nerozlišování a záměna jednotlivých předpon: chodit × vychodit × nachodit;
- neznalost synonym: krásný × hezký, dobromysl × oregano;
- záměna některých spojovací výrazů: proto × protože;
- neznalost frazeologie a obrazných vyjádření apod.

Nedostatečná znalost českého jazyka, způsobená do značné míry špatně zvolenou výukou, pak neslyšící často od čtení knih celkem logicky odrazuje. Mohlo by se zdát, že rodilí neslyšící jsou o svět literatury ochuzeni, ale mnohdy si to ani neuvědomí, pokud je škola neprobudí a neotevře jim „nové“, širší obzory. Ty si pak sami upravují a přizpůsobují vlastním potřebám. Snad to docela dobře ilustruje názor rodilého neslyšícího, čerstvého maturanta (20 let): „Při hodině literatury nám převyprávěli příběhy slavných autorů v českém znakovém jazyce a to si do dnes po maturitě živě pamatuji. Jsem moc rád, že jsme měli ve škole literaturu, neboť když zajdu do města a vidím jména soch a vím, kdo to jsou. Nebo si dovedu lépe představit atmosféru dané doby – např. válečnou. Například o Čapkovi – Bílá nemoc, kde se vlastně vystihuje dobu, kdy fašisti okupovala naši Českou republiku. Jsem prostě vděčný učitelce a její asistenci, že nám vše trpělivě převyprávěly. Ovšem mne někdy mrzí, že při čtení textu či knihy si tak dobře nedovedu představit tak jako v českém znakovém jazyce.“

Myslím si, že neméně důležité než najít odpověď na otázku, kterou metodu při hodině literatury či „domácí výchově“ zvolit, je to, aby si neslyšící dítě uvědomilo, že příběhy mají svůj smysl, že obohacují představivost, probouzejí zvědavost. Když maminka vezme nějakou knihu a bude ji dítěti převyprávovat a ono se začne ptát: „Je to tam tak opravdu napsané?“, už to je malá výhra. To se nedávno stalo i mně na táboře, kde jsem dělala vedoucí. Každý večer jsme si společně sedli do jídelny a já s knihou na klíně dětem překládala do znakového jazyka příběh o psu baskervillském. Jedna holčička se mě zeptala: „Opravdu je to tam napsané? Ukázala bys mi, kde to je napsané?“ V tu chvíli jsem si uvědomila, že právě touhle metodou by bylo možné vzbudit zájem neslyšících dětí o psaný text.

Vyučující jsou si potřeby motivace vědomi a snaží se stále hledat nové cesty: třeba jazykovou úpravu knih pro neslyšící (např. na olomoucké pedagogické fakultě je tento úkol zadáván studentům jako téma diplomové práce). Někteří učitelé užívají ve výuce bajky v komiksově podobě a poučení z nich pak se žáky probírají nebo používají moderní technologické prostředky (DVD, dataprojektor, e-learning).

Nové komunikační možnosti

Současný svět se neslyšícím nebývale otevírá díky zázraku, kterým je mobilní telefon a především internet. Zatímco první telefon, jenž umožnil komunikovat na dálku

v přítomném čase, vynalezl Graham Bell už v roce 1876, neslyšícím je tato možnost dostupná až dnes. A nutno říct, že jí beze zbytku využívají a přestávají tak být drobnými izolovanými skupinkami obklopenými majoritní slyšící společností: soustavně esemeskují, sedí u počítačů, otvírají ICQ, Skype, Facebook a další komunikační programy. Možná že si takto „povídají“ i s jim neznámými slyšícími virtuálními kamarády. Čtou si specializované webové stránky, na kterých naleznou mnoho informací – stejně jako slyšící. A co je podstatné – používají k tomu všemu pochopitelně písemnou formu českého jazyka! Takže bilingválnost nemalou naději! Domnívám se, že zatímco ještě před nedávnem bylo pro výše popsané komplikace psaní a čtení v komunitě neslyšících záležitostí spíše méně obvyklou, teprve nyní – díky všem těm technickým zázrakům – se stalo skutečnou součástí jejich všedního života. Aby tato tendence nezakrněla a aby narůstala slovní zásoba a kompetence neslyšících v obou jazycích, připravují mnozí „osvětoví pracovníci“ z řad neslyšících vizuální publikace, ve kterých jsou známé lite-

rární příběhy publikovány v písemné formě a zároveň i ve znakovém jazyce. Vzniká řada specializovaných slovníků nabízejících i encyklopedická hesla. Už i sami neslyšící píšou do časopisů, nejčastěji pro sluchově postižené, nesměle začínají vznikat sborníky s jejich vlastními drobnými literárními dílky. Neměli bychom tedy propadat pesimismu. Neslyšícím lze zprostředkovat cestu ke kouzlu literatury, dosáhnout toho, aby rozečtenou knihu už neodložili...

Toto říká osmnáctiletá neslyšící dívka o svém vztahu k literatuře a současně také k češtině: „Když vidím text, snažím se udělat jakoby film, ale to asi už chce mít za sebou spousta přečtených knih. I když jsou tacy, kteří si po náročném čtení rádi sáhnou na komiks. To je pro ně i pro mne jako relaxace či k zasmání. Češtinu hojně používám – při rozhovoru se slyšícími, se svou rodinou, s učiteli, přes chat, emaily, prostě co je na internetu, nakonec samozřejmě při čtení a psaní. Že češtinu potřebuji, to mě vedli má rodiče, a to že jsme pochopili, že díky čtení a psaní máme pak možnost se vyjadřovat, a získali jsme také větší slovní zásobu, především nové informace a tak dostali větší rozhled a udělat si svoje názory.“

OBČAS NEŠKODÍ VRÁTIT SE ÚPLNĚ NA ZAČÁTEK

Eliška Stráníková

Vyučila se administrativní pracovnící na učilišti pro sluchově postižené, nyní studuje v Hradci Králové Střední pedagogickou školu pro neslyšící. Jednou by se ráda živila focením.

K čemu je vám dobré umět číst?

Jsem od narození neslyšící, a když jsem se chtěla naučit gramatiku a rozšiřovat slovní zásobu, musela jsem číst hodně. Ale pro dost neslyšících je čtení problém, protože často nevědí, co věty znamenají. To je u neslyšících normální, všechno je o pár let zpožděné. Moje máma našetřila pracuje jako redaktorka a dělá titulky pro neslyšící do televize a nutila mě číst i mluvit. Učila mě gramatiku a pomáhala mi s rozšiřováním slovní zásoby. Když nevím, co které slovo znamená, musím se zeptat. Takhle získávám hodně informací, takže díky mám umím číst a psát, napsala jsem jedné kamarádce k narozeninám povídku. A důležité je i mluvení – chodila jsem sedm let na logopedii, abych se naučila správně vyslovovat a mohla komunikovat mezi slyšícími i neslyšícími. Jsem v tomhle trochu výjimka, neslyšící se stýkají spíš mezi sebou, protože slyšící pro ně mluví a myslí moc složitě. Měla jsem třeba spolužačku, bylo jí dvacet pět let a nevěděla, co znamená slovo *penál*, musela jsem jí to vysvětlit. Mně je dvacet tři, a až nedávno jsem zjistila, co znamená slovo *kolísat* – protože švagrová napsala báseň s tímhle názvem. Teď čtu *Gejšu*, ale mám ještě problém se slovy z japonštiny a vůbec se zvláštními pojmy. Proto zatím moc nečtu sci-fi nebo fantasy, je tam hodně nezvyklých slov a nevím, co si mám představit. Neslyšící mají spíš zrakovou schopnost představivosti. Když knížka pracuje s představou zvuků, je to těžké. Navíc ve znakovce nejsou předložky, takže jsem se musela naučit, která se kdy používá a jak se tím mění význam. Ne všichni neslyšící mluví jako já, ale spíš znakově, takže je pro ně obtížné pochopit různé ustálené vazby – když neslyšící čte větu *Přišla jsem o tašku*, může si myslet, že taška přišla nebo tak. Nedávno jsem četla knížku od Bary Nesvadbové, nevím, jak se jmenuje, je to dívčí příběh. To mi pomáhá, není složitá, rychle poznám, jaký ta která věta má význam. Klasickou literaturu jsem četla od základní školy. Na základní škole jsme se učili ze stejných učebnic jako slyšící. Museli jsme číst, měli jsme výbornou učitelku, četli jsme a vyprávěli. Třeba *Kytici*. Vybrala *Zlatý kolovrat*, vysvětlovala nám to a my jsme pak teprve pochopili, o čem to je, protože v básni mají slova jiný význam než normálně. Teď přečtu skoro jakoukoli knížku, i když pořád objevuju neznámá slova. Nevnímám tolik jazyk, ani mě moc nezajímá spisovatel. Hlavně mi jde o příběh, mám pocit, že jsem tam s nima a to mi stačí.

Připravil a fotografoval Dalibor Demel

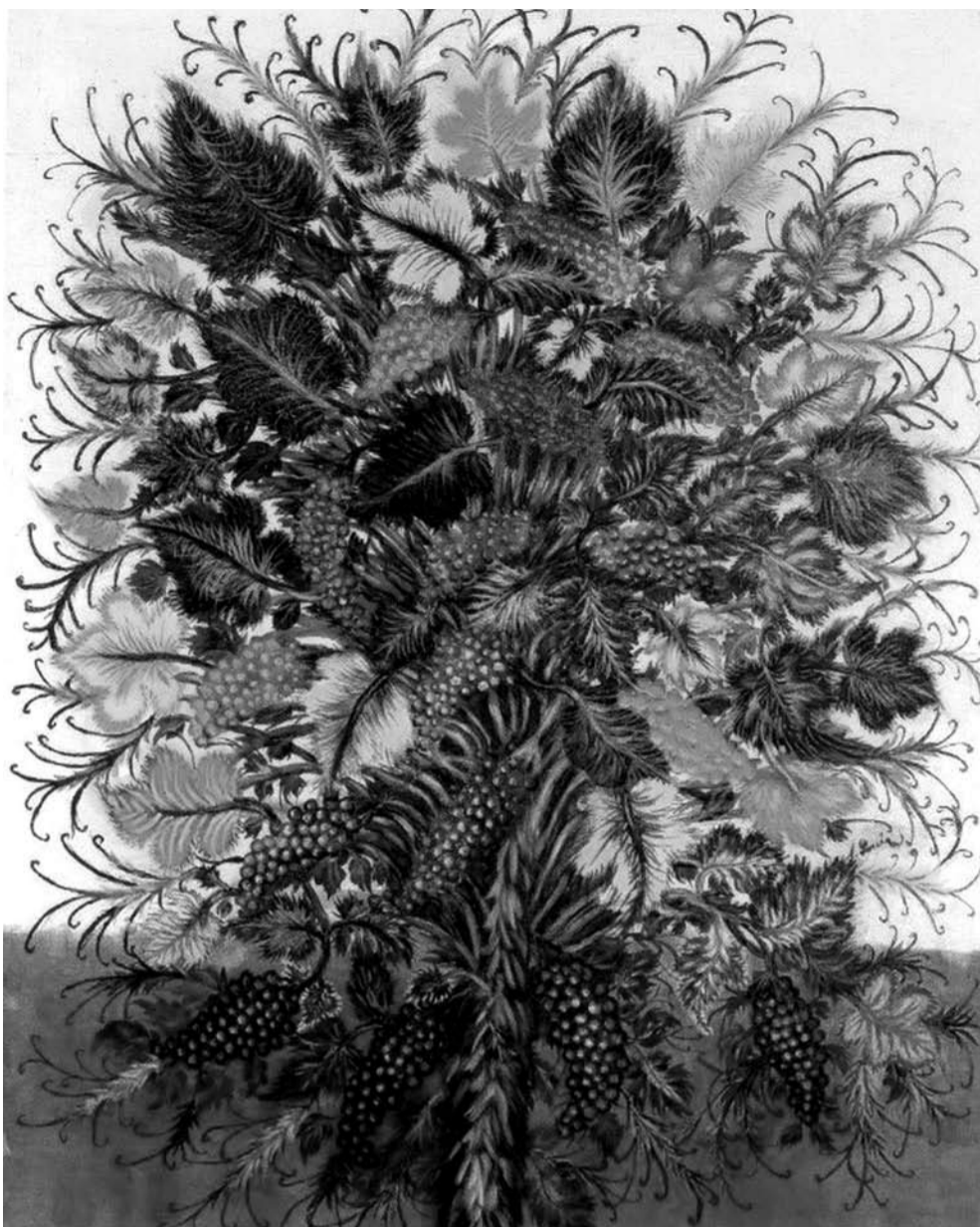
Deník Mladá fronta Dnes rozjel nedávno na svých internetových stránkách monstrózní akci, ve které své čtenáře nabádá: Napište blogoromán s Michalem Vieweghem a získajte 10 000 Kč! Akce jistě chytlavá, neboť kdo by si to nechtěl rozdat s jednou z mediálních celebrit a ještě si vydělat nějakou tu kačku? A tak blog během krátké doby přetěkal téměř tisícovkou příběhů různé kvality, rozvíjejících počáteční Vieweghův „náštrhel“ a aspirujících na výhru. Tohle kolektivní psaní plků je bohužel čím dál víc v oblíbě a váže na sebe nejen lidi s neukojenými literárními ambicemi, ale i ty, kteří je vnímají jako interaktivní hru – i když vidina závěrečné finanční odměny onu hru poněkud korumpuje. Nicméně k těm druhým jsem ochotná se za určitých podmínek počítat.

V intencích tvrzení, že moderní společnost je jen hra, jsme se před časem s několika přáteli také do jedné pustili. Říkali jsme jí „poetry machine“ a spočívala v tom, že jsme si posílali esemesky s jednoduchým dvojverším, kteroužto literární formu jsme nazvali „redukováným sonetem“. Koordinátor celého projektu, vystupující pod nickem Cryspeen Star-kocz, si pochvaloval naprostou nezávislost na čtenářích: „Ke každému literárnímu stroji nutně patří setření hranic mezi individuálním a kolektivním. Otázka vztahu autora a čtenáře, tato noční můra literární teorie, prakticky přestala existovat. Nejenže se stali uzly (telefonními) i potencionální čtenáři, ale i každý uzel posílal SMS nezávisle na tom, zda čtenáři, či autorovi. Nakonec se díky sugestivnímu obsahu stali všichni autory a čtenáři, či nikoli. Tím se podařilo vyřešit palčivý problém spisovatelské obce, která stále častěji volá po výchově vlastního publika.“

Impulzem, jenž určil charakter posílaných textovek, byla píseň Karla Plíhala, v níž se zpívá: Já mám holku z Madridu / když si sundá hadry jdu. Přestože jsme nesoutěžili, byly některé „sonety“ hodnoceny jako zdařilé. Za všechny alespoň tři ukázky: Já mám holku z Teheránu / jednou jí dal Pehe ránu. – Já mám holku z Elby / i Napoleon šel by. A zůstane-li pěkně doma: Já mám holku z Hrobu / předběh jsem tím dobu. Je jen škoda, že nás nenapadlo zatáhnout do hry i Michala Viewegha, třeba bychom získali když už ne 10 000 Kč, tak alespoň 10 minut slávy. I tak nám ale hra vydržela téměř dva roky. Jejím vyvrcholením bylo vystoupení z kontur zmíněného stroje a předvedení „sonetů“ na veřejnosti prostřednictvím dvou kolektivních čtení. Jedno slavilo úspěch v Benešově nad Ploučnicí v rámci tamních oslav letního slunovratu, kdežto to druhé v pražské kavárně Obratník narazilo na rozpaky až nevráživost přítomného publika. A tak jsme „sonety“ záhy opustili...

Teď si posíláme oxymórony. Dá se jich nasekat podstatně víc, neboť se nemusí rýmovat, leč samoučelnému chrlení „oxiků“ cosi chybí. Proto, jsouce zahlceni vystríženostmi od boku typu zvlčlila Karkulka, protestující katolíci či sadistický soplipsisista a poučení důsledky absence „hvězdného tahouna“, začali jsme se bryskně po nějakém ohlízet. Netrvalo dlouho a měli jsme ho. Náš tahoun ale není ledajaký, dokonce se mi chce říct: Kam se hrabe Viewegh! Podařilo se mu totiž vymyslet, možná jen mimoděk, úplně nový žánr – jakousi modifikaci či podmnožinu oxymóronu – tzv. toximóron. Dne 22. srpna t. r. jej v rozhovoru s ním otiskly Lidové noviny a zněl takto: „Nikdo není připraven na situaci, která nenastane.“ A jeho autor? Jiří Paroubek. Až budou „toxiky“ stejně v módě jako blogoromány, některý z deníků si jistě nenechá ujít soutěž nazvanou Objevte nový toximóron s Jiřím Paroubkem a získajte post velvyslance v zemi dle vlastního výběru. K tomu lze ovšem dodat jediné: Tady už každá hra končí, milánkové!

Svatava Antořová

Hrozny vína, 1930

O AKTUALITÁCH Z FRANCOUZSKÉHO KULTURNÍHO ŽIVOTA REFERUJE LADISLAVA CHATEAU

Séraphine ze Senlisu

Z nejskromnějších prvků, květin, listů, stromů, vodních potůčků, a odvážnými prostředky, k nimž se sama dopracovala, vytvořila velkolepé dílo, osamocené a hrdé, které nezná své vznešené předky, takže se jich nemůže dovolávat jako svědků: růžice středověkých katedrál a gotické tapisérie! (Wilhelm Uhde)

Z doby renesance pochází zvyk pojmenovávat umělce podle místa, kde se narodili,

žili; viz příklad génia Leonarda da Vinciho nebo slavného malíře Antonella de Messine. A ve dvacátém století pokračuje v této tradici i malířka Séraphine Louisová, zvaná ze Senlisu, malebného městečka nedaleko Paříže. Od jejího narození 3. září 1864 uplynulo právě sto třicet pět let. Séraphine vstoupila do dějin umění jako zázrak; narodila se v chudé rodině, brzy osiřela a ve třinácti letech už pracovala jako *femme de chambre*, služebná; prala, leštila, umývala, pomáhala v kuchyni. V roce 1881 vstoupila do kláštera Saint-Joseph de Cluny v Senlisu; žila v ústraní, jen mezi modlitbami, květinami a vlastními myšlenkami. Po jede-

nácti letech klášter opustila a opět se stala služkou u bohatých Senlisanů.

Ve dvačtyřiceti letech se však její život náhle změnil; Séraphine, jak sama říká, *poslechla hlas nebes a začala malovat*; vnitřní hlas se stal skutečností; zbožná žena je přesvědčena o výjimečném pozemském poslání, k němuž je předurčena. Okruh příznivců její tvorby byl pravda zpočátku velmi úzký; pekař vyměnil obraz za chleba, mlékař za mléko... Ale Séraphine pracuje neúnavně, po večerech, obětuje každou volnou chvíli; v jakémsi náboženském vytržení maluje pestrobarevné kouzelné kytice, záplavy listů a květů, mezi nimiž se na diváka dívají záhadně temné oči a podivná ústa; maluje, aby se Bohu zalíbila, kytice jak na oltář. Její malba nepochybně vycházela z nutkové potřeby uvolnit napětí, prožitky; možná si tak sama pro sebe malovala pozemský ráj. Séraphine nepochybně malovala i proto, aby se zbavila ústrků, nelásky, bolesti a pekla na zemi. Konečně už klasická psychoanalýza zdůraznila, že východiskem umělecké tvořivosti je často životní frustrace, neuspokojení. Séraphine byla nevzdělaná, naprostý samouk, barvy si připravovala sama a dosahovala jimi neuvěřitelné zářivosti a neopakovatelným způsobem zachytila fluidum barev, světlo i vzdušnost. Její obraz *Rajský strom* z roku 1929 patří ke stálé expozici Musée national d'Art moderne v Paříži.

Pro svět umění ji objevil německý sběratel obrazů a citlivý znalec umění Wilhelm Uhde, který se v roce 1907 usadil ve Francii v Sanlisu a u něhož Séraphine pracovala jako služka. V letech 1907–1930 maluje Séraphine bez oddechu, Uhde jí obětavě pomáhá, přináší jí malířské potřeby, finančně ji podporuje a na podzim roku 1927 uspořádá také její první výstavu s názvem *Exposition des Amis de l'art*; regionální tisk mlčel, zato pařížské noviny nešetřily obdivem; píšou o *découvert magnifique*, úžasné objevu, o *orientálním stylu*, Séraphine je srovnávána s Rousseauem a jeho *Celníkem*, jiní její malbu považují za *psychologický dokument*... Séraphine prodává obrazy a Uhde je kupuje.

Bohužel Séraphine duševně onemocněla, příznaky choroby se nepochybně projevovaly už velmi dlouho; ve více či méně lhostejné společnosti si vytvořila vlastní svět; působila podivínsky, osaměle, jako člověk, který nechápe rozdíl mezi skutečností a obrazem, mezi realitou a představami; z jejích obrazů dýchá svérázné kouzlo, sdě-

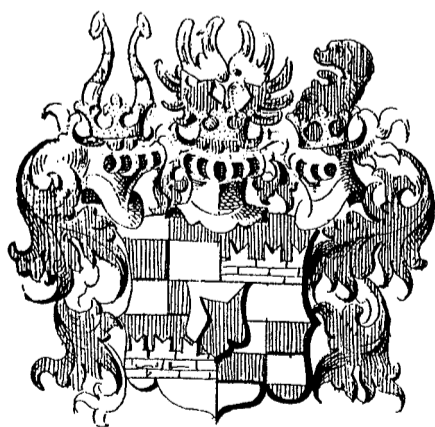
Séraphine Louisová, zvaná ze Senlisu, 20. léta

luje v nich své myšlenky, dojmy, emoce. Její duševní stav se však stále zhoršoval a v roce 1930 Séraphine zešilela; zemřela v roce 1942 v ústavu pro choromyslné v Clermont-de-l'Oise. V dopise z 1. října 1937 napsala: *V tomto zařízení nelze tvořit... neodpovídá mé profesi ani charakteru... všechno mi tu chybí*. Dopis je napsán téměř kaligraficky, věty jsou plné chyb, ale text je srozumitelný. Během svého pobytu v ústavu už Séraphine ze Senlisu nikdy nenamalovala žádný obraz.

V minulém roce vydalo pařížské nakladatelství *Phébus* útlou knihu s názvem *Séraphine a podtitulem Vysněný život Séraphine ze Senlisu*, autorkou je psychoanalytička a malířka Françoise Cloarecová. V lednu letošního roku Musée Maillol v Paříži vystavilo několik Séraphinových obrazů, mimo jiné *Kytici listů* z roku 1929 a *Hrozny vína* z roku 1930. A koncem února udělila Francouzská Akademie umění a techniky cenu César snímkem *Séraphine* v režii Martina Provosta za nejpозорuhodnější film loňského roku; Séraphine ztvárnila Yolanda Moreau, která rovněž získala prestižní ocenění za herecký výkon v hlavní roli.

Françoise Cloarecová zvolila slova Yolandy Moreau za motto ke své knize: *Během natáčení jsem měla někdy pocit, že mi postava uniká, že ji spíš „vyrábím“, než „žiju“, tak jsem s ní tiše rozmlouvala... prosila jsem ji, aby zůstala se mnou [...]. Cesta k Séraphine bylo hledání ve vlastním nitru [...] našeho vztahu ke světu, přirozenosti a ke kráse*.

OBRÁZKY Z PŘÍTMÍ ZÁMECKÝCH KNIHOVEN

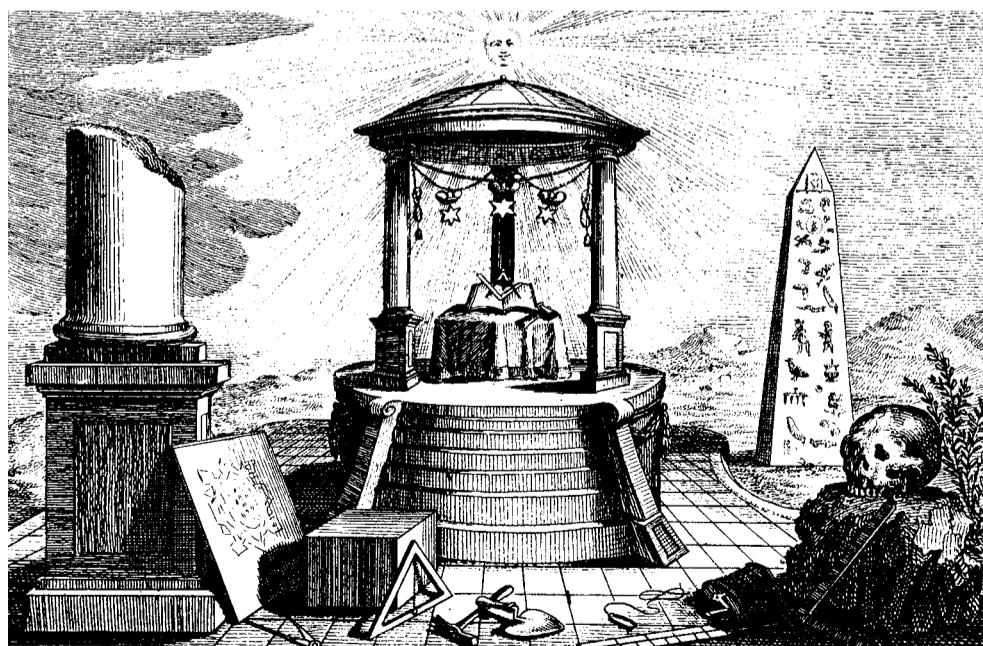
Erb hrabat Kiniglů

ZEDNÁŘSKÁ FILANTROPIE A PRAŽSKÝ ÚSTAV PRO HLUCHONĚMÉ

Chloubou zednářského filantropismu v habsburských zemích byl sirotčinec Sv. Jana Křtitele, zřízený společným úsilím zednářských lóží v Praze. Když následkem hladomoru v letech 1771 a 1772 vzrostl počet sirotků v zemi, Kašpar Heřman hrabě Kinigl, vůdčí osobnost svobodného zednářství v Čechách, pojal ideu obrátit se na bratry s hledáním pomoci osiřelým dětem. Budování sirotčince finančně podpořil majitel manufaktury na

výrobu rukavic, hrabě Malvieux, který zajistil pro pětadvacet sirotků pohodlné bydlení a zaměstnával je ve své manufaktuře. K dětem docházel lékař a také je vyučovali známí umělci hudbě a kreslení, od roku 1774 jejich výchovu vedl Karel Jindřich Seiny, pozdější ředitel studií filozofických v Praze a gymnaziálních v Čechách, v roce 1783 rektor pražské univerzity. Císařovna Marie Terezie – ač nebyla zednářům právě nakloněna – věnovala ústavu 4000 zlatých. V této budově se scházely i pražské zednářské lóže. Palác, stojící v ulici, která se dnes jmenuje Politických vězňů, byl ve druhé polovině 19. století zbořen a na jeho místě byl vystavěn novorenesanční Šebkův palác.

Jako pokračování těchto humanitárních aktivit založila v Praze zednářská lóže *U devíti hvězd* v čele s apelačním radou Kašparem Heřmanem hrabětem Kiniglem, svobodným pánem z Ehrenburgu a Warthu, podle vzoru stejné zemědělské ústavu vídeňského ústavu pro hluchoněmé (*Taubstummeninstitut*). Statut ústavu byl schválen 28. listopadu 1786 a již 7. prosince téhož roku proběhlo slavnostní otevření. Pedagogické vedení bylo svěřeno P. Karlu Bergrovi. Starší jsou jen ústavy pro hluchoněmé založené v Paříži roku 1770, v Lipsku 1779,

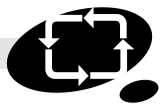

Ilustrace ze zednářského tisku

ve Vídni 1782 a v Římě 1784, o nichž však nelze s určitostí říci, fungují-li nepřetržitě přes 220 let tak jako ústav, jehož dnešním pokračovatelem je škola v Holečkově ulici na Smíchově. V devadesátých letech minu-

lého století se jedním ze sponzorů Speciálních škol pro neslyšící v Praze 5 opět stala jedna z pražských zednářských lóží, které svoji činnost obnovily po roce 1989.

Luboš Antonín

autor quijota ivan matoušek /15

XL.

Sancho uhlodl, že dueni nemají ani na holiče. Neosvobodí-li nás don Quijote, půjdeme do hrobu vousaté, povzdechla si jedna z nich. Dolorida řekla Quijotovi: Bude třeba, abyste usedl se svým zbrojnošem na Clavileña, kterého vám obr pošle, a letěl pět tisíc mil do candayského království. (Clavileño byl zhotoven mudrcem Merlinem, jeho klidný let se řídí čepem v čele, odvážný Piérres na něm unesl krásnou Magalonu a Malambruno jej získal svými čarami.) Sancho se vmlouval, že nemůže kvůli vousům dueň letět na koni, když vysvobozuje Dulcineu. Vévodkyně mu vytkla, že příliš zastává názor toledského apatykáře. Přitom například dueña Rodríguezová je vzorem i školním děvčátkům. Quijote už se nemohl Clavileña dočkat, aby mohl odletět za Malambrunem a useknout mu hlavu.

XLI.

Když v noci divoši porostlí břechtanem přinesli do zahrady dřevěného koně, uklidnil se, neboť nabyl jistoty, že je rytířem předurčeným pro toto dobrodružství a že se Malambruno souboje nezalekl. Sancho se zdráhal nasednout, dokud mu vévoda nevyšvětlil, že si od něho doprovázení Quijota přeje jako úplatek za vladařství, a neujistil ho, že mu ostrov s ostrovy nezmizí ani neuplave, ať se z Candaye vrátí na koni či pěšky. Quijotův návrh, aby si dal kvůli Dulcinei před odletem pět set ran, však nekompromisně odmítl, jelikož by se mu pak na dřevěném koni špatně sedělo. Dolorida zase odmítla vyhovět Quijotovi, když se chtěl, poučen u Vergilia o trojském paladiu, podívat Clavileňovi do břicha. Sancho, který neměl od dobrodružství u valch (viz XX.) tak nahnáno, Quijote povzbudil, že sedí tam, kde před ním seděla krásná

Magalona, když byla odvážena na francouzský trůn. (On se obával, že skončí na popravišti Svatého Bratrstva v Peralville u Ciudad real.) Oběma zavázali oči šátky, a sotva se Quijote dotkl čepu, zvolaly dueni: Už letí vzduchem rychleji než šíp! Protože se toto dobrodružství vymyká obvyklému rozumu, bylo volání slyšet, jako by dueni mluvily vedle nich, a let byl klidný, jako by se Clavileño vůbec nehýbal. Proti nim však dul prudký vítr z několika měchů, neboť vévodští manželé se správcem příhodu dokonale připravili. Quijote usuzoval, že již letí v druhé sféře, v níž se rodí kroupy a sníh. Ve třetí sféře se rodí hrom a blesk. Nevím, jak točit čepem, abychom nedostoupali až do sféry ohně a neuhoreli. Těmito řečmi se všichni v zahradě velmi bavili. Do sféry ohně je přenesli pomocí hořících koudelí, načež kůň plný prskavek vybuchl a shodil Quijota a Sancha napůl spálené. Mezitím se zástup dueň i s Doloridou vytratil a ostatní leželi v trávě jako omdleli. Na pergamenu přivázaném hedvábnými provázky k píce si Quijote přečetl vzkaz od Merlina, že jeho dobrodružství bylo korunováno úspěchem už tím, že se o ně pokusil. Uspokojený Malambruno vrátil dueňám bezvousé tváře a rovněž královský pár Clavijo a Antonomasia nabyl své původní podoby. Závěrem bylo na pergamenu připomenuto Sanchovi, aby osvobodil sebestmáskáním bílou holubici. Ten ale přítomným, kteří se probrali z mdlob, líčil, jak si během letu ve sféře ohně poodhrnul šátek a hlouboko pod sebou viděl zemi jako zrnko hořčičné a na ní lidi jako lískové ořechy, zatímco nebe nad ním bylo naopak nesmírně velké. V souhvězdí Sedmi kozíček slezl bez pánova vědomí z Clavileña a skoro hodinu kozíčky pásal. (Jako hoch býval pasákem.) Když se ptali Quijota, co on zatím dělal, vysvětlil jim, že všechny tyto příhody

se dějí nezávisle na zákonech přírody, nicméně pochyboval, že by prolétli ohnivou sférou a dospěli k obloze. Sancho však trval na svém. Dověděli se od něho i barvy nebeských koz. Více se ho již nevyptávali, ačkoliv procestoval celá nebesa a zůstal přitom v zahradě. Sanchova pozorování Quijotovi připomněla, kolik toho on viděl v jeskyni Montesínové (viz XXIII./2).

XLII.

Vévoda oznámil následujícího dne Sanchovi, aby se přichystal jít vladařit, neboť ostrované jej očekávají jako májový déšť. On si ale pod dojmem letu na Clavileňovi přál kousíček nebe, nicméně posléze uznal, že darovat nebe je vyhrazeno Bohu, a kulatoučký úrodný ostrov přijal rozhodnut být na něm takovým vladařem, aby nebe došel vzdor všem darebákům. Vévoda ho poučil, že není nic sladšího než rozkazovat. Sancho dodává, že je sladké vládnout i stádu dobytka. A vévoda na to: Ať mě pochovají s vámi, Sancho, vy víte všechno. Večer vám bude přichystán náležitý šat, jehož volba se řídí podle úřadu, protože by nebylo dobře, kdyby se například právník oblékl jako kněz. Vy, ač zůstanete Sanchem, budete oblečen částečně jako učenec, částečně jako vojevůdce. A ráno se odeberete na ostrov. Načež si vzal Sancha stranou Quijote a děkoval nebesům, že se bez podplácení či úsilí proti zdravému očekávání zdařilo zbrojnoši dojít štěstí dříve, než dobrý osud potkal jeho pána, ačkoliv ten je moudrý jako Cato, po nocích bdí a časně vstává. Chce být tedy aspoň Sanchovi severkou na bouřlivém moři úřadů a vysokých hodností. Nejprve mu dal následující naučení k ozdobe ducha: Nestyd' se, že pochází ze sedláků, a nikdo tě tím nebude zlobit. Ctnost se nabývá, a proto platí víc než zděděná krev. Přejde-li tě na ostrov navštívit někdo z příbuzných,

nevyháněj ho ani neurázej, neboť každého stvořila nebesa. Svou ženu zbav hrubosti, a odovíš-li, znovu se ožeň. Pravdu hledej mezi dary bohů i v nářku chudáka.

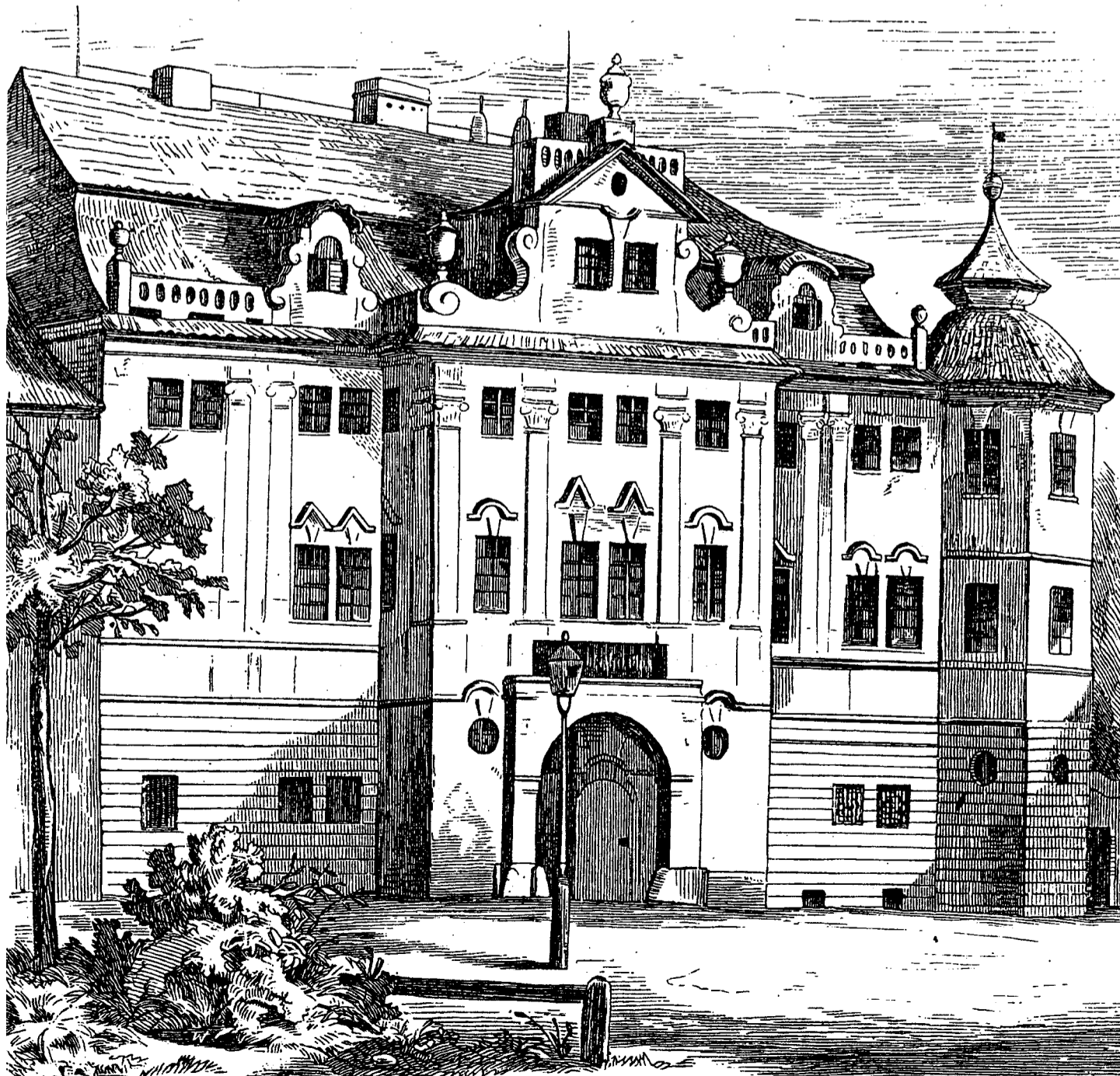
XLIII.

Co se týče těla, poučil Quijote budoucího vladaře takto: Stríhej si nehty, nejez česnek ani cibuli a neeruktuj. (Říhat je nejoshičlivější španělské slovo, a proto si vtipní lidé vypomáhají latinou.) Sancho si zapamatoval pouze znovu se oženit a stríhání nehtů. Chce ponaučení písemně pro zpodobníka, který by mu je připomínal. Quijote běduje, jak je zlé, neumějí-li vladaři číst ani psát. Sancho se ohradil: Když jsem byl v naší vsi radním, několik písmen jsem se naučil. Ostatně bude-li třeba, abych se podepsal, mohu předstírat, že mám pravici zchromlou. Pokud jde o přísloví, jichž zná Sancho nepřehledné množství a stále je nevhodně používá, Quijote se obává, aby ho kvůli nim poddaní nevyhnali. Když ale Sancho řekne, že chce raději do nebe jako zbrojnoš než do pekla jako vladař, Quijote z těch slov soudí, že si pro dobré úmysly zaslouží být vladařem tisíce ostrovů.

XLIV.

Prý stojí v originálu, že překladatel tuto kapitolu přeložil jinak, než ji Cide Hamete napsal. Ten v ní údajně žaluje sám na sebe, že píše suše jen o Quijotovi a Sanchovi a nesmí si dopřát zábavnějších odboček. V prvním dílu se vyhnul tomuto nevhodnému omezení vložím povídek O nevhodně zvědavém (viz XXXIII. až XXXV.) a O zajatém setníkově (viz XXXIX. až XLI.). Jejich půvab však čtenářům sledujícím činy Quijota snadno unikne, jelikož je spěšně přejde, což by se nestalo, kdyby vyšly samostatně. Proto se do druhého dílu Cide Hamete rozhodl vložit jen několik epizod, vzešlých bezprostředně z hlavního děje. A protože se takto omezuje, ač by byl schopen pojednat o celém vesmíru, žádá, aby jeho práce nebyla zneuznaná, ale aby byl pochválen za to, co nenapsal. Pak pokračuje ve vypravování. Quijote dal po obědě své rady Sanchovi písemně. Četli je také vévodští manželé a podivili se Quijotově moudrosti. Ve správci, určeném, aby vedl družinu doprovázející Sancha na místo, zvané Barataria (barato = laciný), jež mělo být jeho ostrovem, poznal budoucí vládce podle podoby i hlasu hraběnku Trojfalduvou. Quijote sice uznal, že správceova tvář je tvář Doloridy, ovšem proto ještě není správce Doloridou, neboť v tom by byl rozpor. Sancho, rozhodnut správce sledovat, se rozloučil s vévodskými manžely a Quijotem, od něhož v slzách přijal požeňání. Po Sanchově odjezdu Quijote pocítil osamělost. Odmítl ale vévodčiny hezké služebné, rozhodnut postavit zeď mezi svoji chutí a cudností. Po večeri odešel do svého pokoje, aby ulehl a nepokoušel věrnost Dulcinei. Oka, která měl na punčoše, přiměly Benengeliho zvolat a napsat: Chudobo, chudobo, svatý dare, za nějž není vědu! Quijote otevřel okno, jelikož horkem nemohl usnout. Ze zahrady uslyšel komornou Altisidoru, svěřující se komorné Emerencii, že je nešťastně zamilovaná do Quijota. (Nazývá ho novým Eneasem.) Když pak na naléhání Emerencie při loutně zazpívala romanci, v níž nejstatečnějšímu z rytířů Manche vyčítala, že odpírá dát lék ranám, jež způsobil, Quijote si vybavil nesčetná dobrodružství s okny, zahradami a vyznáními lásky, o nichž četl ve svých už zničených rytířských románech. S povzdechem však pravil v duchu na adresu nejen Altisidory, ale celého zamilovaného davu (neboť není dívky, která by se nezamilovala, sotva na něho pohlédne), že jenom pro Dulcineu je medem, pro ostatní je pelyňkem, že příroda ho uvedla na svět, aby byl jenom její. A rázné okno zavřel.

(pokračování příště)

Pražský ústav pro hluchoněmé

e. choroba

Obálka

Z jistého důvodu jsme se rozhodli oblékat muže při slavnostních příležitostech do černých obleků. Ženy, jakkoli se cítí omezo- vány a znevýhodňovány, mají přinejmenším ve výběru šatů větší volnost. Na své promoci jsem měl na sobě totéž sako i kalhoty, tutéž košili a kravatu jako teď. Můj otec byl možná tentokrát méně odvážný při výběru kravaty, ale není žádný rebel a za daných okolností je to pochopitelné. Moje matka, sestra a obě tety (otcovy sestry) přišly tehdy v pestrých šatech, tetička výtvarnice měla dokonce sladěnou barvu šatů s barvou kytice, kte- rou mi přinesla. Dnes mají všechny na sobě šaty černé, ale zůstala jim volnost ve výběru střihu, délky a doplňků. Babička, před sedm- desáti lety velká krasavice, za kterou dojížděl na koni dokonce syn hraběte ze sousedního panství, milovala jasné a veselé barvy — na promoci přišla v oranžových šatech se žlu- tými střívkami. Tentokrát měla na sobě jednoduché bílé šaty, stejně bílé jako vlasy, které si před nedávnem přestala barvit.

Takové myšlenky honily se hlavou Karla Ervína, sledujícího v krematoriu v okres- ním městě babiččin pohřeb. Zadní stěna obřadní místnosti byla prosklená a prou- dilo jí dovnitř ostré podzimní slunce — byl konec října, ale obloha byla pro tu příležitost zbavena mraků a z jejího světla modři bodalo do očí bělavé sluneční světlo, které už téměř nehřálo, podobné zimnímu, které se nechává překřičet mrazem. Za stěnou stálo několik vzrostlých stromů, světlohrv v jejich větvích barvily jedle a několik tújí na zeleno, zatímco břízy a jeřáby do žluta a červena.

Mezi stromy rostla světle zelená tráva. Když se z reproduktorů ozval veselý valčík, zdálo se Ervínovi, že na ni vběhla hubená mladá dívka a dala se do tance, objímajíc mládence v jezdeckých botách. Vílí průsvit- ností děvčete procházelo světlo, zatímco mladíkova průhlednost byla spíše kalná a mrtvolná. Prázdnou oblohou několikrát zakroužil dravý pták, hudba přešla přes operní árii v pomalé tklivé tóny a rakev se začala pomalu spouštět do podlahy. Karel na ni upíral oči, dokud docela nezmizela, aby se nemusel dívat do obličejů ostatních příbuzných — měli jistě oči zarudlé od pláče a v nich vzpomínky, strach a obavy.

Když byl Karel Ervín malý, jeho rodiče často cestovali. Matka objížděla veletrhy a sjednávala nákupy knih pro vydavatel- ství, pro něž pracovala; otec jako významný historik nemohl chybět na žádném kon- gresu, který se zabýval jakoukoli událostí nebo obdobím druhého tisíciletí. Veletrhy a kongresy se většinou nekonaly ve stejnou dobu — to ovšem neznamenalo, že by jeden z rodičů zůstal doma s chlapcem. Naopak, odjížděli na podobné akce společně, jeden pracovní a druhý na dovolenou. Zatímco matka jednala se zástupci nakladatelů, obcházel otec kostely a historické budovy, ale našel si čas i na restaurace či vycházky do parků. Podobně matka obdivovala šperky a šaty nebo si chodila zaplavat, nechávajíc otce akademickým debatám. Takový čas trá- vil malý Karlík u babičky.

Babička měla maličký byt s jedním poko- jem a kuchyní přes sto kilometrů daleko od města, v němž Karel Ervín s rodiči bydlel. Nevídali se spolu proto (kromě již zmíně- ného hlídání) příliš často, o to více se však na sebe těšili, srdečněji se vítali a bolestněji se loučili. K stáru už měla babička nejrůz- nější zdravotní problémy, hlavně s nohama, takže cestovat nemohla a jejich návštěvy byly ještě vzácnější. Karlovu promoci však babička nemohla vynechat, takže pan Ervín musel vyjet ještě za tmy, aby ji stihl přivést na desátou hodinu do univerzitní auly. Po celou dobu Karla bedlivě sledovala, jak kráčí v zástupu svých spolužáků, jak se téměř dotýká žezla v pedelových rukou, které při-

pomínalo monstranci, jak si bere do rukou podlouhlé modré pouzdro s diplomem, a oči měla zalité slzami dojetí.

Po obřadu dostal od většiny příbuzných květiny, babička mu však navíc dala ještě obálku.

„Tos nemusela, babí,“ bránil se Karel. Babič- čin důchod byl velmi skromný, přesto doká- zala ukládat stranou dost peněz, aby je pak rozdávala při nejrůznějších příležitostech.

„Jen si to nechej, Karlíku,“ usmála se babička, „teď jsi skutečně něco dokázal.“ Karlík pokrčil rameny a schoval obálku do náprsní kapsy saka.

„Budeš ale studovat dál, viď?“ zeptala se ho. Karel zakýval hlavou, nic jiného mu vlastně nezbyvalo — babička spokojeně obhlížela starší členy rodiny, z nichž málokdo skončil u prvního získaného titulu: doktor, docent, primář, inženýr architekt.

„Na další promoci už ti asi nepříjedu,“ řekla babička tiše, „tak dlouho už mě nohy na tomhle světě neudrží.“

„Ale babí, to neříkej,“ napomenul ji Karel. Dříve tak temně nemluvívávala, ale posled- ního půl roku pronášela podobné poznámky často. V jejím hlase ovšem nebyl smutek, spíš smíření s představou vlastního konce a vlídné loučení s přítomností.

„Běh světa nezastavíme,“ pokračovala babička a vyňala opatrně z kabelky další obálku, „tohle je pro pana doktora Karla Ervína. Hezky si to schovej, a až tu budeš stát za pár let, vzpomeň si na babku!“ Karel si od ní obálku vzal ještě rozpačtěji než tu první a uložil ji na stejné místo.

Babička měla pravdu. Karlovi trvalo stu- dium trochu déle, než si původně myslel — disertační práce, kterou měl napsat, mu nešla od ruky, neustále ji přepisoval, škrtal celé kapitoly či začínal psát celou práci znovu od začátku. Babiččin pohřeb ho zastihl upro- střed čtvrtého ročníku studia, o jehož konci zatím ani nepřemýšlel. Obálka, kterou měl otevřít až na druhé promoci, ležela ukryta mezi stránkami knížky pohádek, kterou byl od babičky před lety dostal, když se naučil číst.

Když Karel coby děcko trávil čas u babičky, četla mu pohádky každý večer. Jeho rodiče na dlouhé povídky neměli čas, takže dokud se nenačil číst, byly pohádky něčím výsadně babičkovským — a vlastně i potom, protože mu v písmenech příběhů čtených pro sebe chyběl babiččin hlas, vůně jejího bytu, jejího jídla a zákusků a pohledy zpoza brýlí: četl tedy raději dobrodružné příběhy o lovcích a indiánech. Snad právě jistá netknutost pohádkové knihy v dětství ho později vedla k tomu, že do ní vložil obálku s penězi, jako by věřil, že zaručí její nedotknutelnost.

Karel samozřejmě věděl, co se v babiččině obálce skrývá. Otevřel ji hned druhý den po tom, co ji dostal. *Milý Karlíku*, psala mu babička svým staromódním rukopisem na zažloutlý dopisní papír, *blahopřeji předem k úspěchu a přeji vše nejlepší v celém životě*. Vedle nápisu byl lidový květinový ornament a babiččin podpis plný klíček a obloučků. Kromě toho obsahovala obálka tři tisícové bankovky.

Když Karel otevíral obálku poprvé, lehce se nad ní pousmál — připadala mu podobně roztomilá jako babička sama. Co by si podle ní měl za darované peníze koupit? Suma sta- čila tak na tři páry bot — nebo za ni mohl celý měsíc jíst. Chtěla mi udělat radost, přemýšlel, schovám si ji na později. Až dostu- duju, jistě se objeví nějaká věc, kterou si budu chtít koupit.

O pár měsíců později otevřel obálku znovu, protože nutně potřeboval peníze na nájemné — dělal sice po večerech korektury pro nakladatelství Diomedea, ale to platilo obvykle se zpožděním (na stipendium ztra- til nárok, protože studoval příliš dlouho). Až budu mít, zase je do obálky vrátím, sliboval v duchu babičce, na tos mi je přece dala.

Peníze jsou potřeba každou chvíli. Sotva Karel zaplatil nájemné, přišel mu účet za telefon, pak slavila kamarádka naroze- niny a na konci zimy chtěl ještě vyrazit na hory užít si poslední snih: babiččina obálka zůstala dva měsíce prázdná, než dorazila mimořádná odměna z Diomedey. Karel s uspokojením zaznamenal, že na rozdíl od kontokorentního úvěru po něm babička nechce za „vypůjčené“ peníze žádné úroky, a rychle si na novou peněžní službu zvykl. Když později přemýšlel, proč vlastně peníze do obálky vracel, nemohl najít žádný racio- nální důvod — měl prostě pocit, že použít dárek k dostudování dřív, než dostuduje, není správné.

Když obálku otevíral poprvé od babiččina pohřbu, zarazil se. Připadal si trochu jako vykradač hrobů, který pronikl do faraon- ovy hrobky a chce si odnést zlatý poklad. Náhle mu došlo, že ani nedokáže spočítat, kolikrát už ji použil. Dávno ji považoval za něco samozřejmého, dokonce na babičku přestal při jejím otevírání myslet. Smrt však vzpomínky na babičku vzkřísila, nedokázal náhle do obálky nahlédnout, aniž by mu zvlhly oči a vybavila se mu její radostná tvář na promoci. Tutéž tvář pak znovu spatřil, když tisícikorunou z obálky platil za vyvo- lané fotografie, ale radostný výraz už jí chy- běl. Hleděla na něho tiše a klidně, jako by ho smutně pozorovala.

Smutný pohled se mu znovu připomněl, když si šel lehnout. Převaloval se z boku na bok, natřásal polštář, několikrát se napil vody, ale usnout nemohl. Babiččina tvář byla stále jasnější. Nic špatného jsem neudělal, bránil se v duchu obvinění, které by mohl přelud vznést, dělal jsem to i dřív a vždycky jsem peníze zase vrátil.

„Proč mi o tom neřekl?“ zeptal se babič- čin příznak překvapeně.

„O penězích mluvívávala nerada,“ odpově- děl Karel, „a stejně k tomu nebyla vhodná příležitost.“

Zjevení nasadilo vyčítavý obličej, mlčelo. Tak tohle je svědomí? Ale proč se ozývá, aniž by mi řeklo, co mu vadí? Za pár dní dostanu peníze z Diomedey a tisícovku do obálky vrátím... Karel skoro celou noc nespál, ráno ho bolela hlava a lekal se stínů v rozích před- síně.

„Co se s tebou děje?“ zeptala se ho jeho spolubydlící při snídani, když nepřítomně mazal máslo na obě strany krajíce.

„Peníze,“ pokrčil rameny, nechtěje zabíhat do podrobností, protože se za své představy trochu styděl, „nechal jsem udělat fotky a nějak mi nic nezbylo.“

Dívka pokývala soucivně hlavou. Málo- kdy měla u sebe dost, aby mu včas zaplatila nájemné — snadno si proto dokázala před- stavit nouzi, jíž chtěl zamaskovat noční setkání s přízrakem, zároveň mu však proto nemohla půjčit.

Další noc Karel opět nemohl spát. Babička se vznášela nad postelí, už když se převlékal do fialového pyžama s orientálními vzory. Neříkala nic, jen ho tiše sledovala. Je to jen má představa, přemýšlel Karel, nebo je tu opravdu její duch? Takhle vypadají straši- dla? O strašidlech psal totiž zrovna kapitolu do disertační práce. Možná se příliš věnuju psaní, napadlo ho, tak dlouho jsem o straši- dlech přemýšlel, až se mi jedno zjevilo.

Tématem Karlovy disertační práce byly různé výklady pohádek. Začínal obligátní Červenou Karkulkou, jejíž barva ve freu- dovských výkladech symbolizuje menstru- aci (třebaže původně mohlo jít jen o barvu vlasů), temný les dospělost a vlk sexuálního partnera. V některých starých variantách příběhu nechá vlk Karkulku sníst kus babič- čina masa, což lze vyložit jako ztotožnění s předky, ale zároveň také jejich překonání novou generací. Různých výkladů existuje snad ještě víc než verzí příběhu a Karel k nim snadno přidal i dva vlastní — ve sku-

tečnosti je opsal z německého psycholog- kého časopisu, který se mu dostal náho- dou do ruky na stáži v Rakousku a který ve fakultní knihovně neměli.

Karel se zamyslel. Podle některých odbor- níků si lidé pohádkami po staletí předávali zkušenosti a rady pro nejrůznější životní situace. Má jeho babička něco společného s Karkulčinou babičkou? Nemůže v pří- běhu nalézt vysvětlení? Posadil se ke stolu, rozsvítil lampičku a zalistoval ve svých poznámkách, znervózňován průsvitným příznakem. Případ Karkulky mu však při- padal příliš odlišný: babička nebyla cílem jeho cesty a vlka nebylo s čím identifikov- vat. I když... Karkulka nesla babičce košík! Dárek! Možná, že když peníze do obálky vrátí, přelud se uspokojí a zmizí. Zalezl do postele, nad níž levitoval průzračný obli- čej, a o mnoho klidnější usnul. Zdálo se mu o babičce, sen však nebyl nijak děsivý.

Dny čekání na peníze byly bolestné. Pokaždé, když Karel někde platil, vzpomněl si na babičku, až si nebyl jist, jestli není její obličej vytištěn na některé bankovce — nebo dokonce na všech. Brzy pochopil, že nebyť jejích peněz, žádný z nákupů by nemohl uskutečnit. Uvědomit si to pokaždé znovu bylo malou daní za takový dar, až se zastyděl, že na to dříve nemyslel; cítil se jako žid, který jedl maso a mléko, aniž by přemýšlel o smrti a narození.

Za týden si konečně Diomedea vzpomněla. Karel si vybral z bankomatu peníze a spěchal domů vrátit tisícikorunu do obálky. Duch na něj čekal už ve výtahu a svým smutným pohledem ho provázel do bytu a do pokoje.

„Teď tě konečně vysvobodím,“ řekl mu Karel. Když ale vložil peníze zpět do obálky, příznak se dál vlnil nad prahem jeho ložnice.

„Co ještě chceš? Co mám ještě udělat?“ ptal se Karel zoufale. Babička mlčela, ale on sám již odpověď tušil: tím, že obálku ote- vřel, se vlastně babičce zavázal, že dostu- duje. Dokud byla naživu, nemělo cenu příliš přemýšlet, co by měl udělat, kdyby nedostudoval — prostě by jí peníze vrátil (a ona by je samozřejmě odmítla). Nyní už jí ale peníze vrátit nemohl. Z výhodného úvěru bez úroků se stal závazek, jehož nedodržení mohlo mít naprosto neodhad- nutelné důsledky — strašidla jistě umějí víc než jen obtěžovat svou přítomností. Zbý- vala jen naděje, že příznak zmizí, až Karel dostuduje.

Pustil se s novou vervou do psaní. V teo- retické části rozvinul myšlenku, že chápání pohádek jako popisu souboje dobra a zla je až druhotné: jejich příběhy jsou starší než pojmy dobra a zla, které vznikly až na jejich základě — to, co v pohádkách zvítězilo, bylo pak označeno za dobré a poražené za zlé. Dopátrat se původního významu příběhů je však téměř nemožné, protože většina našich pojmů pochází až z doby po pohád- kách (respektive jim podobných vyprávě- ních, mýtech a pověstech). Přepsal kapi- tolku o čínském původu pohádky o Popelce, který odborníci odvozují od důrazu na drob- nou nožku. Střevec, který prchající skrška ztratí na schodišti, se ve Francii stal skleně- ným (*de verre*), i když původně měl být spíš zelený (*vert*) či kožešinový (*de vair*). Přidal také několik stránek o Plaváčkovi, Sněhurce a českých čertech.

Zarazil se až u popisu služby v pekle, za kterou si mládenci mohli vybrat truhlu zlatáků, nebo starý kabát. Zase peníze! Po majetku toužící hoch nakonec přitáhne domů truhlu plnou kamení — podobně by se peníze v obálce mohly proměnit v uschlé listy, kdyby práci včas neodevzdal a neobhá- jil. Jenže on nikdy neměl možnost vybrat si kabát, dostal peníze rovnou! Navíc se obával, že se silná touha zbavit se zjevení stane jediným důvodem, proč školu dokončí — a v takovém případě by si jistě žádnou odměnu nezasloužil.

Během šesti týdnů za nepřetržitého dozoru přízraku práci dopsal. Vyslechl drobné připomínky školitele, definitivní verzi nechal vytisknout a svázat (když se podepisoval na první stranu, přimíchal do inkoustu několik kapek krve, píchnuv se kružítkem do špičky ukazováčku). Za měsíc pak práci obhájil — oponenti ji hodnotili poměrně kladně, třebaže jim vadila jistá horečnatost, která z ní byla cítit. Zkuste napsat stovky stránek s duchem za zády, aby to nebylo poznat! To už by člověk věru musel být Dostojevský!

Promoce se konala necelé dva měsíce po obhajobě. Obálku s penězi si Karel Ervín vzal s sebou, ležela ve stejné kapse, do níž ji poprvé uložil. Po celý obřad se rozhlížel po aule, zda někde nespátí průsvitný přízrak své babičky, jak mu mává na rozloučenou, nevšiml si však ničeho. Když promoce skončila, nezval se jakot ani nevyletěl komínem z univerzitní budovy podivný chuchvalec mlhy. Nedělo se nic.

Karel vyšel na náměstí a opatrně vytáhl obálku z kapsy. Nahlédl dovnitř... a spatřil tytéž tři tisícové bankovky, které tam viděl před promoci (čísla sérií ovšem nekontroloval). Do slavnostního oběda zbývalo ještě dvě a půl hodiny. Pojedu domů, rozhodl se, musím co nejdřív zjistit, jestli duch zmizel.

Cestou domů začal přemýšlet o tom, co by udělal, kdyby babička nezmizela. Znamenalo by to, že se jí nikdy nezabaví? Objevila se vůbec skutečně kvůli tomu, že si vypůjčil peníze? Byl to pouze jeho dohad, zjevení samo jej nikdy nepotvrdilo. Skutečný důvod mohl být mnohem tajemnější, vyžadující dlouhé bádání v alchymistických spisech a dílnách a vedoucí nakonec k úplnému osvícení nebo zatracení — či mohl být zcela prostý: pár cigaret marihuany nebo přepracování.

Nedočkavě vyběhl po schodech k bytu, odemkl a proběhl předsíní do kuchyně, pak do svého pokoje a nakonec nahlédl i ke spolebdlíci. Nikde nic.

„Babí?“ zkusil zavolat. V bytě bylo ticho. Je pryč! Zmizela! Konečně se v klidu vyspí, málem už zapomněl, jak se potom člověk vlastně cítí.

Co ale s penězi? Koupí si za ně něco pěkného, ale ta věc mu nikdy nepřestane celou záležitost připomínat. Nebo to může být ještě horší — věc se mu přestane líbit, ale její magická minulost mu nedovolí ji vyhodit. Stane se z ní koule na noze, kotva, kte-

rou nelze odříznout. Ať už by koupil cokoli, stejně by to ve své podstatě zůstávalo babičkou.

Pryč s přízraky, pryč s kouzelnými dárky! Pryč s pohádkami! Jak se ale peněz zbavit, aniž by tím znovu citýval duchy? Zamyšleně se vydal zpět do centra města na rodinný oběd. Když vystupoval z tramvaje, přišoural se k němu starý ošuntělý muž a oslovil ho:

„Prosím vás, nemáte nějaké drobné? Obávám se, že dnes budu o hladu. Nemám kde bydlet, nemám práci, prosím vás...“ Karel se k němu otočil. Znal ho od vidění: muž často žebřával kolem školy, mezi studenty se šuškal, že býval profesorem, ale po převratu o místo přišel a celý život se mu zhroutil. Obdarovat chudáka! Není to ta nejlepší cesta, jak se zbavit prokletých peněz?

Sáhl pro obálku a podal bezdomovci tři tisíce korun.

„Ale pane, to si od vás nemůžu vzít, to je moc peněz,“ zvedl k němu udivené oči žebřák. Měl v nich ostražitost zvířete, které si není jisté, zda neleze do pasti.

„Jsou vaše, já je nechci,“ odpověděl Karel a vložil mu bankovky do ruky.

„Opravdu? Opravdu jsou moje?“ ptal se stařík a začínal se usmívat. Karel přikývl a oddechl si. Peníze zmizí a prokletí bude pryč, bude konec pohádkám a kouzlům, začne normální a obyčejný život. Žebřák sroloval peníze do úzké trubičky a schoval si ji do kapsy prošoupaného šedého kabátu. Pak se s úsměvem natáhl ke Karlovu uchu a potichu řekl:

„Vidím, že máš dobré srdce, Karlíku. Já nejsem obyčejný dědeček, a tak ti splním tři přání.“

listopad 2006, před promoci

Včelař

Už když předtím vešel do dveří, poznal barman, že tohle nebude obyčejný hráč. Byl oblečený do béžových plátěných kalhot a košile podobné barvy, takže vypadal skoro jako skautský vedoucí nebo spíš cestovatel z koloniální éry, jen tropická přilba mu chyběla. Nedůvěřivě se rozhlížel po skoro prázdném sále, z něhož mu podobným mrkáním odpovídaly barevné hrudi opuštěných hraček automatů. U jednoho stolu pojídala svatčinu skupinka dělníků v zacákaných montérkách, u automatu v rohu se hrbil hubený

muž v špinavé jeansové bundě a vedle telefonu postával nakrátko ostříhaný svalnatý mladík v šustákové sportovní soupravě. Na půl jedenáctou dopoledne v podstatě narváno.

„Dobrý den,“ pozdravil cestovatel a opřel se o lesklou desku barového pultu, „je tohle herna Starlight?“ Název vyslovil se silným americkým akcentem, zřejmě často mluvil anglicky. Barman mlčky přikývl a zcela profesionálně se ubránil pokušení pohlédnout k blikajícímu nápisu nad vchodem.

„Hledám včelaře,“ zašeptal muž, nahýbaje se přes pult.

„Kolik?“ zeptal se barman a stiskl tlačítka automatu na kávu. Ozvalo se prskání a chrochtání a připravený šálek se naplnil tmavou tekutinou. Béžový muž počkal, až přístroj ztichne, a pak odpověděl:

„Dvacet dva tisíc.“

Barman znovu zakýval hlavou a ukázal paží k tmavé rudému závěsu na konci sálu:

„Na konci chodby doprava, proti směru zelených šipek do suterénu a zaklepat na dveře za kotelnou. Bodyguardovi dáte tři sta sedm korun, přesně, jinak vás nepustí dovnitř. Jestli potřebujete rozměnit, stačí říct,“ a zahledl se na talíř plný mincí vedle pípy.

„To je v pořádku,“ usmál se muž, „vybavil jsem se mincemi tak, abych dokázal zaplatit libovolnou sumu.“ Lehce pleskl dlaní o pult, jako by popoháněl koně, a zamířil k závěsu. Bylo slyšet, jak otevírá plechové dveře a rozsvěcí zamřížované žárovky otáčným vypínačem, pak dveře zabouchl a bylo ticho. Barman zvedl šálek s kávou a nesl jej osamělému rannímu hráči.

Chodbou se táhly svazky drátů a trubek, na zdech se střídaly tabulky s nejrůznějšími zákazy a varováními. Zelené šipky ukazovaly směrem k nouzovému východu, opačným směrem klesalo do suterénu betonové schodiště. Kolem dveří do kotelny se válely rozsypané odpadky.

Cestovatel zaklepal na dřevěné dveře za kotelnou. Ozvalo se rachocení zámku a zpoza dveří vyhlédl muž v černé kombi-něze. Z jedné z mnoha kapes na béžových kalhotách se vynořila peněženka a za chvíli již strážný uhýbal stranou, aby vpustil návštěvníka dovnitř.

Místnost byla vybavena jako obyčejná chudá kancelář či školní kabinet. Za umakartovým stolem seděl v přítmi drobný muž a kouřil cigaretu. Příchozí pozdravil a zůstal stát na půl cesty mezi dveřmi a stolem.

„Posaďte se,“ vyzval ho kouřící muž a mávl rukou k židli. Jeho hlas zněl hluboce a pevně. Zavrzala šoupaná židle, cestovatel se posadil a hodnou chvíli bylo ticho. Pak promluvil opět muž za stolem:

„Co si budeme povídat, vím dobře, proč jste přišel. Víم dokonce, kdo vás poslal. Nejsem si ale jist, jestli i vy víte všechno, co byste vědět měl. Takže pěkně jedno po druhém: než se pustím do instrukcí, požádal bych vás o zálohu. Sem na roh stolu.“ Peněženka opět dostala možnost spatřit světlo světa. Její majitel z ní odpočítal šest bankovek a položil je na určené místo.

„Dobrá,“ začal odříkávat kuřák, „za prvé: jste opravdu pevně odhodlán si mě najmout a využít mých služeb?“ Vyčkal kladné odpovědi a pokračoval: „Vybrali jste si dobře. Nechci se chlubit, ale už jenom moje cena mluví za všechno. U našeho řemesla je zvykem, že si za každou akci účtujeme o pětistovku víc než za tu předchozí. Už třiačtyřicetkrát jsem vyrazil do terénu, už třiačtyřicetkrát jsem se dostal do úlu, a co je hlavní, už třiačtyřicetkrát jsem se pak vrátil zpátky.“ Muž na židli uznale pokýval hlavou.

„Jestli se vrátím po čtyřačtyřicáté, bude to štěstí i pro vás — bude to znamenat, že jste přežil. Zaplatíte zbytek peněz a zmizíte, víc-krát se neuvídíme. Kouříte?“ zeptal se náhle bez spojitosti.

„Jen výjimečně,“ odpověděl muž připomínající Emila Holuba, „ale tohle by se snad dalo nazvat vhodnou příležitostí.“ Včelař zamáchl nedokouřenou cigaretu do popelníku a zvedl se stolu krabičku v barevném

obalu. Emil Holub vstal, aby si nabídl, ale včelař na poslední chvíli ucukl rukou a hodil krabičku do pootevřeného šuplíku:

„Od této chvíle ani cigaretu. Až do své výpravy se musíme dokonce vyhýbat zakouřeným místům — včely tabákový kouř neskutečně dráždí.“ Trochu překvapený cestovatel se posadil zpět a zašeptal: „Jistě, jistě.“

Včelař si ho chvíli prohlížel a potom pokračoval v instrukcích: „Vyrazíme pozítří ráno. Sejdeme se na jižním konci nákladového nádraží, budete mít s sebou jenom svačinu, lano a zbytek peněz. Pokud si chcete odnést nějaký med,“ odmlčel se a významně zamrkal, jeho klient kývl hlavou, „vezměte si na něj přiměřeně velkou nádobu. Je pravděpodobné, že cestou z úlu budeme muset utíkat, tak ať s sebou netaháte zbytečnosti.“

„Promiňte,“ vstoupil mu do řeči cestovatel, „myslíte nákladové nádraží tady, nebo na druhém konci města?“

„Tady. Na druhém konci města žijí kromě včel i mravenci, ti by mohli dělat naši věci problémy.“

„Mravenci? Slyšel jsem, že existují lidé, kteří se s nimi umějí vypořádat.“

„Existují,“ připustil včelař, „a organizují se podobně jako my. Ale s mravenečníky já nechci mít nic společného. Jejich styl zabíjení pro zábavu se mi hnusí.“

Takže dál, kde jsem to skončil? Aha, utíkat. To, co máte na sobě, vypadá celkem vhodně, i když bych vám radil spíš šedou barvu, v troskách starých skladů a továren vás lépe schová. Přijďte v pět hodin ráno, nevím sice ještě, do kterého z úlů půjdeme, za nádražím jich je několik desítek, ale je lepší mít trochu rezervu, ke vzdálenějším úlům se jde několik kilometrů.“

„Úl vybereme až na místě?“ zeptal se se zájmem cestovatel.

„Kdepak, to je další důležitá věc. Musím najmout někoho, kdo nám ho vybere, znám pár chlapců, kteří se v tom vyznají velmi dobře a pokaždé vědí, v kterém úlu to nejvíc hučí,“ usmál se šibalsky včelař a dodal: „Jeho služby ale nejsou v ceně, budu potřebovat tři tisíce navíc.“

„To mi nikdo neřekl,“ divil se Emil Holub.

„To je správné, také o tom nikomu neříkejte. Mezi včelaři panuje pověra, že mluvit o tom s kýmkoliv přináší celému záměru smůlu. Ale bez tipaře se neobejdeme, šli bychom skoro jistě na smrt.“

Až akce skončí, prozradím vám místo, kde bude má příští kancelář. Nikdy nebereme dva kšefty v jedné kanceláři — to také nosí smůlu. Vy pak za mnou pošlete dalšího zákazníka, ale musí to být někdo, komu plně důvěřujete. Řeknete mu, že heslo a cena jsou dvaadvacet tisíc pět set, o tipaři budete mlčet. A s nikým jiným než s dalším klientem o mně nemluvte.“

„Rozumím,“ řekl cestovatel, „kdyby se něco doneslo vojsku, byl by to konec.“

Včelař se zamračil: „Konec? Mě by zabili a vy byste se z vězení nedostal. Úly jsou zlatý důl, ale smrtelně nebezpečný. Mohl bych vám vyprávět, jak skončil můj učitel a jak dopadli kamarádi, kteří nebyli dost ostražití a opatrní.“

„Raději snad ani ne,“ namítl cestovatel.

„Dobrá,“ vstal včelař ze židle, „to je všechno. Dobře si pamatujte, co jsem vám řekl, ale raději to nikam nezapisujte. Uvidíme se pozítří.“

Muž ve skautském úboru také vstal, rozloučil se a zamířil ke dveřím. Strážný mu je otevřel a řekl: „Jděte nouzovým východem přes dvůr. Tam přelezete zídku a vrátíte se do herny od záchodků.“ Sledoval ho přimhouřenýma očima, jak mizí v chodbě za kotelnou, když tu náhle zaklel a otočil se na včelaře: „Mizíme. Máme jen pár minut.“

„Jseš si jistý? Určitě byl od nich?“ zeptal se včelař a sypal do kožené kabely obsah několika šuplíků.

„Na sto procent,“ odpověděl strážný a zaklepal si na hýždě, „viděl jsem úplně přesně, jak mu na zadku z kalhot kouká žihadlo.“

srpen 2005, bzz bzz

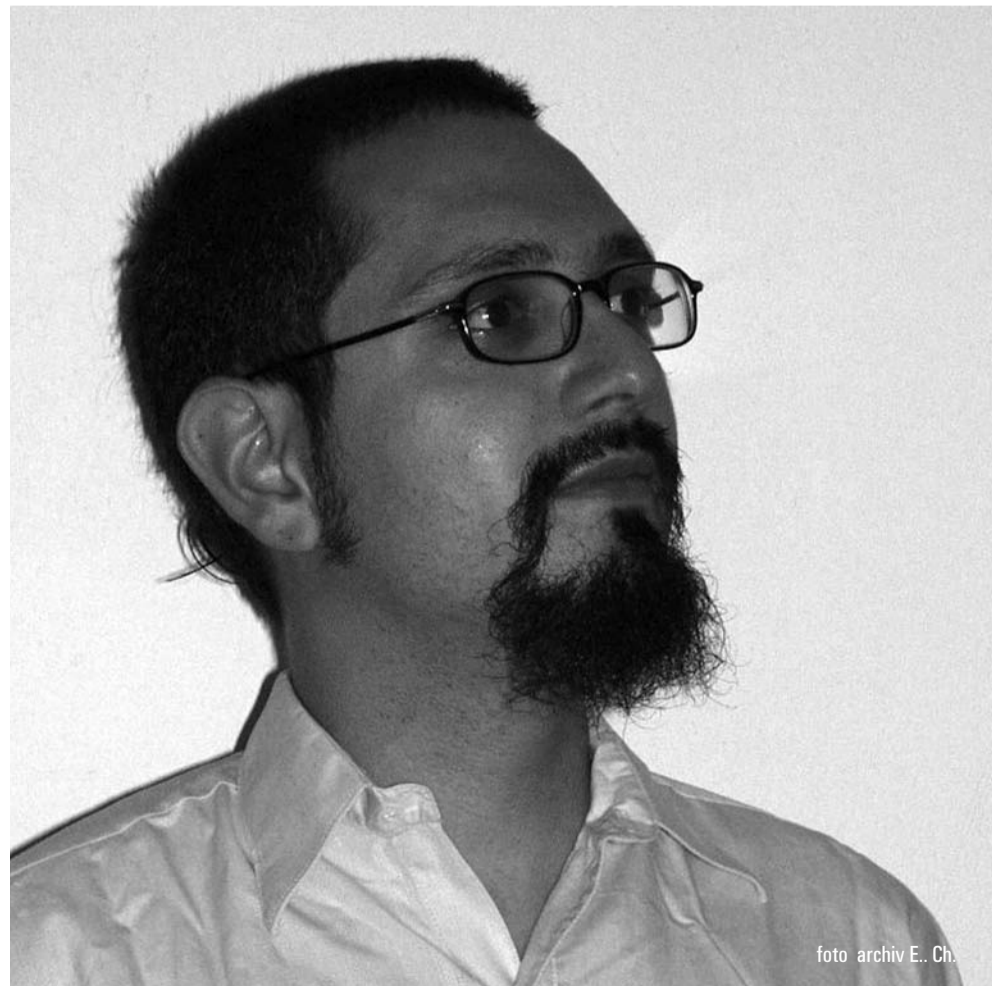

foto archiv E. Ch.

E. Choroba (nar. roku 1976 v Praze) žije v Kladně, pracuje na Univerzitě Karlově v Praze. Je členem hudebních skupin *Chorea minor* a *Půlnoční Marie*. Zastává místo redaktora internetového literárního čtvrtletníku *Wagon*. Své texty dosud publikoval jen na internetu.

králík nám okousal kolena zevnitř

Filip Špecián

Na konci věku se otevírala brána
a zpoza ní ostré světlo oslepovalo.
Stopy od krve, třešní a vajec
už nechtěly být vyprány.
Ušlý zisk se zachytil v síti,
přes překážku neexistujícího tvora.
Hodnota se stala bytostí.
Ryzost všedních dnů se měnila tempem zabijáka psů.
Symetrická vyčerpanost kalila vodu.
Kaluz před krmelcem měla tvar Evropy
a kupující klopytali v zrcadlení svém.

Ve snu byla třpytivá báseň
a snem bylo nebe.
Uslintaný kolečko se vpíjelo do labutího nitra.
Bílého a bez vnitřností.
Oči se schovaly do těla
a tělo se proměnilo v pevnost.
Klíče nikdo neměl.

Ostré slunko proploovalo stráněmi Řípu.
Udivené tváři tisklo dávnou pochodeň.
Pohled shora potvrdil nekonečno.
Byla to past.
Past národa českého.
Byla to dobrá, měkká past.

Nebe zatáhlo záda,
chmurně se zalilo masou.
Po chvíli zas slunce vysvitlo
a sníh to pověděl dál.
Řekl to mraku ze spodu
a ten to převyprávěl polím.
Ty si to nechaly pro sebe,
až do žní.
Pak nám to prozradí.
A co na to my?
Prd, prd a nic.

...

Slunce strkalo stín mraku z pole pryč
a ten se nechtěl snadno vzdát.
Ještěže přišel na pomoc vítr.
Už jsem nedoufal, že to vyhrajou.
Všichni měli hlad.
Všichni chtěli světlo.
Čedič, mech i šípek.

Vesnice byly sestry
a pole mezi nimi byly známé příbuzné.
Byla to rodina,
Česká rodina.
Silnice byly žíly
a někde tekla ropa.
Stromy se tomu smály.
Tryskáč přepůlil oblohu
a rozdělil tak hřiště na domácí a hosté.
Nikdo mu to neměl za zlé.
Co s tím taky mohli dělat?

Postní doba přinášela
čiré vlny bytí.
Tiskla pravdu.
Odnášela odpad.
A v tom stínu se cítil
nejeden paprsek dobře.
Symfonie byla slyšet všude.
Zase mohla hrát.
Zase byla slyšet.
A lidé peněz začínali naslouchat odspodu.

Život si říkal o život.
Klitoris před pláštěnkou se
v tom vodopádu
houpal dost neukázněně.
Spoutaná věrnost se chtěla
zamčená ve vedlejší místnosti.
Prázdnota chtěla být plná.
Plnost chtěla být prázdná.
Slova byla zbytečná.
Otisky prstů jako déšť.

I déšť se umí smát.
Stromy, keře a květiny
byly písmena a v nich

zakletá věštba.
Příplul mrak
a spolkl slunce jako kapr.

Ulice se blyštily po kyselém dešti.
Lampy na to tiše kývaly.
Většina lidí spala a čoklové to věděli.
Taky si nechtěli hrát.
Byli přežraný granulema.
Vítr to všechno spojoval
a dělal si z toho legraci.
Mělo to takhle být.

Jako první začaly vrzat popeláři.
Skřípot se brzy prolil skrze labutě
a vtloukl impuls bdělého života.
Dřív než budík.

Potom voda roznesla tu novinu o probuzení.
Společně se sousedovými hovny to rozkřikly do světa.
A pak to všichni rozjeli ve velkém,
až se spustili vodotrysky v centrech.

Přiletělo
nové světlo,
nový den,
nový život.

...

Kolem těla byla mlha
a kolem mlhy mlíko.
Mlíko bylo polotučné
a nedalo se pít, ale jenom dýchat.

Vydal se v mléce do města
a tam potkal tříkolku.
Mírně jedovatou,
středně vyjetou.
Měla oranžovej velkej klakson.
Nikdo ji nechtěl vstoupit do cesty.
Jezdila si kde chtěla.
Měla na to papíry
a různá povolení.
Áčko,
béčko,
céčko.
I na traktor.
To když jela
do přírody
na bylinky.

Nikdy nebourala.
Ale vše za ní
zůstávalo mrtvé.

...

Hledal brýle... ty pravé.
Ty co nikdy nezkreslují.
Kde se paprsek neláme.
Za kterými je vše ve skutečnosti.

Čím déle je hledal
tím více byl slepější.
A pak už boural do všeho.
Potácel se ulicemi a zakopával.

Poznal vždy, když došel k útesu.
Byl tam silnější vítr, chlad a vlhko.
Otočil se a šel zas opačným směrem.

Po deseti letech už chodil jen po čtyřech.
Měl odřený kolena a prsty ztrácely cit.
I tak ale ohmatával vše, co mu přišlo pod ruce.
A pak... pak tam spadl.
Byly tam i ty brýle,
které už nemusel nasazovat,
protože to věděl... byl konečně ve své zemi.

Nastoupil na paprsek
a letěl zkontrolovat stav helia.
Když se vracel, uviděl ten děsnej bordel.
Uklízečka nikde.

S omrzlým obličejem.
Ani kbelík tu nemají.
Trefil ho nápad - za dvě stě let postaví
kosmickou sběrnou kovů.

Pak přistál:
„co chcete za satelitní materiál?“
„Dvě kila mandarinek s pečkama.“
„tak to by šlo.“

...

Rozmlouvá se svou mlžinou
a je mu dobře.
Vstupenky se rozdávaj v lese,
houby to nejsou.

Obkročmo
a skrz město se tam dostanete.
Komáři dál chlastali
a klíšata vyráběly encefalitidis.
Každou chvíli by se měla stavit další jednotka.

Projděte,
do dalšího kola.
Tam už jenom rostliny.
A zima
a teplo.
A ponožky
a větrák.

(...)

V maštali byl přivázaný žigulík
a neměl hlad.
Jenom smrděl od nafty.
A když se vzbudil,
sen si sebou táhnul vidle.
Kopýtko měl gumový.
Ustláno měl v oleji.
Špačkové kroutili hlavičkami.
Věci byly znovu daný.

Omdlávala při pohledu na krajinu:
„Teda taková Země. To je něco.“
Osahávala ji od útlého dětství.
Česala se v lesích a dýchala vodou.
A skály byly vnitřnostmi.
Byla to matka, to poznala.
„Ale kde je otec?“
Zbabělec.
Asi někdy zmizel ve tmě.
A teď ji podvádí z cizími planetkami.
Mladšími,
hezčími,
vlhčími.

Plodnějšími?
Asi ne.“

Filip Špecián (nar. 1978 v Mostě) vystudoval fotografii v Děčíně, dosud publikoval pouze časopisecky

Michal Matzenauer

...

A Jackson Pollock se v nebi usmívá
a umělci si opět rozdávají ceny
a Jackson Pollock se v nebi usmívá
a říká si že kdyby uměl to co oni
taky by určitě dostal nějakou cenu
a usmívá se v nebi

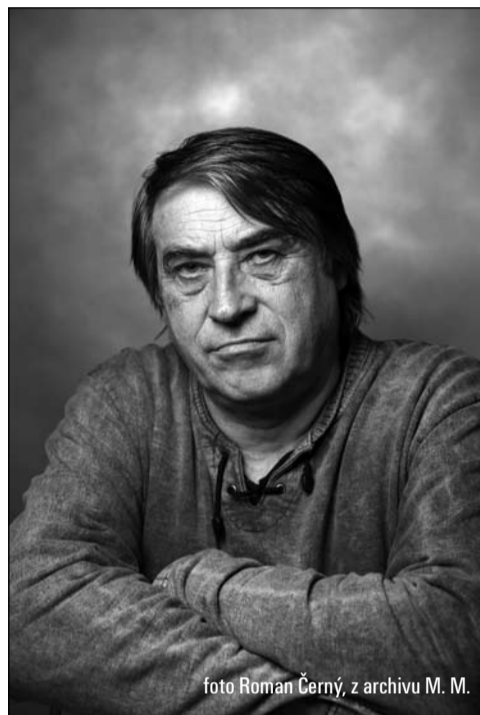

foto Roman Černý, z archivu M. M.

Michal Matzenauer (nar. 1947, Praha) své mládí prožil ve Vsetíně, od roku 1967 žije a pracuje v Praze. Uměleckému světu přispívá tvůrčími počiny jednak jako básník, jednak jako výtvarník. Své výtvarné dílo hojně vystavuje u nás i v zahraničí, mimo jiné v Itálii, Polsku, Německu, Francii, Rumunsku, samostatně i skupinově. V samizdatové edici *Popelnice* vyšly v osmdesátých letech jeho básnické sbírky *Alkohol v krvi* a *Pokročilá doba*, po roce 1989 publikoval sbírky poezie *Postavy na zapracování* (*Inverze*, Praha 1993), *Životopisy a jiné básně* (*Dauphin*, Praha 2002) a sbírku s vlastním výtvarným doprovodem *Soukromý labyrint* (*dybbuk*, Praha 2009). Jeho básně vycházejí též v různých literárních sbornících a časopisech.

Krutá

Krutá
když při mešní hudbě
ucítí pastičku
a uslyší zvuk
který by jí měl něco připomínat

Zavane vítr
a po dlouhém slově „nesmrtelný“
nastane klid

Variace I.

A větve vrby hladí hladinu potoka
A hladina potoka hladí větve vrby
Paměť doteků sahá do moře

Variace II.

Na břehu řeky
se válejí básníci
(Kdo jiný se umí válet u řeky
když ne básníci)
a pijí víno

Pijí víno
pozorují hladinu
a jejich básně
odplouvají nezadržitelně
až do moře

...

Zlatolící
Přes tvář vrásky hozené
jak biče
usouzené uzlíky
v tratolišti vzpomínek

Zlatoústý
Vkládá pražené mandle
na místa
pro nás nekonečného
stálého zapomnění

Zlatoooký
Nevidí hliněný sud
tak pánev
stále připravené pro
věčně usouzený čas

...

Jiný uprostřed
Krása a chlapec
Ledová radost
Křídla bez srdce

Prameny hoří
Radosti klín
Umírá v mladosti
Na ruce stín

Zavřená dlaň
Vstáváme v mlčení
Dva dlouzí vychrtlí
Ke dnu se sklánějí

V řece však neloví
Hledají kameny
Kameny ztrácí se
A mizí na nebi

Sen

Sen v síni
dva zakopaní psi
kteří mne lákají
vzdálit se ode vsi

Není mi hejno much
Není mi dvakrát pět
Není mi ani kůň
Není mi ani led

Chodím tam celý den
a hledám možnosti
Chce se mi zevnitř ven
zbavit se úzkosti

Jakpak jen vzdálit se
A jak se přiblížit
Nutí mne změnit se
Mám kolem jenom jít
Sen v síni
Sen

Tichý život

Tichý život
Stál před zrcadlem
jak blázen

Pozdě
Příliš pozdě
Opravdu
Někdo křičí vražda
Stala se vražda

Ano
Ještě zůstalo mnoho lidí
na další vraždy

(Z knihy, kterou chystá k vydání nakladatelství dybbuk)

VÝLOV

Tentokrát se ve Výlovu zaměříme na dvě starší knižky básní, které bůhví proč propadly recenzním sítem. V obou případech jde o sbírky velmi kvalitní, a přestože jsou odlišné jako den a noc, jsou obě bezpochyby stejně hodny čtenářského zájmu.

Dedikací Raineru Maria Rilkemu, zachránce duší věcí hmatatelných je uvedena sbírka **Gustava Erharta** (1951), která – stejně jako jeho předchozí básnické opusy – začíná na písmeno P: *Poděl Pyrifleghetónu* (*dybbuk*, Praha 2006). Pyrifleghetón, jedna z pěti řek podzemí (těmi dalšími jsou Styx, Acherón, Kókytos a Léthé, byť jejich názvy i počet se u různých autorů liší), je řekou ohně. Ohnivá, dusná, spalující a plamenná je i Erhartova dikce a metaforika. Tak jako oheň taví vše, co pohltí, tak Erhartův jazyk taví mnoho zdrojů a mnoho inspirací v básně, jako je např. *Otec krále Ubu*: „Ten jarý / cyklista / co jmenoval se / Jarry / všechny své svízele / jedinou střelou / do zrcadla / zabil“ nebo *Poděkování augurům*: „Aksamitky mi nikdy / nikdy nedávej / Vyrostly z Tagesových slov / a temno zítřka / z nich si přivlastnily / Zaorej do paměti hluboké / krysťal ze Speranzy / a všechny / příští.“ Jako by zde ožíval eklektický duch dekadence, jako by se znovu ozývaly aristokraticky povýšené

vzdechy. Není divu, Erhart je vystudovaný kunsthistorik a jeho pansensuální lyrika mistry připomene Huymanse v období *Naruby*: „Odhozen za sen / makadam nebe / bílý plam měsíce / stále více zebe / zoufalec pro zítřek / není dnes sám / v objetí tiskne ho / samotná Hébé.“ Velmi častá aliterace a asonance dodává již tak dost hudebním veršům další zvukový rozměr. Obzvláště ony asonance (a konsonance) vytvářejí mocné napětí: „Svět – citrón svrásklý / mrštěný zpátky / do Božího oka / po Soudu posledním / nového zrození / se za trest dočká.“ Další dimenzi dodávají Erhartově poezii makarónské verše (latinské, anglické, německé), které knihu zvláštním způsobem kosmopolitizují, a opět tak připomínají básnický i kritický okruh *Moderní revue*.

Erhartova sbírka má opravdu různorodé polohy: od již zmíněné dekadentní přes aforistickou („Zlo které nemá jméno / je peklem vždýcky vyslyšeno“, b. *Jen tak mimochodem*) až snad k lidové („Fáma se o tobě / člověče / šíří: / Chlamec jsi / jenž se zachytil / když Žití rundel / padal / ve vesmírné / díži“, b. *Drolerie*). Tento tavicí kotlík je Erhartovou básnickou licencí a „mlaskavý“ čtenář si na výsledné tavenině jistě pochutná, byť si možná spálí jazyk.

Zcela odlišná je sbírka **Jizvy** (*Soliton.cz*, 2008) s podtitulem *Z pozůstalosti pětépáka*

Raimunda Kolmaše, kterou napsal rodák z Holice u Olomouce **Radoslav Kutra** (1925). Sbírkou tvoří oddíly *Němá výčitka*, *Pětépácké motivy*, *Jizvy*, *Puklá dlaň*, *Anděl a múza*, *Zpráva o stvoření*, *Teologické sloky* a variace sonetového věnce s příznačným názvem *Růženec*.

Odlišná je tato sbírka především výrazně vyšší tvarovou i významovou vyrovnaností. Naprostou většinu knihy (tj. pouze s výjimkou oddílu *Puklá dlaň* a závěrečné části *Jizev*) tvoří trojverší a čtyřverší, které se v koncovém *Růženci* navíc potkávají v sonetech.

„*Radoslav Kutra ve svých básních mísí v různých poměrech banální civilnost a exaltovanou obraznost, čímž dosahuje až překvapivě silného efektu*“, napsal v recenzi na předchozí Kutrovu sbírku, velmi pozdní debut *Já a Prominent*, která je tvořena z větší části moderními variacemi sonetu, Karel Kolařík (*Tvar* č. 14/2006). Totéž se dá říci i o *Jizvách*, s tím rozdílem, že akcentován je v tomto případě exaltovaně obrazný pól. Rovněž se dá i o této sbírce říci to, co zmínil už Kolařík, totiž že je neprávem opomíjená (o tom svědčí i fakt, že se kniha dostala do *Výlovu*).

S Kolaříkem však už bohužel opakovat nemůžeme, že kniha „*zaujme čtenáře již svou vydařenou knižní úpravou. Skvělý tisk,*

originální typografie stylizovaná jako nepravidelný strojopis a početné reprodukce Kutrových černobílých kreseb“ (ibid.). Ani jedno z toho totiž v této brožované sbířeče nenajdeme: tisk i zvolený font jsou zcela standardní, to samé platí i o typografii a ilustrace se v knize nevyskytují. Je to jistě i tím, že zatímco předchozí opus vydalo Muzeum umění Olomouc a Kunstseminar Luzern (který v roce 1973 Kutra založil), *Jizvy* vycházejí v brněnském občanském družství *Soliton.cz*.

Jistěže Kutra občas střílí vedle a nechá se unést vlastním hlasem: „*vyvolávat život z vody ve vzduchu a ze souše / člověk teprve předembryo už se cítil přenošen / už už se chtěl stát kdyby mohl jenomže*.“ Opravdu si však nemyslím to, co na internetovém *Portálu české literatury* napsal Ivo Harák – že „*se poezie z jeho veršů trapně vytrácí*“ a že „*je svým textem spíše vláčen, než aby jej pevnou rukou vedl*“. Mám pocit, že tady se nechal vláčet spíše recenzent.

Erhartova a Kutrova sbírka se od sebe velmi liší, ale jsem toho názoru, že obě spojuje pevnost básnického slova, přesvědčenost a zkušenost. Ani jedna se nejspíš nestane „*knihou něčího srdce*“, ale ono je to možná dobře. Jen ten, kdo opravdu hledá, opravdu najde.

Ondřej Hanus

**KDO NEČET,
SMUTNĚ ŽIL****Zuzana Navarová: Andělská pošta
Host, Brno 2009**

Když v prosinci 2004 předčasně a pro mnohé nečekaně zemřela písničkářka Zuzana Navarová, dalo se očekávat, že podnikaví jedinci využijí komerční potenciál s tím spojený a přispěchají s kvantou monografií a hudebních nosičů zaštitěných zpěvaččiným jménem. Kromě kompilačního alba *Smutkům na kabát* (2005), dramaturgicky poněkud obdoby a celkově spíše zbytečného, se objevily už další počiny v tomto směru neobjevily a teprve nyní, po téměř pěti letech, přichází na trh výbor Navarové písňových textů. Časový odstup věci rozhodně prospěl a dal vzniknout publikaci vedené sice s pietou, avšak bez patosu a až s úzkostlivou pečlivostí.

Kniha představuje texty Zuzany Navarové z let 1998–2004, tj. z období, kdy spolupracovala s kolumbijským hudebníkem Ivanem Gutiérrezem a následně se skupinou Koa. Jak je uvedeno v ediční poznámce, na výslovné přání autorky nebyly do svazku zahrnuty písně z období skupiny Nerez. Právě to však může být pro fanoušky, kteří sledovali zpěvaččinu tvorbu od počátku, největším zklamáním. Knižní výbor, jakkoli svědomitě připravený, tím působí polovičatě a neumožňuje sledovat vývoj autorčiny poetiky v patřičné úplnosti. Málo našich písničkářů přitom prošlo ve své tvorbě tak radikálními proměnami jako právě Navarová. Její texty z 80. a počátku 90. let se vzpírají stručné a jednoznačné interpretaci, představují nekompromisní, na dřevě obnaženou sebereflexi, temnou a deziluzivní, jež výrazně inklinuje k surrealistické

imaginaci. Třebaže byla Navarová v éře spolupráce s Vitem Sázavským a Zdeňkem Vřešťálem vnímána především jako zpěvačka a méně jako textařka, troufám si tvrdit, že právě díky jejím textům je dodnes Nerez považován za soubor, který nebývale posunul limity a konvence české folkové scény. Tím, že texty z daného období v *Andělské poště* chybějí, je čtenář bohužel ochuzen o možnost tuto skutečnost posoudit. Co naplat, respekt k poslednímu přání autorky je u seriózní publikace bezpochyby na místě. V souvislosti s ediční prací Hany Svanovské se proto můžeme pozastavit nanejvýš nad tajuplným způsobem řazení jednotlivých textů, který je buďto nahodilý, nebo probíhá podle bližší neurčeného klíče, očividně však příliš nesouvisí s chronologií vzniku písniček, jejich pořadím na albech ani s tematikou.

Po odchodu z Nerezu a krátkém mezidobí, kdy Navarová prezentovala převážně skladby Gutiérezovy, se v druhé polovině 90. let znovu vrátila k vlastní tvorbě. Jak však sama podotýká, způsob psaní úplně změnila a namísto zašifrovaných obrazů se nyní přiklonila k co nejsrozumitelnější, až průzračně čisté výpovědi, aniž by ovšem sklouzla k primitivní podbíživosti masám. Jak po stránce hudební, tak po stránce textů vstoupily do jejího světa „barvy všechny“ – lidová píseň, starosvětský valčík, klezmer, country, romský folklór, proslulá uvolněnost karibských rytmů, celkové pak výsměch malosti a upjatosti. Z šedivé Prahy 80. let jako bychom se dostali do buše kdesi na pomezí latinské Ameriky a jižních Čech, kde uprostřed šťavnatě zeleně dochází k mytickému setkání slonů, šneků, Josefa Lady a Jacquese Cousteaua.

Někdejší kumulace neproniknutelných metafor nyní ustoupila nápaditým slovním

hříčkám a bohatství neotřelých rýmů („*vem ji nešť / i / tokaj z Pešti*“, „*pět ran do čepice / i Jarka nohavice*“). Objevuje se také řada aluzivních momentů ve vztahu k domácímu či světovému umění („*pod kamenem potkan*“, „*ta dolce vita – dívka s pistolí / číhá na zloděje kol*“). Odzbrojujícím vtípem se autorka dokonce vypořádává se společenskými událostmi druhdy medializovanými, ač postupně pozapomenutými („*Dáša ruší, hvízdá*“). Charakteristickým rysem tvorby Zuzany Navarové je kontrastní napětí mezi exotičností a každodenností („*k nebesům z Himaláje / teď křičím Pepíku*“) a rovněž časté užití makaronských veršů, v nichž se střídá čeština s romštinou, španělštinou, jidiš apod. Jako jakýsi protipól těchto kosmopolitních tendencí funguje užití typicky českých rčení a úsloví a rovněž četný výskyt tuzemských reálií, ať už jsou pojmenovány doslovně (pražské čtvrti, české řeky a města včetně zpěvaččina rodného Hradce Králové), nebo přeneseně („*kamennej most*“). Toto přimknutí se k domovu zároveň vypovídá o postupném zakotvení a vnitřním zklidnění, kterým autorka prošla během 90. let po ukončení činnosti v Nerezu.

I přes smířlivost a převažující optimismus většiny textů zde otištěných nemůžeme však říci, že by zcela vymizely pocity melancholie. Zejména v posledním období skryté nabývají na síle motivy smrti, bolesti a úniku z pozemských strastí, vedeny snad i jakousi předtuchou. Vrcholným momentem této linie je posmutnělý, suchý humor v bluesové *Zatím hodně pus*. V názvacích se vrací i dříve velmi frekventované motivy erotické, jejichž ztvárněním Navarová částečně obnovuje i surrealistickou obrazivost („*nohy do medu se bořily / a ticho šumělo a vonělo*“); v rámci celku jde však už spíš o příklady ojedinělé.

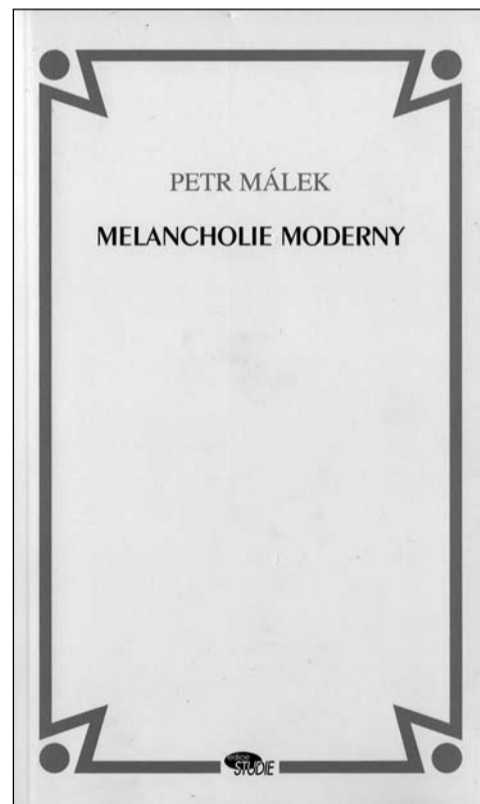
Přibližně tři desítky písňových textů jsou doplněny osmi fejetonisticky laděnými vzpomínkami, které autorka věnovala svým přátelům a hudebním kolegům (Karlů Plíhalovi, Slávku Janouškovi, sourozencům Ulrychovým apod.). Zařazení těchto krátkých črt lze vítat už vzhledem k tomu, že byly publikovány v časopise *Neon*, jenž vycházel pouze krátce a dostupnost jeho starších čísel je dnes už omezená. K pestrosti *Andělské pošty* přispívá dále přetištění dvou časopiseckých rozhovorů z posledního roku autorčina života, sumarizující pohled hudebního kritika Pavla Klusáka a velmi zdařilý, fundovaný doslov Hany Svanovské. Vkusně a decentně působí i oddíl tzv. (*Ne*)*opožděných dopisů*, diskutabilní je v tomto směru snad jen zařazení nekrologu Jana Rejžka, který poctu Zuzaně Navarové spojil nepříliš taktně s urážkou kdekoho dalšího, folkovým publicistou Michalem Juppem Konečným počínaje a „*playbackovými silikonovými androidními pop stařenami*“ konče.

Navzdory uvedeným (spíše marginálním) výtčím je soubor *Andělská pošta* reprezentativním a důstojným shrnutím závěrečné a bezesporu vrcholné etapy tvorby jedné z našich neoriginálnějších písničkářek, která se nebála překračovat hranice geografické, žánrové ani tematické. Mám-li s trochou nadsázky parafrázovat jeden z veršů písně *Svátek má Žofie*, nezbyvá než dodat: Kdo nečet’ a neslyšel Navarovou, smutně žil.

Zuzana Zemanová**HLOUBAVCOVA INSCENACE
„POSLEDNÍ PŘÍLEŽITOSTI“****Petr Málek:
Melancholie moderny.
Alegorie • Vypravěč • Smrt
Dauphin, Praha 2008**

V čase, kdy nakladatelství *Oikoymenth* zahájilo prvním svazkem vydávání výboru z prací W. Benjamin (stejněmu domu přitom vděčíme za nedávnou trojsvazkovou edici Bouretzova pojednání *Svědkové budoucího času*, včetně kapitoly o Benjaminovi), stojí tu kniha Petra Mála jako v českém prostředí takřka bezprecedentní příklad toho, jak mohou být Benjaminovy výhledy inspirativní.

Komplikovaný, nesnadno dostupný horizont Benjaminova uvažování se stal privilegovaným průvodcem, protějškem textům evropské „moderny“, v Málkově výběru zejména textům Franze Kafky, Richarda Weinerja, Marcela Prousta a Bruna Schulze. Benjaminův melancholizující způsob artikulace kulturních jevů dominuje četbě, organizuje ji motivicky: Málek se ujímá určitých figur, rozvíjí, čte jejich prizmatem dílčí texty. Následuje Benjamin také tehdy, když z jeho filozofie jazyka činí obtížný, nicméně klíčový moment svých výkladů. Tak jako Benjamin, i on zapisuje jazyk na straně pádu (ustavičného selhávání) i s výhledem spásy, tak jako Benjamin, i on rozumí literatuře, vypravěčství „moderny“ z propasti, do níž padl jazyk, v okamžiku, kdy se stal nástrojem, aparát neustávajícího zmatku, setrvalé vzdálenosti od rajskeho stavu (viz pozoruhodný postřeh mířící analogicky k pasážím Foucaultovy práce *Slova a věci*, s. 110–116). Málek pokračuje v myšlení barokní (truchloherní), potažmo modernistické alegorie jako paradoxního vtělení (zápisu) katastrofy i (byť jen v záblesku) vykoupení, tj.

neporušené jednoty slova a světa, jednoty založené stvořením. V tomto pojetí alegorie obnažuje stav věcí, to, co se ukazuje jako ruina, nicméně míří za sebe: trosky znamenají (někdejší) celistvost.

Málek rozvážně sdílí Benjaminovu metodu, značeno v pojmech *konstelace* a *konfigurace* aj., viz Málkovo explicitní, deklarativní: „*Benjaminovo vymezení rétorické figury astrálních souvislostí [koncipované v *Původu německé truchlohry*] vědomě překračujeme, využívajíce především obrazného a metaforického potenciálu pojmu konstelace: myšlení v troskách, fragmentech a rozptýlení nachází tu v alegorii hvězdné konstelace myšlenkový model založený na porovnávání a objevování konjunkcí (ana-*

logii a paralel) »extrémů« či »krajností« (s. 177). Na jiném místě autor svůj zájem specifikuje v distanci vůči re/konstrukcím „*genetické vazby*“, zajímá ho „*vztah typologický či referenční*“ (s. 182), něco sdílného, něco, co se vrací. Tyto „*vracející se obrazy*“ (s. 233; také: „*privilegovaný obraz*“, s. 208) však nepředstavují něco, co je nasnadě. Vyžadují kontemplaci, citlivost k odstínům v dílčích afinitách. Soustředění, schopnost a ochota jemně se zavrtávat a protkávat („*Nechme se tedy vést obrazivostí*“, s. 234) jsou předností Málkova naturelu – to, co by jinak zůstalo vězet v konstatování obecných figur, v jeho konkrétních, detailních „*zastaveních*“ (a Benjamin málokdy přestává nahlížet přes rameno: napovídá, „*vede ruku!*“), nanovo září významem. Odtud událost Málkova návratu, komentáře k *Babičce* B. Němcové (s. 101–110), ale třeba i drobné interpretace Wendersova filmu *Nebe nad Berlínem*, ostatně nejvýraznější připomínky kinematografie jako Málkovy souběžné inspirace – škoda jenom, že výměr zakládající knihu neumožnil vřazení Málkova staršího uhrančivého textu o Godardově *Pohrdání* (*Illuminace*, 2000).

Málek nejednou upozorňuje na svou situaci, ne nepodobnou tomu, co s Gershom Scholem líčí v pojednání o „*zjevení a tradici jako náboženských kategoriích*“ jako peripetii komentáře, detekce signatur (*Davidova hvězda*, Praha, 1995). Je tu ale jeden zásadní rozdíl: Benjamin ani Málek nedešifrují tóru, stopují signatury v jevech „moderny“, stopují naději v rozvalinách, v inscenacích trhlin, protože – zdá se – jinde už to není možné. Málkova kniha bude čtena jako součást literárněvědného provozu, přesahuje jej nicméně – právě tam, kde se pokouší stopovat účast literární výpovědi v dramatu (dědičné) viny, vyhnanství a naděje.

Michal Topor

INZERCE

€

DIVADLO NA **Zábradlí**

DIVADLO ČESKÝCH A SVĚTOVÝCH PREMIÉR

Ř Í J E N

1. čt / MILADA / J. Pokorný / režie J. Ornest
2. pá / KONCERT PRO EMILKU / jeviště / HOST
3. so / ZÁZRAK V ČERNÉM DOMĚ / M. Uhde / režie J. Nvota
4. ne / nehrajeme
5. po / ŘEDITELÉ / D. Besse / režie M. Záchenská
6. út / PERFECT DAYS / L. Lochhead / režie A. Nellis
7. st / SARABANDA / I. Bergman / režie J. Pokorný
8. čt / CESTA HOŘÍČÍHO MUŽE / K. McAllister / režie M. Záchenská
20.45 / NAŠÍ NAŠÍ FURIANTI / Osvěny Fresh Film Festu
9. pá / NEXT WAVE / festival / HOST
10. so / PLATONOV JE DAREBÁK! / A. P. Čechov / režie J. Pokorný
11. ne / nehrajeme
12. po / KOMPLIC / F. Dürrenmatt / režie D. Czesany
13. út / PERFECT DAYS / L. Lochhead / režie A. Nellis
14. st / 35,4 VYPADÁME JAKO BLBCI / G. Rodríguezová / režie J. Šiktancová
15. čt / PÍSKOVIŠTĚ / M. Walczak / režie J. Pokorný / EK
20.30 / STRÁŽCE KOUZEL, Jak je sladké tvoje zvanění / Osvěny FFF
16. pá / GAZDINA ROBA / Preissova / Pokorný / **deniéra**
17. so / MILADA / J. Pokorný / režie J. Ornest
18. ne / ČESKÁ PORNOGRAFIE / host
19. po / CESTA HOŘÍČÍHO MUŽE / K. McAllister / režie M. Záchenská
20. út / PLATONOV JE DAREBÁK! / A. P. Čechov / režie J. Pokorný
21. st / BLANCHE A MARIE / P. O. Enquist / režie J. Nebeský
22. čt / MY, HRDINOVÉ / J.-L. Lagarce / režie J. Nvota
22.00 / REVIZOR / Osvěny FFF
23. pá / PODNĚCOVÁNÍ A TREST / režie J. Ornest / EK
24. so / ŘEDITELÉ / D. Besse / režie M. Záchenská
25. ne / 89 TŘENAŽER JEDNÉ REVOLUCE / EK / host
26. po / ZÁZRAK V ČERNÉM DOMĚ / M. Uhde / režie J. Nvota
27. út / KOMPLIC / F. Dürrenmatt / režie D. Czesany
28. st / PERFECT DAYS / L. Lochhead / režie A. Nellis
29. čt / TARTUFFE GAMES / veřejná generálka / 11.00
19.00 / Studio Kroměříž hledá svou tvář, Sprayem po zdech / Osvěny
30. pá / TARTUFFE GAMES / premiéra / Molière a kolektiv / režie J. Frič

Pokladna otevřena po – pá od 14 do 20 h. Tel: 222 868 868
rezervace e-mail: pokladna@nazabradli.cz
www.nazabradli.cz
Začátky představení v 19.00, není-li uvedeno jinak

LETMÝ MINARET

Jiří Staněk: Pornofilie
Druhé město, Brno 2009

„Ten chlapec nikdy nebyl já / Zda líbal tě či nelíbal / Na tom dnes nezáleží“ – ten chlapec byl jsi Ty, a zda tehdy líbals ji, na tom dnes, kdo ví proč, záleží. Tak jako složité testy přináší psychologům materiál pro zobecněné zaškátulkování mysli, tak jsou básně obrazem jedinečnosti duše. Staňkova fascinace juvenilní krásou (četné básně o pannách a maturantkách) tkví patrně v jeho vlastních jinošských letech, o nichž píše též často, ale s menší otevřeností – je tu cítit cosi nevyčteného, cosi, co je zřídlem palčivé šířivosti a celkového množství jeho veršů, o němž bude ještě řeč.

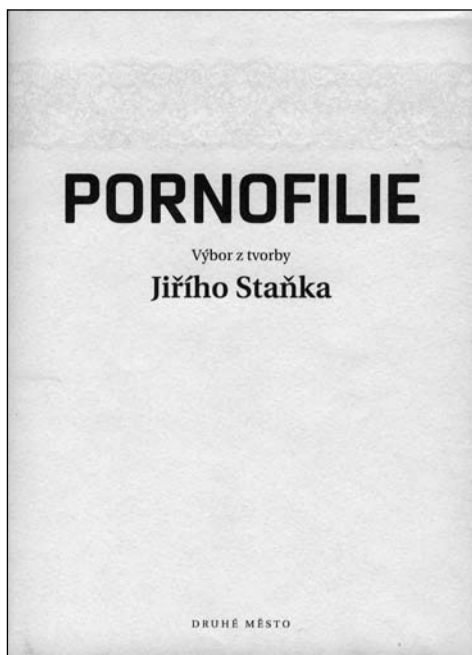
Básně Jiřího Staňky nejsou melancholické, ale stojí za nimi smutek, jako by autor i v té nejpřírodnější strofě nad modří a pod zelení stále cítil čern. Smutek voyeurů, který se ptá: „Jak unést tu letmost?“ Zraňování se barvou, tvarem, krásou: „Tam kde svár spáry Dlouhá puklina / Po létech kamene a žilách slíd / Kořeny dynamit A také rozchodník / ... Pichlavost jehlic drzý malachit ta barva / Spečenost borky horkého bochníku / Na omak aksamit a loďky z oně kůry.“ Častá, výrazná a dobře zvládnutá je u Staňky záliba ve zvuku, jakožto nedílné součásti významu: „Zlom mozolů v mollu lomu / Na znělec fonolit / ... Z kopce o přestávce výhled / V kadeř zelené nížiny v níž ohař / Ohře aportuje v své tlamě řady chmelnic / ... Jen ovocnářská loď Někam po proudu / Jako náš život.“ Staněk ovšem také: „Mučí jazyk aby řekl vše / a ten se zdráhá.“

To mučení je zbraň dvousečná. Aby byla jednoznačně dobrá, musel by básník (sám citlivý a zranitelný) najít dost síly k mučení se vracet. Takto se zdá, že zdráhající se jazyk vpašuje často do básně i všelijaké své klíčky – zkratka, někdy se Jiří Staněk snaží nacpat do básně i to, co už jí škodí. To se

ovšem stává každému básníkovi a od toho je následná tvrdě nesentimentální práce, která občas Staňkovým básním chybí. Tak například můžeme číst verš v závorce: (A přesto zkušeného učitele [mučitele?]). Jsem ochoten přijmout v básni jakékoli klišé (třeba i ono pověstné slunce–žblunce), pokud je pro ně v kontextu básně (třeba to nejsurrealističtější) opodstatnění, ale číst, jak někdo rýmuje „učení – mučení“ očividně jen proto, že mu to při psaní básně přišlo vhod... Ne, nenazýváme to hravostí: toto je, byť sponzánní, otročení dokumentaci myšlenkových pochodů. Jistě je třeba, aby básník věřil ve svůj talent, avšak talent není čert a trpívá mikrosprávky. Zároveň s úctou a pokorou k talentu by si měl básník udržovat zdravě kritický odstup od všeho, co napíše, a s ním se k napsanému po čase vracet a škrtat.

Ovšem svůj vztah k psaní poezie (byť s nadsázkou) předpovídá Staněk už v básnický útlých osmnácti letech, kdy píše sám sebe jakožto „Hrací automat // Jakýpak básník? / ...Vhodte: // Dobré či zlé slovo, pohled, pivo, peníz, / prošlý den a soumrak... / Vytvořím báseň.“ Jenomže báseň není čokoláda ani odehraná písnička a automat jí nevytvoří...

Jiří Staněk poezii také recenzuje a v této své činnosti ukázal, že je kritického nadhledu schopen. Lze po něm proto žádat, jakkoli je to vůči vlastní tvorbě těžší, aby jej důsledněji uplatňoval při práci se svými vlastními texty. Jistě, nemohu vědět, do jaké míry se kdo napsaným zaobírá, ale někdy by stačil drobný detail a hned bych byl přesvědčenější o tom, že se autor se svými texty náležitě mazlí. Když například čtu na str. 87 verš „Hoří trávy. Benevolentně“ a o kus dál, v básni bez přímé návaznosti na tu prvou (nejedná se tedy o náznak repetice), znovu „Popel z cigarety (hořící benevolentně)“, jen si řeknu, že jako čtenáři by se mi líbilo, kdyby básník ponechal, když už to musí být, hoření cigarety nonšalantní benevolenci, ale u černajících stébel hořící trávy (popří-

padě i pro marihuanu hulenou za rohem) by (byť „neautenticky“) dodatečnou úpravou užil alespoň české synonymum „shovívavě“.

Čtení poezie klade na vnímatele dost velké nároky a místy (ovšem u některých jiných autorů ještě mnohem více než u Staňky!) mám pocit, že ona, básníky tak těžce nesená, přezíravost veřejnosti vůči poezii má jeden z mnoha kořenů i v tom, že když už se někdo do četby básní zahlubá, mívá občas pocit, že autor věnoval cizelování svých poetických náležitů méně energie než čtenář četbě. Že to už je problém čtenáře? Inu, jak kdy.

Nyní se pokusím navzdory mé alibistické vsuvce vyjádřit k práci editora. Martin Reiner (takto též nakladatel *Pornofilie*) ozřejmuje výběr básní v úvodu ke knize a rovnou se tam vcelku sympaticky odvolává jen a pouze na vlastní vkus: „tohle je Reinerův Staněk. Staněk, jak ho mám rád já. Autor, v němž (...) čtu náporu pudů, nad něž do výšky

trčí ten sexuální (...), čtu to i v té nejsubtilnější lyrice přírodní. To ostatně zmiňuji též jako obhajobu poněkud kontroverzního názvu“. On je to hlavně název křiklavý – a dá se vůbec vést spor s křiklavostí? Každopádně se lze v obraznosti dostat zajisté daleko, a mohli bychom v touze po souladu s názvem na straně 52 dojít s básní *Výlov až k pomyslné ejakulaci rybníka: „bílé rukavičky racků / hosené ve tvář nebi. Souboj s rybou. / Bolest lásky k prázdně“* – ovšem **takto** sexy by měla být každá skutečná poezie! Oproti názvu „pytlácký“ způsob, jaký Staněk často používá ke kladení slov do veršů (např.: „*Násadka pečlivost oblych i / Ostrohranných tvarů: písnička / (Početí básníkovy snadně / Skane do matky kus spermu otcova) / A nezkoumá odkud se v něm berou / Slova za slovy jak meandry“*), vystihl Reiner poměrně dobře: „*Vzteky tváří v tvář démonu (...) vede autora (...) k znásilňování sémantiky. Mnohý význam (...) pokud se autorovi zdá nedostatečný, nehodný definitivu, nechá ihned prolnout s významem jiným.*“

Pomyslný mrtvý pes, který je místy cítit ze stránek *Pornofilie*, je asi zakopan v počtu básní, z nichž bylo vybíráno. Jestliže Reiner ve svém úvodu píše: „*poslal mi záhy cca tisíc pět set předvybraných textů (...)* Ten výběr jsem dával dohromady rok a půl“, pak já si myslím, že rok a půl je k posouzení tolika básní málo. Těžko si představit, z kolika (dva, tři, čtyři tisíce?) básní „předvybíral“ autor a jak z takového množství vůbec lze vybírat. Sporným se mi tedy jeví především „tento způsob výběru“, neboť raději bych četl skutečného Staňkova Staňka, tedy to, jak by si sám autor poradil s redukcí své zásobárny do dvě stě dvaceti osmi stran.

Avšak i tato kniha stojí za čtení už pro drahokamy v hlině, pro perly v masičku utkvělé: „*stíny jsou jenom mouchy na krvi kručifixu... Hranolem obzoru splynutí těch barev... na minaretu noci v ruce samopal.*“ A dosti dalších.

Vladislav Reisinger

JÁ JSEM SMYSL – ŘEK' JSEM KAMENNĚ

Georgi Gospodinov: Lapidarium
Přeložil Ondřej Zajac
Literární salon, Praha 2009

Konečně, chce se říci. Konečně vychází sbírka básní bulharské literární ikony Georgiho Gospodinova (nar. 1968), sbírka, která je alespoň pro mě jednou z neočekávanějších událostí letošního podzimu, sbírka, která vyšla v Bulharsku před 17 lety a měla velký vliv na tamější básnickou scénu. Vychází jako první z letošních trojic sbírek *Literárního salonu* (křest všech tří proběhl 10. září v kavárně Divadla Na Prádle a *Tvar* o něm bude blíže informovat v příštím čísle), projektu Terezy Riedlbauchové, který už třetím rokem vydává básnické debuty, ať už pozdní, překladové či klasické. Troufám si tvrdit, že Gospodinovo *Lapidarium* je zatím největším úlovkem tohoto poměrně mladého, ale už dobře známého sdruzení.

Začneme od konce. Právě tam Gospodinov vysvětluje etymologii názvu sbírky: „lapidární“ znamená v doslovném překladu „kamenný“. Použije-li se však toto slovo v souvislosti se stylem, znamená „krátký, výrazný, jasný“, což jsou také adjektiva, která nejvýstižněji charakterizují celou sbírku. A tak se od konce dostáváme na samotný začátek sbírky, která je uvozena slovy čínské filozofa Lao-c': „Být úsporný ve slovech – odpovídat přírodě. / Prudký vítr netrvá po celé ráno, / prudký déšť netrvá celý den.“ Gospodinovo *Lapidarium* je tak příkladem onoho šťastného způsobu komponování sbírky jako knihy, jako celistvého, ujednotěného textu, který někde začíná a někde končí a není pouhou snůškou halabalů poházených slov, jak tomu často bývá. A nutno říci, že ač je titul sbírky odvozen od slova „kámen“,

básně v ní obsažené jsou plné opravdového lyrického života.

„Chceš se stát myšlenkou – / zeptal jsem se kamene. / Já jsem kámen – řekl kámen / a ponořil se do sebe.“ Taková je první báseň knihy. Její téma je rozvíjeno v dalších dvou textech, které jsou obsahovými variacemi zakončenými velmi údernou pointou: „*Já jsem slovo – řek' jsem kamenně / a ponořil se do něj...*“ Žádná slova navíc, žádné ozdůbky: přímo k věci, prostě, ale s grácií a navýsost poeticky. Po tomto úvodním trojspréží přikluše stádo básní s názvem „*Jedenáct pokusů o určení*“. Tento cyklus miniatur propátrává hloubky, šířky, výšky, významy, kontexty a polohy slova „to“. Co „to“ je? „*Myslíte že to je Bůh / ale Bůh / je s velkým písmenem.*“ Je tedy zřejmé, že „to“ je pravým, výsostným zájmenem, opravdovým *čímsi za jménem*, čímsi, co nepojmenovává, ale ukazuje: „*Pojmenuješ-li to umírá.*“ Je to sémantická hra na schovávanou, ale hra hodně vysoká.

Následuje několik samostatných textů, jejichž textová plocha nepřekročí pět veršů (a překročí-li, jde o verše jednopísmenné, o vertikálně vysázená slova) a z nichž je nutno ocitovat přinejmenším tento: „*Citím za sebou / něčí smutné oko. / Otáčím se... / Západ slunce!*“ (s. 31) Po nich nás básník pozve na *Lov*, jemuž dominují motivy slunce, vína a zimy (že by zavoněl svéráz národního lovu?) a který končí verši: „*Už nevydrželo slunce / prázdná sklenka / sníh rudý // TICHŮ TICHŮ V TEMNOTĚ*“ (s. 37). Hned poté na nás mrkne nejkrásnější báseň celé sbírky s lapidárním názvem *Láska*: „*Každou noc / snít o ženě / vedle které ležíš.*“ Gospodinov je liška lyricky podšitá: netrvá přece, že to musí být vždy ta samá žena...

Pokračuje opět řádka samostatných básní ve stejném duchu, což v žádném případě neznamená, že by se jejich autor opakoval. Ba naopak! Stačí srovnat tuto báseň: „*Je*

dokázáno / že se vesmír zvětšuje / Tudiž / my se vzdalujeme / navzájem“ (b. *Teorém*) s touto: „*Do modrých prostěradel nebes / vsakuje se krev zapadajícího slunce. / Jak neúprosné panenství... / Opona*“ (b. *Akt*) a je to více než patrné. Poslední delší cyklus nese název *Fonetiky* a je opět velmi zdařilý. Jeho základními stavebními kameny jsou tentokrát zvuk, onomatopoika a eufonie. Poslední báseň sbírky, už opět mimo cyklus, nese název *Ultimus lapis* (tj. poslední kámen) a je takováto: „*Kdo z vás je / živější než zde ležící / ať položí kámen.*“ Následují jen zmíněné etymologické vysvětlivky, datace vzniku básní (1989–1991) a doslov Terezy Riedlbauchové. Ta se snaží *Lapidarium* a celou předchozí Gospodinovu tvorbu stručně charakterizovat, ale ne zcela se jí to daří a spíše čtenáře mate. Ani ne snad obsahem svých slov, ale jejich zvláštním uspořádáním; jako by nezvládla styl doslovu.

To je však jen velmi malá vada na kráse jinak skvělé knihy, kterou (asi kongeniálně) přeložil Ondřej Zajac. Bohužel neumím bulharsky, a tak mohu kvalitu překladu posuzovat jen intuitivně. Myslím si však, že dobrý překlad se dá jednoduše poznat třeba podle toho, že vám vůbec nepřijde jako překlad. A přesně to se Zajacovi povedlo na výbornou. Kniha je dále doplněna cyklem ilustrací *Hlavy* od Valentina Popova. Lidské hlavy, resp. týly, jsou komplementární ke Gospodinovým básním v tom smyslu, že také zobrazují jen velmi malý, ale přesto mnohomluvný výsek reality, a to tím nejlepším možným způsobem: jednoduše.

Literární salon dokazuje, že si svou existenci dokáže obhájit. I přes relativně prostou úpravu je brožovaná *Lapidarium* Georgiho Gospodinova pořádným plácnutím do přislovečného českého rybníku. Tohle se, vážení přátelé, povedlo.

Ondřej Hanus

INZERCE

V červnu 2009 vyšlo 57. číslo revue

ANALOGON
SURREALISMUS - PSYCHOANALÝZA - ANTROPOLOGIE - PŘÍRODNÍ VĚDY

věnované tématu

Strašlivý přírodopis

Z obsahu:

Benjamin Péret: Čtyři živly; **Roger Caillois:** Dobrodružné souvislosti; **Vladimír Weigert:** Obyvatelé paralelních světů a pokusy o jejich kontaktování; **Jan Stern:** Fantastická věda; **Martin Stejskal:** Draci vždy a všude; **Bruno Solařík:** Hmatatelné fantomy (u meziválečných českých surrealistů); **Jiří Šádlo:** Jiný osud. Poznámky k jehličnatému obzoru severně Doks a k otázkám tajgy; **František Dryje:** Vlci; **Jiří Mačuda:** Vlk ve slovenském bájesloví; **Zdeněk Justoň:** Mundurucký přírodopis aneb Hra s nebeskými tělesy; **Lev Gumiljov:** Vyšínutí; **Leon Wurmser:** Základní fantazie – „z propasti do propasti“ I.; **Gustave Flaubert:** Pokušení svatého Antonína; **Theodor Reik:** Flaubert a jeho „Pokušení svatého Antonína“; **Jaromír Typtil:** Pod rukama Anny Zemánkové; **Václav Čilek:** Noční putování Slunce; **Petr Pokorný:** Vědecká expedice; **Luboš Antonín:** Vodopárenky; **H. L. Gold:** Nesnáze s vodou; **Svět je strašlivý přírodopis** – Kolektivní výstava Skupiny českých a slovenských surrealistů; **Zdeněk Justoň:** Manifest Clauda Lévi-Strausse; **Petr Král:** Poezie čili přirozená řeč (1. část); Z poesie mezinárodního surrealismu I (**P. Soupault, A. Breton, P. Eluard, J. Baron, M. Leiris, R. Desnos, R. Vitrac, B. Péret, E. L. T. Mesens, R. Gilbert-Lecomte, R. Char, R. Daumal, P. Unik, T. Tzara, H. Pastoureau, G. Rosey, J. Bréa, L. Malet, M. Henry, J. Mayoux, G. Schéhádé, C. Moro, G. Henein, G. Naum**)

Vydává: Sdružení Analogonu, Mezivřší 31, 147 00 Praha 4

Kontakt: vydavatel + redakce: tel. 244 460 258, 725 508 577; dryje@surrealismus.cz

Distribuce: KOSMAS, s. r. o., Lublaňská 34, 120 00 Praha 2 (tel: 222 510 749; www.kosmas.cz);

předplatné: Radka Prošková, analogon@analogon.cz, tel: 608 274 417; www.analogon.cz

POETIKA NA PŮL ÚVAZKU

Eduard Světlík: Půvab poetiky. Průvodce pravidly poezie Arsci, Praha 2009

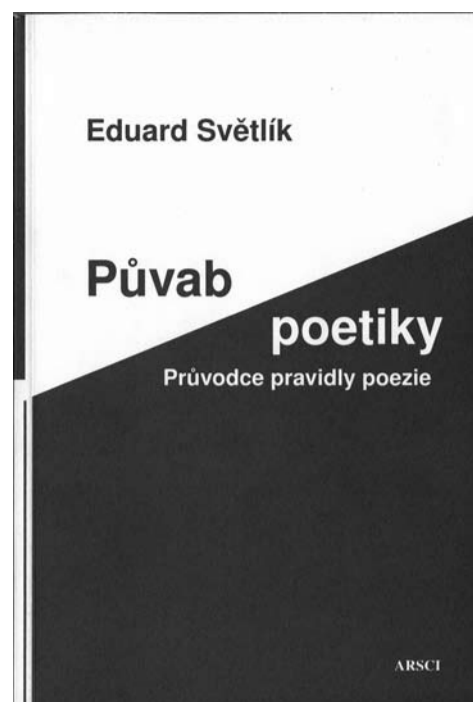
Poezie může mít pravidla. To je pravda, která se od doby Aristotela dobře ví a také relativně často popisuje. Protože leckomu přijdou tato „pravidla“ nesrozumitelná, objeví se sem a tam (u nás v intervalu plus minus dvacet let) publikace, která se tato „pravidla“ snaží popularizovat. To je případ *Většího poetického slovníku* (Bukner-Filip, 1968), *Menšího poetického slovníku v příkladech* (Rut, 1985) a nově i *Půvab poetiky* Eduarda Světlíka (1931), „redaktora, editora, lektora, literárního porotce a též nakladatelství Marsyas“ (záložka knihy), jakož i vystudovaného sociologa a teoretika kultury, hudebníka, textaře, prozaika a básníka.

Nad člověkem takto širokého záběru visí Damoklův meč povrchnosti. A právě to je největší problém sledované publikace: jde po povrchu toho, co nazývá pravidly (ale co jsou de facto jen nezávazné, konvenční, časem uzemněné konstanty), vykládá je velmi mělce, ledabyle, někdy nepřesně a místy úplně mylně. Světlík tak zjednodušuje a exteriorizuje vnitřní zákonitosti poezie, izoluje je od samotného textu a vytváří z nich můstky, po nichž může veršotepec přebíhat na cestách za „dokonalou“ básní. Avšak tyto vnitřní zákonitosti jsou motivovány potřebami poezie samé, vznikají druhotně a nesprávný přístup k jejich deskripci může vést k hrubému podcenění

některé z nich, což může být v jistých případech (rytmu, rýmu nebo metafory) fatální.

Ano, jsem si vědom toho, že nejde o akademickou příručku poetiky (jakou je dosud bohužel nepřekonaný *Slovník literární teorie* z roku 1984), ale o hravý a srozumitelný bedekr. Zasvěcenější čtenář to pozná už z aliterovaného názvu knihy, ostatním to Světlík osvětlí vzápětí, v předmluvě, která začíná slovy „Vítejte na hřišti poezie!“ a zaštiťuje se ludistickým přístupem k tvorbě. Nevím, co je mi více proti srsti, jestli povrchnost knihy, nebo její bezstarostnost, se kterou si tu povrchnost ospravedlňuje. Ale budíž, přestaňme tedy kritizovat to, co stojí před textem, tj. koncepci, a začněme chápat knihu funkčně, staňme se cílovou skupinou a začněme ji posuzovat z hlediska záměru autora.

Knihy je řazena tematicky (*Rytmická organizace veršů, Zvuková organizace veršů, Vizualní organizace veršů, Stylistické figury, Tropy, Básnické útvary, Básnické žánry*), což je velmi nosný přístup, pokud čtenář ví, co kde hledat. Naštěstí v knize najde věcný rejstřík, takže se snad neztratí. Co se týče výběru jednotlivých hesel, jsem velmi na rozpacích. Tak například oddíl *Básnické útvary* sice zahrnuje takové klasické formy, jako je *Leberreime, senryu* či *Klapphornverse*, ale už se nezmiňuje o „banalitách“ typu *madrigal, rondel* nebo *stanca*. (Abych byl přesný, zmiňuje se o nich takto: „Existuje dlouhá řada dalších poetických forem (...) Tyhle útvary o velkém počtu veršů (sic!) a svázané minimálním počtem rýmů (sic!) mi přijdou příliš artistní (sic!) a nesejí mi. (...) Myslím si

proto, že nemá cenu nutit se do jejich imitace.“) Dále dost dobře nerozumím tomu, proč je takový prostor věnován např. *lipogramu* (celá stránka včetně šestnáctiveršové básně na ukázkou), kdežto *metafoře* jedna řádka. Výběr je evidentně určen autorovými osobními preferencemi, nebojím se říci dokonce tím, co už měl napsáno jako doklad toho či onoho hesla. To pak ale není žádný průvodce pravidly poezie...

Zmínil jsem, jak nepřesné jsou některé pojmy vykládány. S již zmíněnou *metafo-*

rou se Světlík vypořádá oním tradičním, školsky odporným způsobem: „skryté přirovnání na základě vnější podobnosti“. Nejenže metafora není skrytá, naopak je často tím nejzřetelnějším a třeba i jediným viditelným, ale není to ani přirovnání. Následují různé ukázky přechodu od *přirovnání* (kteréžto heslo je zde vysvětleno brilantní tautologií „zkrátka přirovnání“) k *metafoře* a řada různých obrazných pojmenování, více či méně neobratně vysvětlených. Chtěl-li autor čtenáři problematiku obrazných pojmenování definitivně znechutit a zneprůhlednit, nemohl odvést lepší práci.

Matoucí jsou i další výklady. Například ve výkladu o rozdílech mezi *slovním přízvukem* a *iktem* se píše, že tento rozdíl „se projevuje zvláště v jambickém verši“, načež následuje příklad ukázkového trocheje. Dále pochybují, že čtenáři, který doufá, že konečně pochopí rozdíl mezi *metrem* a *rytmem* (tj. nezávazným ideálem a jeho konkrétní realizací v textu), bude stačit, že „*metrum je tradiční normou*“, kdežto „*rytmus je výsledkem potřeb vznikajících v průběhu tvorby*“.

Podobných seků a nedodělků se v knize najde spousta a nemá cenu je dále vyjmenovávat. Světlíkova kniha možná zaujme laickou veřejnost, avšak mám trochu obavy, zda ji spíše nezmate, než poučí. Příklady básní jsou docela vtipné, ale odhaduji, že po prvních deseti stránkách je laik přestane číst. Nejde ani o básnickou sbírku, ani o příručku poetiky, ani o nosný průnik obojího. Je to celé na půl úvazku.

Ondřej Rychlý

V PEKLE MEZI NÁMI

Milan Ohnisko: Azurové inferno Větrné mlýny, Brno 2009

Po týmové *Býkárně* (napsané s Ivanem Wernischem a Michalem Šandou) vychází Milanu Ohniskovi (1965) opět samostatná sbírka, *Azurové inferno*. Svou poetikou navazuje na ty předchozí: i zde nalezneme vodseďákovský odkaz „ztrapňování“ povrchních slovních shluků každodennosti, do sebe zacyklené hořko-úsměvné paradoxy, undergroundovou poetiku. Na druhou stranu se ale už méně než dříve rozptýlíme neodekadentně přímočarou erotikou a skromnější či méně potrhá je i obraznost. Při bližším ohledání se tak *Azurové inferno* jeví uzavřenější a z Ohniskových sbírek asi nejméně efektní – jako by se autor upnul k věcnému jádru rozhovorů, vnitřních i vnějších, k podstatě situací bez ohledu na jejich náladový efekt, obraznou hravost. I proto se zdá být obava Ivana Wernische ze záložky knihy zbytečná: „Kdo je schopen číst tyto verše jako pouhé legrácky, baví se bolestí a zoufalstvím a je to špalek“, neboť to, čím je *Azurové inferno* prostoupeno především, jsou suicidální představy, hluboká samota, obavy z nepochopení, religiozní úzkost a nezvladatelný alkoholismus strhávající autora do vln střídajících se nálad ponurého humoru a úplné deprese. Legrácka je zde tak spíše jen bezděčným úsměvem opuchlé huby.

Milan Ohnisko ovšem nepodrobuje své běsy hluboké introspekci egocentrického zaujetí, ale pouze je nechává vystoupit na povrch tam, kde se střetávají s každodenním sebevědomým balastem. Jeho smutek je vypsán až v jakémsi obranném gestu, jeho humor pouze chrání skromné místo na samém okraji mezilidského hemžení – způsobilým rozvíjejícím onen princip trapné poezie, tak jak jej z materie stalinistické demagogie vyvinul (Ohniskem ctěný) Ivo Vodseďálek. Milan Ohnisko ovšem aktuálně zapojuje do své poezie texty vypracované ze současné komerčně uvědomělé reality, z textového smogu našich měst: „Až

přijde má last minute / doufám že nebudu / natolik pomínut / abych litoval...“ Napětí různých rodových textů-světů se stupňuje v makrorodových básních, v nichž angličtina (ale i české ptydepe) nabývá až funkce jazyka jakéhosi iniciačního rituálu, umožňujícího vstup do vrstvy „úspěšných“, jazyka určeného k papouškování, kterému se autor vzpírá ironií (b. *The beginner*). Nicméně text vstupující do básně z vnějšku naopak může pointovat již řečené, jako je tomu u básně *Deprese* končící „*Klíč od WC je ve výčepu*“, což je už samo o sobě banální stejně jako skličující.

Jiná, soukromější báze intertextuality, představující vnější svět, který manipulativně dotírá na Ohniskovo nitro, je přítomna v poměrně hojných dialozích a jejich fragmentech (b. *A jednoho podvečera, Rodičovská výhrůžka*). Ohnisko zde opět svou ironií, depresivní apatii či alkoholicky rozšafným nihilismem obhazuje svou neambiciózní existenci, jakési vnitřní normálno ve světě, jehož se často zmocňuje především profesionálně se usmívající typy. Tato pozice vůči světu je pro Ohniska klíčová a nelze jí upřít určitý etický moment vnitřní odpovědnosti „...stačí nechtít nic dokázat / kázat ni ukázat“.

Azurové inferno je sbírkou z textové materie všednodennosti: útržků nápisů, reklam, dialogů. Prozaizace je patrná i v básních obsahově obrácených dovnitř, např. v motivech snů a přízračných mikropříbězích, které se snům podobají (b. *Smrkáč, Krev, Nemytý Dalík*). Spolu s lexikem, které neopomíjí žádnou jazykovou vrstvu, vyvolává tato

poezie kolem sebe atmosféru čehosi nestrojeného, pevně spjatého s poetikou undergroundu v nejšířším slova smyslu. Koneckonců i Milan Ohnisko má své „České nebo“ básníků, jehož hlavními postavami jsou Ladislav Klíma, Egon Bondy a již zmíněný Ivo Vodseďálek. Navíc právě tato orientace umožňuje Ohniskovi věrohodně pracovat s typologicky romantickými scénériemi jako jsou *splav, Macocha, noc, měsíc*. Stejně tak nenuceně působí i stále se opakující obrazy padajícího sněhu, ledu, zimy. Právě ty tvoří onu motivicky sevřenou množinu.

Nezanedbatelný prostor *Azurového inferna* zaujímá reflexe vlastní poezie, v níž se Ohnisko opět ohrazuje proti jakési školní představě moudrého a kultivovaného lyrika a nešetří charakteristikami typu „*mám hrozné díry ve vzdělání / to nevdá mi ani*“ či „*dřív jsem byl tak strašně hloupý / Ani dnes to není jiné*.“ Ruku v ruce s těmito odhalenými jdou střemhlavé rýmy karikující výdobytky „*básnického řemesla*“ nebo jakékoli užití poetických aktualizací větné stavby: „*Nejsem nejsem nejsem v poho / Knihy? Hi hi! Nepomohou*.“ Výmluvné jsou v tomto smyslu i polemiky s kritikou: „*Básnit si jen tak pro radost / (ne pro kritiky v revue Host) / žena růže píseň / kost*.“ Nicméně tyto vtipné primitivizující hrátky jakoby mimochodem rýmují pocit bezvýhodnosti, sebevražedné představy, zacyklení se mezi alkoholickými excesy a depresivní propasti, nespavost, životní vyhoření, sebezpochybnost: „*Půl čtvrtě... Noc... / Na stole tři prázdné flašky // Zas je mi tak nějak zvláštně / jako bych zemřít / za okamžik měl... // Zase jsem u stolu / hodiny*

proseděl.“ Sebeironie a jakoby lehké pero jsou zároveň štítem proti nesnesitelnému patosu nebo sentimentalitě, které psychologicky intimní a zároveň snadno komercializované téma sebevraždy může vzbuzovat.

Z této situace Milanu Ohniskovi nepomáhá ani bůh či jinak formulovaná víra. Příroda je zcela neúčastná lidského údělu, křesťanství se jeví nevěrohodně přetlumočené dějinami (b. *Rozhovor*), zůstává jen mlhavá představa boha, jehož existence a natož soucit jsou na pováženou. (Přesto je neustále vyvoláván četnými apostrofami.) Jistý až obsedantní, ač blíže nespecifikovaný, je pocit viny, utrpení a nakonec obava z Vodseďákovy „*Aby tvoje úzkost / měla vůbec nějaký smysl*“ rozvinutá Ohniskem ve „*Zkouší zbytečný Bůh / co ještě zbytečně unesu?*“. Přesto se mimoděk jistá pozitivní hodnota nabízí v jemném předivě vazeb na spřízněné duše, souputníky, obdivované básníky – Egon Bondy, William Blake, Ivan Diviš, Jan Skácel, zmiňovaný Vodseďálek... Nabízí se tak vykoupení formou porozumění mezi jedinci (mimochodem jedna z deviz undergroundové kultury). Koneckonců jen opatrně (a opět paradoxně neobratně) naznačená hodnota se nabízí i v poezii samé: „*Něco mně přec / ruku po papíře vede... // Něco co člověk / sám nedovede*.“

Milan Ohnisko svou sbírkou nakonec úspěšně polemizuje i se zažitou představou pekla jako mučednictví v patetických plamenech: skutečné peklo je totiž mrazivé, tiché a temné. Lhostejný bůh, netečná příroda, masa nechápavých lidí.

Eva Klíčová

Tvar lze objednat e-mailem, telefonicky nebo poštou

tvar@ucl.cas.cz

Tvar, Na Florenci 3, 110 00 Praha 1

tel.: 234 612 398, 234 612 399

cena pro předplatitele 22,- Kč

ČIŠTĚNÍ DOVNITŘ OBRÁCENÝCH OKEN

**Petra Rosette: Dvnitř obrácené oko
Občanské sdružení Litterula,
Praha 2009**

To první, co zaujme na prvotně fotografky, výtvarnice a teď již i básničky, publikující pod pseudonymem Petra Rosette, je její grafické a řemeslné zpracování. Ne příliš často se totiž můžeme setkat s debutem vypraveným na hlazeném papíře se zvýšenou gramáží a úhledným grafickým zpracováním. Otázkou však zůstává, jak zaujat čtenář zůstane i v dalších rovinách.

Sbírka nazvaná *Dvnitř obrácené oko* v sobě skrývá celkem sto padesát pěti veršů, které svou formou volně odkazují k východoasijské lyrické tradici. Konkrétně například k japonské dvorní lyrice nazývané tanka (resp. waka), jak také ve svém doslovu v knize uvádí Vladimír Křivánek.

Další paralelu pak lze nalézt v samotné zhuštěnosti takto zkráceného výrazu, který může odkazovat k druhé autorčině tvůrčí rovině, kterou je fotografie. Pětiverší tu

vystupují jako určitá zastavení či zarámování jednotlivých prožření, která básničku iniciují. Někdy zachycené jako pouhá evidence vnitřního děje, jindy jako moralistní doporučení hraničící s poučkou. „*V podzemí metra roboti / s kravatami jako z Matrixu / Nad zemí vidím, / že oběťmi jsme všichni / ve virtuální realitě*“ (str. 80) nebo třeba „*Nechci se nechat / naprogramovat k životu s čipem / ...a tobě radím totéž*“ (str. 78). V drtivé většině případů však tento na první pohled kritický postoj zůstává poněkud bezzubě stát na povrchu obecně známých rizik života současné společnosti. Bez účinného pokusu o řez do příčinné souvislosti. Jako východisko pro život v technologickém ohrožení se pak logicky zdají ty básně Petry Rosette, které hledají duchovní smíření uvnitř člověka, stejně jako smíření s vyšším kosmologickým řádem. „*Rozhlížím se po krajině / poznamenané stíny jara, / ale oči obracím dovnitř / Tam nacházím více / světla*“ (str. 15), „*V létě je můj čas, / kdy čerpám sílu / z živé vody / pro krásný, ale krátký podzim / a průzračně studenou zimu*“ (str. 54). I tady se však ozývá jakési bezkonfliktní klouzání po povrchu. Jako by bylo předem dané, že

dobré je zářící a je nahoře či uvnitř. A zlé je světlaprosté, rozprostřené okolo.

Poněkud se mi proto přičí bezvýhradně souhlasit s Vladimírem Křivánkem, který v doslovu sbírky verše hodnotí jako osvěžující v záplavě postmoderního verbalismu. Ať už je totiž po formální stránce výraz autorky jakýkoliv, jedním ze základních předpokladů by měla být snaha o přesnost vyjádření. Tedy o to, aby výsledný obraz rezonoval s vnitřním prožitkem i evidovanou skutečností. Ona rezonance pak snad ponechá ve verši prostor, který jej významově ožíví. Pětiverší Petry Rosette však mnohdy sklouznou do povrchní moralistní evidence úpadku světa anebo na druhé straně touží po jednostranném duchovním prožření, které však přes svou východní inspiraci nakonec spíše působí jako její západní plagiát. Například vnímání symbolu světla, které autorka používá jako zástupce onoho prožření, je velmi jednostranné a nekomplikované. Nelze zde nezmínit například stejně intenzivní, ale naprosto odlišné zaujetí světlem a moment prohlédnutí skrze povrch jevů u Miroslava Topinky, kde záře poznání může v důsledku

oslepit či usmrtit. Fenomén prožření, tedy jakéhosi „odslepení“ právě onoho dovnitř obráceného oka však u Petry Rosette působí jako bezproblémový značkový produkt, který v prvé řadě nemá poškodit svého uživatele.

Naproti tomu důvěryhodnější se zdají ty verše, které neskrývají své pochyby o možnosti úplného uchopení řádu věcí i vlastního nitra. „*Černé oči na Tvém portrétu / jsou proměnlivé, / když vyměřují moje srdce, / které nerozhodně visí / v prostoru*“ (str. 16), „*Nevydržel ani tři dny / vzkaz napsaný na chodníku / dětskou rukou / Odešel s ranní bouřkou, / než jsem mu stačila porozumět*“ (str. 21).

Jiří Mareček

OZNÁMENÍ

Milovníci knížek, výstava koláží a fotomontáží **Miroslava Huptycha**, je k vidění po celé září v literární kavárně knihkupectví Academia, Václavské náměstí 34, Praha 1.

V kavárně knihkupectví Academia na Václavském náměstí v Praze proběhne dne 1. 10. 2009 křest knihy **Daniely Hodrové Město vidím**. Začátek je v 17:00 hod.

Galerie města Plzně vystavuje tři rumunské výtvarníky: **Dumitru Šerbana**, **Onisima Coltu** a **Rudolfa Kocsise**. Hleďte pod názvem **3 x Arad** do 28. 10. 2009.

Nikola Čulík vystavuje **Intimní požár**, a to do 11. 10. 2009 v Domu U Zlatého prstenu v Praze.

Výstavu nazvanou **Zelené evangelium Bohdana Ihora Antonyče** lze navštívit ve výstavních prostorách Slovanské knihovny (3. patro Klementina) v Praze. Výstava končí 27. 10. 2009.

Balakářské soubory FAMU 2009 jsou k vidění v Galerii AMU v Praze do 30. 9. 2009.

Michal Pěchouček společně s **Ondřejem Roubíkem** vystavují v Galerii moderního umění v Chebu. Hleďte pod názvem **Večerka / Time for Bed** do 15. 11. 2009.

Pražská Galerie Jiří Švestka zve na výstavu obrazů **Viktora Pivovarovy**, nazvanou **Šváb k večeři**. Výstava potrvá do 10. 10. 2009.

Galerie Emila Juliše a Antikvariát FABIO v Lounech připravili výstavu nazvanou **D. Ž. Bor / Vladislav Zadrobilek**, přibližující jeho výtvarnou, nakladatelskou a knihvazačskou činnost. Informace na www.vejcr.cz

Galerie hlavního města Prahy zve na výstavu jménem **Ano**. Jejím autorem je **Jan Šerých** a výstava potrvá do 8. 11. 2009 v prostorách Staroměstské radnice.

Památník národního písemnictví v Praze zve na výstavu linorytů **Pavla Piekara Imaginární portréty**. Výstava potrvá do 1. 11. 2009 v Malé výstavní síni PNP.

Z výstavy koláží a fotomontáží Miroslava Huptycha

Pozvánka na výstavu Piekarových linorytů

OD POSRANÉHO K ČUDESNÉMU

**Tomáš Štrauss: Toto čudesné
21. storočie
Kalligram, Bratislava 2009**

Mierny verejný rozruch, rozhodne neočakávaný, na slovenskej literárnej, resp. čitateľskej scéne vzbudila už predchádzajúca kniha Tomáša Štraussa, *Toto posrané 20. storočie. Umenie kontra ideológia* (Kalligram, Bratislava 2006). *Toto čudesné 21. storočie* je i podľa autora akýmsi nepriamym nadviazaním. To však nie je úplne presné. Ak sa v *Posranom storočí* Štrauss venoval predovšetkým strednej Európe, umeniu a skrz toto reagoval na javy v spoločnosti, v *Čudesnom storočí* je jeho tematický záber oveľa širší, umenie sa stáva iba jednou z častí celého kontextu. A práve o ten Štrausovi v tomto prípade ide – „*Bol to pritom práve on* (Franz Kafka, pozn. aut.), *čo nám vo svojich poviedkach – vari viac než ktorýkoľvek iný spisovateľ 20. storočia – zanechal kľúč k osnovenému sociálno-psychologickému, svetonázorovému, estetickému či inému zlomu v dejinách moderny a tým aj kľúč k pochopeniu kontextu našej súčasnosti. A o tento kontext ako o metódu pochopenia či zovšeobecnenia čo aj práve prežívaného, a ináč nám takto ešte ukrytého 21. storočia, nám prvotne ide.*“

Tomáš Štrauss (1931), predný slovenský kunsthistorik, je docentom teórie dejín a umenia, riaditeľom Kabinetu estetiky na Komenského univerzite v Bratislave. Po roku 1968 dostal zákaz publikačnej a pedagogickej činnosti, neskôr emigroval do Nemecka, na Slovensko sa definitívne vracia až v roku 2003. Je považovaný za jedného z najkomplexnejších znalcov avantgardy vo východoeurópskom regióne, jej dejín a súvislostí. Odborne publikuje od sedemdesiatych rokov (do teraz takmer 700 odborných textov a štúdií), dôraz pritom kladie na umenie mimo Slovensko, čo je iste tiež dôsledkom jeho emigrácie. Presadzuje myšlienku prepojenia modernej estetiky s filozofiou a vedami, čím sa snaží docieľiť vieru v „umenie premýšľajúce“. K jeho najdôležitejším publikáciami patria *Umelecké myslenie. K otázke špecifického poznania* (1962), *A. Jasusch a zrod východoslovenskej avantgardy 20. rokov* (1966), *Umenie dnes* (1968), *Neoplasticizmus* (1970), *Kassák. Ungarischer Beitrag zum Konstruktivismus* (1975), *Westkunst-Ostkunst. Absonderung oder Integration?* (1991), *Und trotzdem, „die Ostkunst“* (spoločne s B. Groysom, 1994), *Metamorfózy umenia 20. storočia* (2001), *Zo seba vystupujúce umenia* (2003).

Nedá sa povedať, že by *Toto čudesné 21. storočie* bolo úplne odborným textom. Naopak, je z nej cítiť množstvo osobných pohľadov i (v dobrom zmysle slova) neodborných postrehov. Na druhej strane Štrauss zachádza možno až príliš ďaleko a miestami v knihe pripomína svoj vek a generačný pôvod, zároveň vzdychá nad nedosiahnuteľnosťou mladej generácie, resp. píše o akomsi zrazení samého seba, z dôvodu dosiahnutia pozornosti, čo snáď práve v jeho prípade nie je nutné. Hovorím nielen o kvalitách Tomáša Štraussa, ale taktiež o prípade úspechu predchádzajúcej publikácie *Toto posrané 20. storočie*, i keď tam tomu možno čiastočne dopomohol názov. „*Nečakané odobrenie môjho, znova opakujem, provokačného výkriku prevažne mladými komentátormi a kvázi čitateľmi (nerobím si nijaké ilúzie: pozorné čítanie tristostranovej odbornej publikácie je dnes prevažne u mladých ľudí odchovaných internetom, iste zriedkavosťou) ma núti ku kritickému odstupu od samého seba, alebo – aj tak to možno povedať – k pokračovaniu tejto »provokácie«, k jej opätovnej aktualizácii, či k domysleniu už predtým vysloveného*“. Myslím, že autor sa nemusí obávať ani tak veľmi toho, že by jeho text bol pre čitateľa „neučitateľný“ alebo nepochopiteľný, miernu hrozbu skôr vidím v momente jeho názvu, teda v tom, čo tým všetkým v knihe síce autor myslí, ale nie je to v nej čierne na bielom.

Toto čudesné 21. storočie je autorom formulované ako esej, ktorá je rozdelená na štyri časti (*Vstup do problematiky, Postmo-*

derna – signál nového času?, Čaro a zvodny nových spôsobov sociálnej komunikácie, Umenie ako východisko a alternatíva). Ak by ale prípadný čitateľ (prípadný z dôvodu odbornosti textu, čo ale v prípade *Posraného storočia* nebolo prekážkou) očakával skutočne esej na storočie dvadsiate prvé, nebude mu touto knihou dopriate uspokojiť sa. Tam totiž visí prvý z otáznikov nad touto knihou. Totiž ako písať esej o storočí, ktoré malo v čase tvorby textu iba osem rokov? Samozrejme, Štrauss sa predovšetkým navracia do minulých storočí, pričom nezostáva iba v dvadsiatom. Kniha nie je ani prognózou toho, čo bude, nesnaží sa analyzovať, predpovedať či strašiť. Vlastne sa o práve prebiehajúcim storočí spod pera tohto kunsthistorika nedozvieme takmer nič. Veľkým informačným záberom autor prechádza do mnohých intelektuálnych sfér, zaoberá sa médiami, snaží sa postihnúť čo najväčšie množstvo faktorov definujúcich súčasnosť. Veď o to mu práve ide. O kontext. Avšak nejedná sa ani o rekapituláciu, i keď sa Štrauss „obzerá“. Toto obzeranie sa je tu na mieste a je vlastne nutnosťou k vytvoreniu už niekoľkokrát spomínaného kontextu a ten je Štraussovým ukazujúcim ukazovateľom, teda šípku kamsi nasmerovanou (predpokladám do budúcnosti), čím síce nedáva odpovede, ale poskytuje viac ako dostatočné zázemie k tomu, vytvoriť si svoje subjektívno-objektívne predpoklady o tomto storočí sám pre seba.

Ján Chovanec

Skupina mladých soudruhů mne požádala, abych vyslovil v tisku svůj názor o otázkách jazykovědy, zejména pokud jde o marxismus v jazykovědě. Nejsem jazykovědec, takže nemohu soudruhům plně vyhovět. Co se však týče marxismu v jazykovědě, stejně jako v jiných společenských vědách, mám k té věci přímý vztah. Proto rád odpovídám na několik otázek, které mi soudruzi položili, začíná se skromností sobě vlastní Josif Vissarionovič Stalin svou stať *O marxismu v jazykovědě*, již otiskl deník *Pravda* 20. června 1950. Nebylo v Sovětském svazu významné celospolečenské diskuse, do níž by vůdce světového proletariátu, poučen svými poradci, nepřispěl, ba co víc, jeho moudrá slova stávají se ihned po vyřčení závaznou normou – a je jedno, je-li řeč o lingvistice nebo o zemědělství. Bdělému oku Stalinovu neujde jediný nešvar, jediná úchylnka od správně vytyčené linie (v našem případě se na černé listině ocitl do té doby prominentní jazykovědec N. J. Marr a jeho žáci). Generalissimus má však především na srdci sovětský lid, nenechávat jej žít v tmě a bludu. A byť by některé otázky z pléna mohly působit až prostoduše, on odpovídá trpělivě, otcovsky vysvětluje,

v lidným slůvkem počastuje. Buďtež jeho pronikavé myšlenky na věky zaznamenány, učeny ve školách, šířeny mezi národy, citovány v Patvaru...

Stalinovo lingvistické zamyšlení vzbudilo zaslouženou pozornost a podnítilo nejednoho zvědavce k dalším otázkám. Nás bude zajímat odpověď soudruhům D. Belkinovi a S. Furerovi, otištěná *Pravdou* 22. července 1950, týká se totiž bezprostředně tématu našeho čísla. Nuže, čtème:

Vaše dopisy jsem dostal.

Vaše chyba je v tom, že jste spletli dvě různé věci a zaměnili předmět, kterým jsem se zabýval ve své odpovědi soudružce Krašeninnikové, jiným předmětem. [...]

2. Z dopisu soudruha Belkina je zřejmé, že hází do jednoho pytle „slovní jazyk“ (zvukový jazyk) s „posunkovým jazykem“ (podle N. J. Marra „ručním“ jazykem). Zřejmě myslí, že posunkový jazyk a slovní jazyk jsou rovnocenné, že lidská společnost kdysi neměla slovní jazyk, že „ruční“ jazyk nahrazoval tehdy slovní jazyk, který se objevil později.

Avšak jestliže soudruh Belkin takto uvažuje doopravdy, dopouští se vážné chyby. Zvukový nebyl slovní jazyk byl vždy jediný jazyk lidské

společnosti, způsobilý sloužit lidem jako plně hodnotný dorozumivací prostředek. Dějiny neznají ani jednu lidskou společnost, třeba nejzaostalejší, která by neměla svůj zvukový jazyk. Národopis nezná ani jeden zaostalý národ, byt tak primitivní, jako byli třeba Australané nebo obyvatelé Ohňové země v minulém století, nebo ještě primitivnější, který by neměl vlastní zvukový jazyk. Zvukový jazyk je v dějinách lidstva jednou z těch sil, které pomohly lidem vydělit se ze světa zvířat, sjednotit se ve společenské celky, rozvinout své myšlení, zorganizovat společenskou výrobu, vést úspěšný boj s přírodními silami a dosáhnout takového stupně pokroku, na kterém jsme nyní.

Po této stránce je význam tak zvaného posunkového jazyka vzhledem k jeho neobyčejně chudobě a omezenosti naprosto mizivý. Není to vlastně jazyk, ba ani náhražka jazyka, schopná tak nebo onak nahradit zvukový jazyk, nýbrž pomocný prostředek s krajně omezenými možnostmi, jehož člověk někdy užívá pro zdůraznění těch nebo oněch momentů ve své řeči. Posunkový jazyk nelze právě tak přirovnávat ke zvukovému jazyku, jako nelze přirovnávat primitivní dřevěnou motyku k modernímu

pásovému traktoru s pětiradličkovým pluhem a řádkovacím traktorovým secím strojem.

3. Jak je vidět, zajímáte se především o hluchoněm a teprve potom o jazykovědné problémy. Právě tato okolnost vás zřejmě přiměla obrátit se na mne s řadou otázek. Inu, když vám na tom záleží, nevím, proč bych neměl vyhovět. Tak tedy, jak je tomu s hluchoněmými? Pracuje u nich myšlení a vznikají myšlenky? Ano, myšlení u nich pracuje a myšlenky vznikají. Je jasné, že když hluchoněmí nemají jazyk, nemohou jejich myšlenky vznikat na základě jazykového materiálu, neznámá to tedy, že myšlenky hluchoněmých jsou holé, nespjaté s „normami přírody“ (výraz N. J. Marra)? Ne, neznámá. Myšlenky hluchoněmých vznikají a mohou existovat pouze na základě těch obrazů, vjemů a představ, které se v jejich životě vytvářejí o předmětech vnějšího světa a o jejich vzájemných vztazích pomocí smyslů, zraku, chuti, hmatu a čichu. Mimo tyto obrazy, vjemy a představy je i myšlení prázdné, postrádá jakýkoli obsah, to znamená, že neexistuje.

Tolik o „hluchoněmých“.

Slyšeli jsme slovo Stalinovo. Modleme se.

Michal Škrabal

VÝROČÍ

Karel Leger

*21. 9. 1859 Kolín

†5. 4. 1934 Kolín

Podzimní večer na Labi

Hvězdičky první se zaleskly tmou. –
Pěšinou po břehu za olšinou
milenci v němém objetí jdou.

Je večer tichý a prochladlý.
Hvězdy se na vlnách zrcadlí.
Do tůně pod břehem zapadlý
vrbový černá se kmen.
Vodník tam sedí a směje se tiše
ve stínu v kořání přikrčen,
do skřehklých dlaní si dýše.

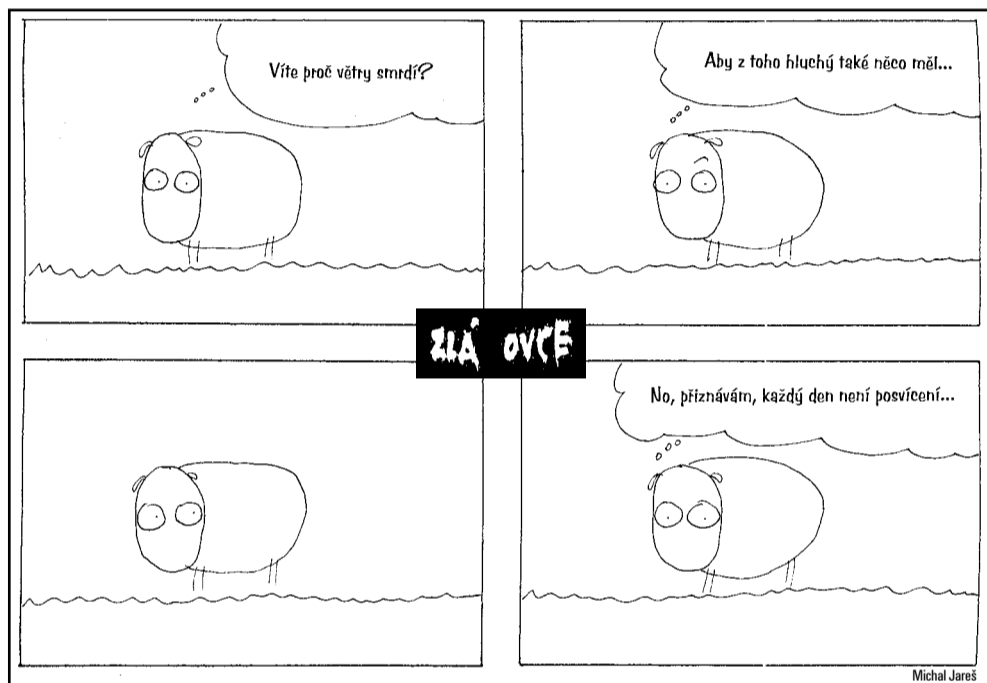
Proudem cos přeplulo uprostřed pěn.

Mrtvá to byla,
dívka, co včera se utopila.
Slzičky s očí jí vlna smyla.

(Co na poli vykvetlo, 1934)

V září si připomínáme ještě tato výročí narození:

18. 9. 1879 Běla Pečínková
18. 9. 1929 Jaroslav Kolár
19. 9. 1849 Josef Boleslav Pecka
19. 9. 1959 Rostislav Sarvaš
20. 9. 1889 Jan Vojtěch Sedlák
20. 9. 1909 Marie Pospíšilová-Slámová
21. 9. 1869 Josef Cagaš
21. 9. 1919 Zdeněk Šeřík
21. 9. 1959 Aleš Stroukal
22. 9. 1939 Jiří Navrátil
22. 9. 1969 Božena Správcová
23. 9. 1829 Václav Pok Poděbradský
25. 9. 1899 Ondřej Sekora

POSLEDNÍ ROZPTÝLENÍ

Jméno básníka **Antonína Macka** (1872 až 1923) dnes již patrně málokomu něco řekne, avšak ve své době byl ceněn – například samotným F. X. Šaldou, jenž o něm prohlásil, že to byl literárně a umělecky snad nejdůležitější člověk, s jakým se kdy setkal. Horlivým samostudiem nejrůznějších oborů a nesmírnou pílí Macek nepochybně vzdoroval svému celoživotnímu handicapu – následkem onemocnění spalou přišel v dětství o sluch.

Sociálnědemokratický a později komunistický novinář a poeta byl po celý svůj život zaniceným zastáncem proletariátu a myšlenek socialismu. Držel se své základní teze, podle níž by spisovatel měl být nejen profesionálem (který nesmí ve svém oboru zakrýt), nýbrž měl by také prakticky sloužit dělnickému hnutí.

Živil se například výrobou šablon pro tisk šátků nebo jako štukatér či úředník. Pilně se účastnil politického života. Přispíval do celé řady novin a časopisů, zvláště levicových; velmi často užíval pseudonymů: Solomin,

Jiří Valden, Diogenes aj. Na počátku 20. století přeložil hymnu proletariátu *Internacionálu*; ona notoricky známá úvodní slova „*Již vzhůru, psanci této země*“ pocházejí právě z jeho pera. Mackova poezie se zabývá především třemi tématy: bojem proletariátu za sociální spravedlnost (*Velký mír*), přírodou (*Mé Čechy*) a rodinou (*Mému dítěti*). Zajímavé myšlenky přináší Macek ve svých úvahách o náboženství, ve kterých na jedné straně vystupuje jako antiklerikál, na straně druhé se považuje za křesťana usilujícího o nový náboženský řád (*Bezbožné povídky*, *Dělník a náboženství*).

Antonín Macek zemřel 22. května 1923 v Praze. Krátce před smrtí napsal svůj epitař končící odhodlaným zvoláním: „*Živote díky! / Jen jedno nejkrásnější nedáme: Dělnickou čest!*“ Jeho hrob, nesoucí číslo 411, najdeme na Olšanských hřbitovech v Praze v oddělení VIII. Architektura náhrobku není nijak progresivní, spíše tradicionalistická a lidová. Na první pohled ji však odlišíme od ostatních řadových hrobů na Olšanech.

Je tvořena kamenným podstavcem a bohatě zdobeným litinovým křížem; s podobnými náhrobky se setkáme snad na každém starším kostelním hřbitůvku. Podstavec hruškového tvaru je ve spodní části lemován dvojicí mohutných volut a nese nápis vystihující Mackův postoj k dílu i smrti: „*Jsem hrdý na to zapadnouti v skrytě / beze lži býti sluhou lidu v skutku.*“ Střed kříže tvoří aureola s prameny paprsků ohraničenými výraznými rostlinnými motivy v podobě akantových listů a vinné révy, které pomyslně obrůstají pětici subtilních boltců (ozdobný prvek připomínající lidské ucho). Břevno kříže je na obou stranách zakončeno něžnými světlými rosetami, jež kontrastují s tmavou barvou kovu. Vrchní část krucifixu je korunována keřkem růží, jejichž symbolika je velmi široká: Pannou Marií počínaje a bájí o třech Gráciích konče. V kontextu náhrobku handicapovaného, a přece dělnictvu sloužícího spisovatele by mohla růže odkazovat i na mučednictví.

Vladka Kuchtová

Ročník XX. Vydává Klub přátel Tvaru. Vychází s podporou Ministerstva kultury České republiky. Šéfredaktor Lubor Kasal. Redaktoři: Svatava Antoňová, Ondřej Hanus, Michal Jareš, Božena Správcová (zástupkyně šéfredaktora), Michal Škrabal. Tajemnice Martina Vavřínová. Korektorka Petra Hasmanová. Předseda Klubu přátel Tvaru Pavel Janoušek. Adresa redakce: Na Florenci 3, 110 00 Praha 1, telefon 234 612 398, 234 612 399. E-mail: tvar@ucl.cas.cz. Redakci nevyžádané rukopisy, kresby a fotografie se nevracejí. Grafický návrh Lukáš Pertl. Sazba a zlom programy Adobe® InDesign® CS2 a Adobe® Photoshop® CS2 Lubor Kasal. Tisk Calamarus, s. r. o., Praha. Rozšiřuje A. L. L. Production, spol. s r. o., Mediaservis, a. s., PNS, a. s., Mediaprint-Kapa a redakce. Předplatné ČR: Call Centrum, tel. 234 092 851, fax 234 092 813, e-mail: predplatne@predplatne.cz, http://www.predplatne.cz; redakce Tvaru. Předplatné SR: L. K. Permanent, s. r. o., P. P. č. 4, 834 14 Bratislava, tel. 00421 7 444 537 11, fax 00421 7 443 733 11. Objednávky do zahraničí: A. L. L. Production, spol. s r. o., Hvoždňanská 3-5, Praha 4 a redakce Tvaru. Předplatné může být hrazeno v eurech. Distribuce pro nevidomé: Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR - SONS - Na Harfě 9, P. O. Box 2. 190 05 Praha 9, tel. 266 03 87 14, http://www.brailnet.cz

2009/15

www.itvar.cz * MK ČR E 5151 * ISSN 0862-657 X * F 5151 46771 * 25. - Kč * 17. září 2009

tvar
LITERÁRNÍ OBŤYDENÍK